

ISSN 2076-1333 (Print)
ISSN 2312-1130 (Online)

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЧАСОПИС

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ВИПУСК 29

Заснований 2005 року

Харків
2020

Міжрегіональний збірник наукових праць «Часопис соціально-економічної географії» розглядає сучасні проблеми суспільства, що вирішуються економічною та соціальною географією, і відображає результати новітніх досліджень у цій галузі. У збірнику розкриваються питання теорії та практичного застосування досліджень соціально-економічної географії в різних регіонах України та у світі. Для викладачів вищих закладів освіти, науковців і фахівців у цій галузі.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України, категорія «Б», за спеціальностями 103 *Науки про Землю* та 106 *Географія* (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019 р.).

Журнал зареєстрований у міжнародних наукометричних базах *Index Copernicus*, *DOAJ*, *Ulrich's Periodicals Directory*, *Google Scholar*, *ResearchBible*, *ERIH PLUS*, *InfoBase Index*, *Scientific Indexing Services*, *OAJI*.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 17 від 30.11.2020 р.).

Редакційна колегія: *Нємець Л.М.* – д. геогр. н., професор – голова редакційної колегії (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Костріков С.В.* – д. геогр. н., професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Мезенцев К.В.* – д. геогр. н., професор (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), *Нємець К.А.* – д. геогр. н., професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Пересадько В.А.* – д. геогр. н., професор (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Руденко В.П.* – д. геогр. н., професор (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), *Сєгіда К.Ю.* – д. геогр. н., доцент (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), *Топчієв О.Г.* – д. геогр. н., професор (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова), *Шаблій О.І.* – д. геогр. н., професор (Львівський національний університет імені Івана Франка), *Кандиба Ю.І.* – к. геогр. н., доцент, технічний секретар (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна).

Міжнародна редакційна рада: *Антінова К.А.* – д. геогр. н., професор (Білоруський державний університет, Білорусь); *Арісой Я.* – доктор філософії (цивільна інженерія), професор (Університет Докуз Ейлюл, Туреччина); *Джентіле М.* – доктор філософії (географічні науки), професор (Університет Осло, Норвегія); *Карачоні Д.* – доктор філософії (географічні науки), науковий співробітник (Географічний інститут, Угорська академія наук, Угорщина); *Лі Вей* – доктор філософії (географічні науки), професор (Університет штату Аризона, США); *Михненко В.* – доктор філософії (політична економія) (Університет Оксфорд, Великобританія); *Морар Ч.* – доктор філософії (географічні науки), доцент (Університет Орадя, Румунія); *Нєтзбанд М.* – доктор наук (природничі науки), науковий співробітник (Рурський університет, Німеччина); *Нюсупова Г.* – д. геогр. н., професор (Казахський національний університет ім. Аль-Фарабі, Казахстан); *Станайтіс С.* – доктор наук (соціальні науки), професор (Литовський університет освітніх наук, Литва); *Субірос Дж.В.* – доктор філософії (географічні науки), професор (Університет Жирони, Іспанія); *Шиманьска Д.* – доктор наук (географічні науки), професор (Університет Миколи Коперника, Польща).

Адреса редакційної колегії: Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства, факультет геології, географії, рекреації і туризму, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна; тел.: +38(057)707-52-74;

e-mail: chseg@karazin.ua;

офіційний веб-сайт: <http://hgj.univer.kharkov.ua>, <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo>

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, власних імен тощо.

Статті пройшли внутрішнє та зовнішнє рецензування.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 10768 від 21.12.2005.

Inter-regional journal «Human Geography Journal» is devoted to modern problems of society that could be solved with the methods of social-economic geography. It enlightens the latest studies in this field. There are different questions concerning the theory and practical use of the results of social-economic geography researches in different Ukraine regions and all over the world. It is recommended for high school lectures, scientists and specialists in this subject.

The Journal has been registered by the order of Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of 28.12.2019, and included in the list of scientific specialized editions of Ukraine (*category "B", specialties 103 Geosciences, 106 Geography*).

The journal is registered in the international databases *Index Copernicus, DOAJ, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, ResearchBible, ERIH PLUS, InfoBase Index, Scientific Indexing Services, OAJI*.

Approved for publication by the decision of the Academic Council of V.N. Karazin Kharkiv National University (Protocols № 17 of 30.11.2020).

Members of the editorial board: *L. Niemets* – Chairman of the Editorial Board, DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *S. Kostrikov* – DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *K. Mezentsev* – DSc (Geography), Professor, Taras Shevchenko Kyiv National University; *K. Niemets* – DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *V. Peresadko* – DSc (Geography), Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *V. Rudenko* – DSc (Geography), Professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University; *K. Sehida* – DSc (Geography), Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University; *O. Topchiev* – DSc (Geography), Professor, I.I. Mechnykov Odesa National University; *O. Shabliy* – DSc (Geography), Professor, Ivan Franko Lviv National University; *Yu. Kandyba* – Technical Secretary, PhD (Geography), Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University.

International members of the editorial board: *E. Antipova* – DSc (Geography), Professor, Belarusian State University (Belarus); *Y. Arisoy* – PhD (Civil Engineering), Professor, Dokuz Eylul University, Izmir (Turkey); *M. Gentile* – PhD (Geography), Professor, University of Oslo (Norway); *D. Karácsonyi* – PhD (Geography), Research Fellow, Hungarian Academy of Sciences (Hungary); *Wei Li* – PhD (Geography), Professor, Arizona State University (USA); *V. Mykhnenko* – PhD (Political Economy), Associate Professor, University of Oxford (United Kingdom); *C. Morar* – PhD (Geography), Assistant Professor, University of Oradea (Romania); *M. Netzbänd* – DSc (Natural Sciences), Research fellow, Ruhr-University Bochum (Germany); *G. Nyussupova* – DSc (Geography), Professor, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan); *S. Stanaitis* – Doctor of Social Sciences, Professor, Vytautas Magnus University (Lithuania); *J. Vila Subirós* – PhD (Geography), Professor, University of Girona (Spain); *D. Szymanska* – DSc (Geography), Professor, Nicolaus Copernicus University (Poland).

Address of the editorial board: Department of Human Geography and Regional Studies, Faculty of Geology, Geography, Recreation and Tourism, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine; tel.: +38(057)707-52-74;

e-mail: chseg@karazin.ua;

website: <http://hgi.univer.kharkov.ua>, <https://periodicals.karazin.ua/socecongeo>

The authors of the published materials are fully responsible for the selection, accuracy of the facts, proper names, etc.

Articles have been reviewed internally and externally.

Certificate of registration: KB № 10768 from 21.12.2005.

З М І С Т

Горизонти науки

<i>Liudmyla Niemets, Kateryna Sehida, Kateryna Kravchenko, Ievgeniia Telebienieva, Taras Pohrebskyi</i> Regional settlement systems in Ukraine: features of development in terms of decentralization reform	6
<i>Nataliia Smochko</i> Monodevelopment of agricultural territorial systems: their territorial structure transformation	18
<i>Ivan Kostashchuk</i> Territorial organization of confessional space of the Western regions of Ukraine	29

Наукові повідомлення

<i>Зоя Бойко, Наталія Горожанкіна, Віталій Безуглий</i> Геопросторова оцінка торговельно-економічного співробітництва України з країнами Європи	38
<i>Павло Кобилін, Наталія Добровольська, Ірина Скриль, Володимир Редін</i> Виявлення просторових особливостей розвитку торговельного обслуговування населення у Харківській області за допомогою одновимірного статистичного аналізу	50
<i>Андрій Слащук, Галина Бернадська</i> Особливості функціонування туристичної інфраструктури Рівненської області.....	63
<i>Валентина Олійник</i> Організація території ландшафтного заказника місцевого значення «Тарутинський степ»	72
<i>Ганна Кучерява, Тетяна Поліщук</i> Індустрія гостинності Франції у контексті сучасних особливостей розвитку світового туризму	80
<i>Yurii Bilous</i> Social and geographical features of the formation of the intellectual potential of Chernivtsi oblast	90
Правила оформлення та подання статей	99

CONTENTS

Science Skylines

<i>Liudmyla Niemets, Kateryna Sehida, Kateryna Kravchenko, Ievgeniia Telebienieva, Taras Pohrebskyi</i> Regional settlement systems in Ukraine: features of development in terms of decentralization reform	6
<i>Nataliia Smochko</i> Monodevelopment of agricultural territorial systems: their territorial structure transformation	18
<i>Ivan Kostashchuk</i> Territorial organization of confessional space of the Western regions of Ukraine	29

Research Reports

<i>Zoya Boyko, Nataliya Horozhankina, Vitaly Bezugly</i> Geospative assessment of trade and economic cooperation of Ukraine with the countries of Europe	38
<i>Pavlo Kobylin, Nataliia Dobrovolska, Iryna Skryl, Volodymyr Redin</i> Spatial features identification of the population trading service development in Kharkiv region with the use of the univariate statistical analysis	50
<i>Andrii Slaschuk, Halyna Bernadska</i> The peculiarities of Rivne region tourism infrastructure functioning	63
<i>Valentyna Oliinyk</i> The organization of the territory of the landscape reserve of local importance «Tarutyns'kyj steppe»	72
<i>Hanna Kucheriava, Tatiana Polishchuk</i> The hospitality industry in France within the context of modern features of world tourism development	80
<i>Yurii Bilous</i> Social and geographical features of the formation of the intellectual potential of Chernivtsi oblast	90
Submission Requirements and Conditions of Paper Acceptance	99

Горизонти науки

UDC 911.3

DOI: 10.26565/2076-1333-2020-29-01

Liudmyla Niemets

DSc (Geography), Professor, Head of the Department of Human Geography and Regional Studies
e-mail: ludmila.niemets@karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9943-384X>
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine

Kateryna Sehida

DSc (Geography), Associate Professor of the Department of Human Geography and Regional Studies
e-mail: kateryna.sehida@karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine

Kateryna Kravchenko

PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Human Geography and Regional Studies
e-mail: kate4465@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4654-318>
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine

Ievgeniia Telebienieva

PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Human Geography and Regional Studies
e-mail: telebenyaev@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7013-8836>
V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine

Taras Pohrebskyi

PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Economic and Social Geography
e-mail: pogrebskyi.taras@vnu.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2290-134X>
Lesia Ukrainka Volyn National University, Volya Avenue 13, Lutsk, 43025, Ukraine

REGIONAL SETTLEMENT SYSTEMS IN UKRAINE: FEATURES OF DEVELOPMENT IN TERMS OF DECENTRALIZATION REFORM

Administrative and territorial reform in Ukraine is an extremely important stage in the development of our country. Decentralization creates new challenges for the regions, gives local authorities new powers, duties and responsibilities. For a comprehensive analysis of the possibilities and prospects of decentralization reform, it is important to analyze the existing world experience in implementing of the similar regional development programs in different countries. The implementation of such reforms in highly developed and developed countries is usually more successful than in developing countries, mainly due to the unpreparedness of local governments to the transformation of socio-political relations. Domestic and foreign scholars who have researched the course of decentralization reform in Ukraine note that it is extremely important to make appropriate changes to the Constitution of Ukraine and consolidate them at the highest state level. Decentralization reform, of course, cannot be considered as a universal tool for solving all existing problems of Ukraine, but it is an extremely important step towards comprehensive development of our country, taking into account the needs of the state and regions, the specifics of each, and the possibility for more effective implementation of regional policy measures by expanding the powers of local authorities.

Thus, according to the new division, the largest districts in terms of population, the centers of which are the largest cities in Ukraine: Kharkiv, Odesa and Dnipro, which account for 4.8%, 3.8% and 3.2% of the population of the country's districts, respectively. Zaporizhia district of Zaporizhia region, Lviv district of Lviv region account for 2.4-2.1% of the population. Based on the cluster analysis of 119 newly formed districts of Ukraine by the Ward method, according to 24 indicators as of 2020, 8 clusters were identified. Cluster analysis of the regions of Ukraine by a similar method according to the level of urbanization allowed to identify 6 clusters. The established features should be taken into account in forming plans and programs of regional development, which should be scientifically substantiated, take into account the peculiarities of decentralization of power and contribute to improving the level and quality of life of the population.

Keywords: decentralization reform, administrative-territorial system, spatial-statistical analysis, districts of Ukraine, territorial communities.

Людмила Немець, Катерина Сегіда, Катерина Кравченко, Євгенія Телебенева, Тарас Погребський.
РЕГІОНАЛЬНІ СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ В УМОВАХ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Адміністративно-територіальна реформа в Україні є надзвичайно важливим етапом у розвитку нашої держави. Децентралізація влади обумовлює нові виклики для регіонів, наділяє місцеву владу новими повноваженнями, обов'язками та відповідальністю. Для комплексного аналізу можливостей та перспектив реформи децентралізації важливим є аналіз вже існуючого світового досвіду впровадження аналогічних програм регіонального розвитку в різних країнах світу. Впровадження такого роду реформ у високорозвинених та розвинених країнах зазвичай є більш успішним, ніж в країнах, що розвиваються, здебільшого через не підготовленість органів місцевого самоврядування до трансформації суспільно-політичних відносин. Як вітчизняні, так і закордонні науковці, які досліджували хід реформи децентралізації в Україні, зауважують, що надзвичайно важливо внести відповідні зміни до Конституції України та закріпити їх на найвищому державному рівні. Децентралізаційна реформа, авжеж, не може розглядатись як універсальний інструмент для вирішення всіх існуючих проблем України, проте є надзвичайно важливим кроком на шляху до комплексного розвитку нашої держави, врахування потреб і держави, і регіонів, специфіки кожного з них, а також можливістю для більш ефективного впровадження заходів регіональної політики за рахунок розширення повноважень місцевої влади.

Так, за новим поділом найбільші за чисельністю райони, центрами яких є найбільші міста України: Харківський, Одеський та Дніпропетровський, на які припадає 4,8%, 3,8% та 3,2% населення районів країни відповідно. На Запорізький район Запорізької області, Львівський район Львівської області припадає по 2,4-2,1%. На основі кластерного аналізу 119 новостворених районів України методом Варда за 24 показниками станом на 2020 р. було виділено 8 кластерів. Кластерний аналіз областей України аналогічним методом за рівнем урбанізації дозволив виділити 6 кластерів. Встановлені особливості мають бути враховані при формуванні планів та програм регіонального розвитку, які мають бути науково обґрунтованим, враховувати особливості децентрації влади та сприяти підвищенню рівня та якості життя населення.

Ключові слова: реформа децентралізації, адміністративно-територіальний устрій, просторово-статистичний аналіз, райони України, територіальні громади.

Людмила Немец, Екатерина Сегиды, Екатерина Кравченко, Евгения Телебенева, Тарас Погребский.
РЕГИОНАЛЬНЫЕ СИСТЕМЫ РАССЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ: ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМЫ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ

Административно-территориальная реформа в Украине является чрезвычайно важным этапом в развитии нашего государства. Децентрализация власти обуславливает новые вызовы для регионов, наделяет местные власти новыми полномочиями, обязанностями и ответственностью. Для комплексного анализа возможностей и перспектив реформы децентрализации важен анализ уже существующего мирового опыта внедрения аналогичных программ регионального развития в различных странах мира. Внедрение такого рода реформ в высокоразвитых и развитых странах обычно более успешно, чем в развивающихся странах, в основном из-за неподготовленности органов местного самоуправления к трансформации общественно-политических отношений. Как отечественные, так и зарубежные ученые, исследовавшие ход реформы децентрализации в Украине, отмечают, что чрезвычайно важно внести соответствующие изменения в Конституцию Украины и закрепить их на самом высоком государственном уровне. Децентрализационная реформа, конечно, не может рассматриваться как универсальный инструмент для решения всех существующих проблем Украины, однако является чрезвычайно важным шагом на пути к комплексному развитию нашего государства, учета потребностей и государства, и регионов, специфики каждого из них, а также возможностью для более эффективного внедрения мероприятий региональной политики за счет расширения полномочий местной власти.

Так, по новому разделению крупнейшие по численности районы, центрами которых являются крупнейшие города Украины: Харьковский, Одесский и Днепропетровский, на которые приходится 4,8%, 3,8% и 3,2% населения районов страны соответственно. На Запорожский район Запорожской области, Львовский район Львовской области приходится по 2,4-2,1%. На основе кластерного анализа 119 новообразованных районов Украины методом Варда по 24 показателям состоянием на 2020 г. было выделено 8 кластеров. Кластерный анализ областей Украины, выполненный с использованием аналогичного метода по показателям уровня урбанизации, позволил выделить 6 кластеров. Установленные особенности должны быть учтены при формировании планов и программ регионального развития, которые должны быть научно обоснованными, учитывать особенности децентрализации власти и способствовать повышению уровня и качества жизни населения.

Ключевые слова: реформа децентрализации, административно-территориальное устройство, пространственно-статистический анализ, районы Украины, территориальные громады.

Problem definition. The current stage of Ukrainian development is characterized by a number of changes in all spheres of society. Under the influence of a wide range of factors, there are significant transformations of spatial development of regions, in particular, the polarization increases and territorial disparities in regional development, the gap in the level and quality of life of centers and peripheries increases. In accordance with European standards of spatial development, Ukraine has been undergoing administrative and territorial reform for the last five years. Administrative reform is defined as a form of structural organization, improvement and development of the system of public authorities as a single mechanism of the state, formed on the basis of integration of material, financial and human resources, enterprises, institutions, organizations and their interaction,

based on the principles of separation of powers within the current legislation that ensures the implementation of tasks and functions of the state; it is a continuous process in time and space to improve the institutional foundations of the mechanisms of state formation and the state apparatus, the result of which is the socio-economic development of the country [14]. Therefore, according to the reform, a new administrative-territorial structure of Ukraine has been formed, which contains both changes at the local and subregional levels; increased the powers of local communities, which should contribute to the optimization and rationalization of the spatial organization of society, the intensification of socio-economic development, the effectiveness of regional governance [14].

Analysis of previous research. The issue of strati-

fication of regional development, as one of the prerequisites and consequences of administrative-territorial reform, is considered by many domestic and foreign scholars. The experience of European and world countries in the implementation of the decentralization process, problematic and perspective aspects of this process is also extremely important. R. Minas, S. Wright and others performed an analysis of general trends in the implementation of decentralization (or vice versa - centralization) management processes in three European countries [10]. Researchers analyze the available data on the implementation of decentralization in countries around the world to assess how successful they are in decentralization. Their goal is to inform about future interventions in support of decentralized management, demonstrating some important trade-offs that have been updated in the present. Exploring Sweden, they focus on the context of shifting governance from the national to the local level. For the Netherlands, the transfer of control to the local level has taken place recently, and the third example is the United Kingdom, which is a typical example of a country with centralized decision-making in the management system, but local differences in its implementation are possible. Thus, depending on the administrative-territorial structure, form of government, history of the country, traditions and mentality of the population, the reform may have different results and consequences.

J.-P. Faguet explores the features of the impact of decentralized administrative-territorial reform on the transparency of decision-making and reporting about the done work to the population on the experience of different countries [6]. Decentralization, according to the author, can reduce political instability, is a way to limit power by distributing it between different hierarchical levels of government in order to maximize efficiency. But there are a number of countries, in particular in Latin America, where decentralization has led to a deterioration in the macroeconomic and political situation, and some positive results have been seen only in the reform of the second order.

T. Firman consider the decentralization reform in Indonesia, a developing country, as a direct way to fragment regional development, because as a result of the reform the country has created an almost uncontrolled central government, which pursues its own, mostly commercial interests, regardless of the needs of the population which had an extremely negative impact on the country's development [7]. According to T. Firman, the process of decentralization in Indonesia is unique because, unlike many countries around the world, where the transfer of power to the ground stimulated accelerated economic development of the regions, while Indonesia's governance system is on the verge of collapse. Thus, it is important not only to reform the system, but also to prepare local authorities for the responsible implementation of their powers.

P. Bardhan notes that the approach to the transfer of administrative-territorial reform in developed and developing countries should be different [3]. And if in some countries the predominant reason is the stratification of power, in others - overcoming the economic crisis, political unrest, and with excessive use the situation can only get worse.

P. Smoke also outlines a number of issues that should be considered when implementing the reform, because over the past few years, the reform has really become global, and a large number of countries in all regions of the world have launched decentralization processes [18]. However, this type of reform is more complex than it seems at first glance, and for its implementation it is extremely important to carefully analyze and develop a strategic plan, focused on the conditions of a particular country, in order to carry out the reform as effectively as possible.

W. Dudley, who directly researched the administrative-territorial reform in Ukraine, notes that decentralization reform is the main goal of modern transformation processes in Ukraine, and that decentralization reform will allow the Ukrainian economy to achieve a balanced, stable state [5]. The author also emphasizes the need of urgently consolidation of the amendments to the Constitution, which will rethink the role of regions and districts to protect the status of united territorial communities. W. Dudley notes that decentralization reform cannot be seen as a panacea for Ukraine's long-standing problems, such as corruption, poor quality of public services, bureaucracy, but the reform is an important step towards Ukraine's transition to polycentric development, solving many issues in the regions.

The work of many domestic researchers is devoted to the issue of administrative-territorial reform in Ukraine. In particular, A. Pelekhayti and O. Zakhidna analyzed the issue of changing the administrative-territorial structure of our country in the direction of bringing it into line with a single European classification system NUTS [16]. The authors support the process of consolidation of administrative-territorial units in Ukraine, and predict an increase in the efficiency of the system of local government through better selection of more qualified staff. According to the authors, special attention should be paid to the process of decentralization reform in rural areas, as rural settlements are less stable entities than cities and some of them may be on the verge of extinction.

M. Baranovskyi performed a thorough research of administrative-territorial reform in Ukraine, identified the features and problems of the reform, identified the impact on the development of rural areas [2]. The paper highlights the risks for rural areas, and describes the mental problems of the population, which are likely to become problematic aspects of reform (ill-considered approach to the election of village heads, elders, public resistance to the implementation of reforms). M. Baranovskyi also analyzed the peculiarities of the formation of financial decentralization in Ukraine, regional differences in the financial autonomy of the newly formed administrative-territorial units, identified the most subsidized territorial communities.

The author's team of the M.I. Dolishny Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine proposed the methods for implementing administrative-territorial reform, focused on the need to preserve and improve the effective vertical of state power [1]. The need to revise some approaches to the formation of administrative-territorial units of the basic level is argued. The authors paid considerable attention

to the need to address the issues of constitutional support of administrative-territorial reform, as some of its provisions are still not regulated by the provisions of the current Constitution of Ukraine.

A. Melnychuk and K. Hanichenko consider the results of decentralization reform in Ukraine obtained over five years on the example of Kyiv region [9]. The authors identified about 30 insolvent communities within the study area, which indicates the presence of problems in the methodology of their formation. Over time, these communities will not be self-sufficient and will only be able to survive on dotations. That is why when combining them it is necessary to take into account a set of factors of historical and socio-political development of settlements.

Certain aspects of the implementation of administrative-territorial reform have been repeatedly considered by the authors of the article. An analysis of trends in the implementation of administrative-territorial reform in Ukraine was performed, special attention is paid to decentralization in monocentric regions (which, in particular, is Kharkiv region) [8, 11, 12, 13]. An important aspect of decentralization is also the attention to the peripheral districts of the regions, as they risk becoming depressed without appropriate regional policy measures.

The purpose. Of point of view of the change in the administrative-territorial structure of Ukraine and the completion of decentralization reform, it is timely to conduct spatial and statistical analysis of the distribution of human, economic and other types of potential in terms of new districts and communities, finding the levers for their rational use. **The purpose of this work** is to analyze the new administrative-territorial structure of Ukraine at the sub regional level of point of view of the peculiarities of regional settlement systems. The initial data for statistical analysis were the materials of the State Statistics Service of Ukraine [15] of the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine on decentralization [14, 15].

Presentation of research results. The existing national settlement system of Ukraine was formed over many centuries under the influence of a number of natural-geographical, socio-political, socio-economic and other factors, consists of regional settlement systems, which, in turn, consist of local settlement systems. In Ukraine, in 2015, an administrative-territorial reform was introduced, the essence of which is reduced to decentralization - giving more power to local governments and changing the administrative-territorial division of the country. For a long time before the implementation of the reform, as well as during it - were taking place discussions on the optimal composition and configuration of the new administrative system, the division into communities and districts. A number of studies with a detailed scientific and practical justification for the new administrative division of the regions of Ukraine were discussed in detail. In 2020, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted a number of orders [19] approving the territories of communities in all the regions of Ukraine and defining their administrative centers, according to which 1469 territorial communities were formed, including 31 territorial communities in the temporarily occu-

ped territories of Donetsk and Luhansk regions. Also this year, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Resolution «Of the formation and liquidation of districts» [17], according to which 136 districts were established in Ukraine, seventeen of them - in the temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk regions, as well as in Crimea.

Thus, according to the new division, the largest districts, the centers of which are the largest cities in Ukraine: Kharkiv, Odessa and Dnipro (fig. 1), which account for 4.8%, 3.8% and 3.2% of the population of the country's districts, respectively. Zaporizhzhya district of Zaporizhia region, Lviv district of Lviv region accounts for 2.4-2.1%. The share of Kryvyi Rih district of Dnipropetrovsk region is 2.1% and it is the largest district of Ukraine, the center of which is not the regional center, also Kramatorsk district of Donetsk region, which accounts for 1.5% of the population. In total 11 districts have a share of the population from 1.5 to 2.0%. Also, 11 districts have a share of the population from 1 to 1.5%. 42 districts contain a share of population less than 0.5 - 1.0%, 47 districts contain a share of population less than 0.5%. The smallest district of Ukraine, where less than 30 thousand people lives, is Verkhovyna district of Ivano-Frankivsk region, the largest - Kharkiv district of Kharkiv region with a population of 1.75 million people. The distribution by area is more even: the largest are Korosten and Zhytomyr districts of Zhytomyr region, Poltava district of Poltava region, Khmelnytsky district of Khmelnytsky region, Chernihiv district of Chernihiv region, Kropyvnytskyi district of Kirovohrad region, their share ranges from 1.8% to 2.0%.

The highest population density is 543.6 persons/km² in Kharkiv district of Kharkiv region, 315 persons/km² in Odessa district of Odessa region, 230 persons/km² in Lviv district of Lviv region, 209 persons/km² in Dniprovskyi district of Dnipropetrovsk region, 196 persons/km² in Mariupol district of Donetsk region, 188 people/km² - Zaporizhia district of Zaporizhia region (fig. 1). Chernivtsi district of Chernivtsi region, Drohobych district of Lviv region, Ivano-Frankivsk district of Ivano-Frankivsk region, Berehiv district of Zakarpattia region, Severodonetsk district of Luhansk region, Bucha district of Kyiv region, Kryvyi Rih district of Dnipropetrovsk region, Bakhmut district of Donetsk region, Kherson district of Kherson region, Mukachevo district of Zakarpattia region, Kolomyia district of Ivano-Frankivsk region, Kramatorsk district of Donetsk region, Uzhhorod district of Zakarpattia region, Fastiv district of Kyiv region have a population density of 100-150 people/km². The population density is less than 25 people/km² in Pologi district of Zaporizhia region, Krasnograd district of Kharkiv region, Skadovsk district of Kherson region, Verkhovyna district of Ivano-Frankivsk region, Korosten district of Zhytomyr region, Shchastyn district of Luhansk region, Bashtanskyi district of Mykolaiv region, Beryslav district of Kherson region, Koryukivskyi district of Chernihiv region, Berezhivskyi district of Odessa region, Henicheskyi district of Kherson region, Starobilskyi district of Luhansk region, Svativskyi district of Luhansk region, Novhorod-Siverskyi district of Chernihiv region.

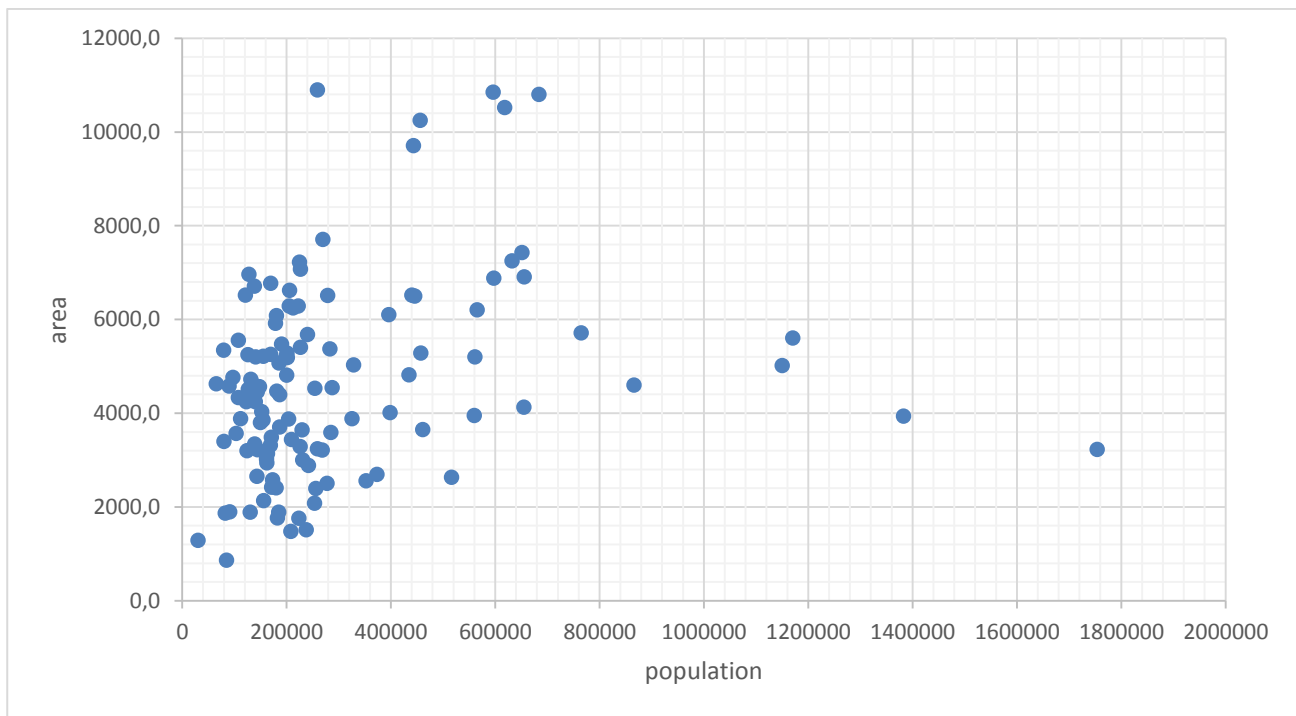

Fig. 1. Distribution of all districts of regions of Ukraine by population and area, 2020 (built according to [14, 15])

According to the level of urbanization is also a significant differentiation (fig. 2): the most urbanized are Severodonetsk district of Luhansk region, Bakhmut and Kramatorsk districts of Donetsk region, Obukhiv district of Kyiv region have a rate higher than 90%. Rural (less than 30% level of urbanization) are Krasnograd district of Kharkiv region, Tulchyn district of Vinnytsia region, Rakhiv district of Zakarpattia region, Synelnykiv district of Dnipropetrovsk region, Shchastyn district of Luhansk region, Zolotonosha district of Cherkasy region, Starobilsky district of Luhansk region, Beryslav region of Kherson region, Berezivskiyi district of Odessa region, Tyachiv district of Zakarpattia region, and Verkhovyna district of Ivano-Frankivsk region is completely rural. There are a number of districts with an extremely high priority ratio of 80-85%: Dniprovsky district and Kryvyi Rih district of Dnipropetrovsk region, Mariupol district of Donetsk region, Zaporizhia district of Zaporizhia region and Kharkiv district of Kharkiv region. Mykolaiv district of Mykolaiv region, Odessa district of Odessa region, Lviv district of Lviv region, Chernihiv district of Chernihiv region, Kherson district of Kherson region, Sumy district of Sumy region, Vinnytsia district of Vinnytsia region, Kropyvnytskyi district of Kirovohrad region, Pavlograd district and Kamyansky district of Dnipropetrovsk region, Berdyansk and Melitopol districts of Zaporizhia region, Kremenchug district of Poltava region have in their composition of large cities and the coefficient of primacy in the range of 50-75%. In all other districts the indicator is less than 50%, and in Tyachiv district of Zakarpattia region, Golovanivsky district of Kirovohrad region, Dniester and Vyzhnytsya districts of Chernivtsi region it is even less than 5%.

A cluster analysis was performed to analyze the territorial features. It allowed to divide all 119 districts of Ukraine into clusters, ie groups, which included adminis-

trative-territorial units with the most similar characteristics of the administrative-territorial structure and settlement of the population. Euclidean distance was used as the distance coefficient, Ward's method was chosen among the methods. 24 indicators for 2020 were used for cluster analysis:

- Number of settlements;
- Number of communities, including urban, township and rural;
- Number of councils, including urban, township and rural;
- The share of the population, including in terms of urban, township and rural councils;
- The share of area, including in terms of urban, township and rural councils;
- Index of population concentration, including in terms of urban, township and rural councils;
- Density of the population;
- The level of urbanization;
- Coefficient of primacy.

The data obtained as a result of calculations are visualized in the form of a dendrogram (fig. 3). The districts of Ukraine are characterized by significant differentiation of indicators and are formed into eight clusters.

The first cluster includes Vinnytsia district of Vinnytsia region, Chortkiv district of Ternopil region, Ivano-Frankivsk district of Ivano-Frankivsk region, Bila Tserkva district of Kyiv region, Korosten district of Zhytomyr region, Kropyvnytskyi district of Kirovohrad region, Chernihiv district of Chernihiv region, Ternopil district of Ternopil region, Lviv district of Lviv region, Kovel district of Volyn region, Kamyanets-Podilsky district of Khmelnytsky region, Lutsk district of Volyn region, Shepetivka district of Khmelnytsky region, Kremenchug district of Poltava region, Pavlograd district of Dnipropetrovsk region, Myrhorod district of Poltava

region, Dubensky district of Rivne region, Sumy district of Sumy region. These administrative-territorial systems are characterized by low population density and fairly even distribution throughout the territory.

The second cluster includes Pokrovsky district of

Donetsk region, Zhytomyr district of Zhytomyr region, Khmelnytsky district of Khmelnytsky region, Poltava district of Poltava region. Regional centers play an important role in the general structure of population settlement in these administrative-territorial systems.

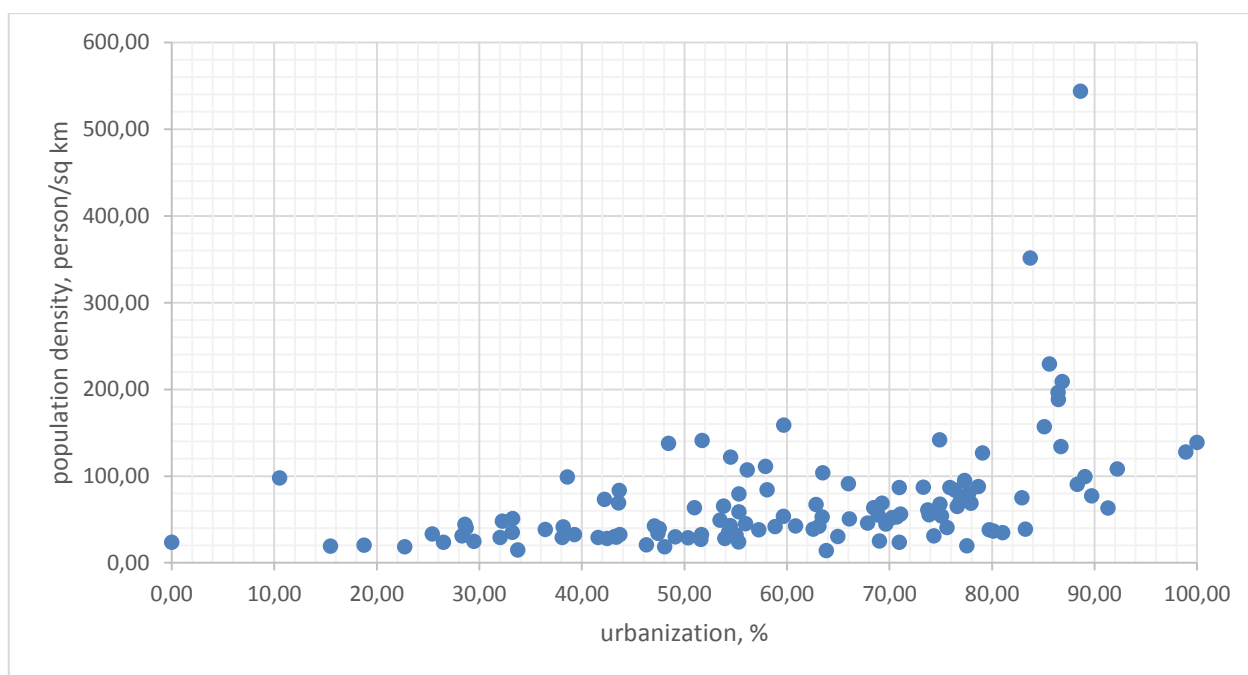

Fig. 2. Distribution of all the districts of regions of Ukraine by level of urbanization and population density, 2020 (built according to [14, 15])

The third cluster includes Gaisinsky district of Vinnytsia region, Zvenigorod district of Cherkasy region, Rivne district of Rivne region, Uman district of Cherkasy region, Mykolayiv district of Mykolayiv region, Cherkasy district of Cherkasy region, Chernivtsi district of Chernivtsi region, Novograd-Volynsky district of Zhytomyr region, Romensky district of Sumy region, Podilskyi district of Odessa region, Pryluky district of Chernihiv region, Voznesensky district of Mykolayiv region, Kupyansky district of Kharkiv region, Sambir district of Lviv region, Stryi district of Lviv region, Konotop district of Sumy region, Nizhyn district of Chernihiv region, Lubny district of Poltava region, Bohodukhiv district of Kharkiv region. Administrative-territorial systems of this cluster are characterized by low population density, fairly even distribution of population, high share of township and rural councils.

The fourth cluster includes Zhmerynskyi district of Vinnytsia region, Khmilnytskyi district of Vinnytsia region, Pologi district of Zaporizhia region, Novoukrainsky district of Kirovohrad region, Bashtansky district of Mykolayiv region, Shostka district of Sumy region, Loziv district of Kharkiv region, Izium district of Kharkiv region, Chuguiv district of Kharkiv region, Koryukiv district of Chernihiv region, Novgorod-Siversky district of Chernihiv region, Kamyansky district of Dnipropetrovsk region, Kramatorsk district of Donetsk region, Zolochiv district of Lviv region, Yavoriv district of Lviv region, Obukhiv district of Kyiv region, Chervonohrad district of Lviv region, Kremenets district of Ternopil region. The systems of this cluster are characterized by a

low population and its uniform distribution.

The fifth cluster includes Dniprovskyi district of Dnipropetrovsk region, Zaporizhia district of Zaporizhia region, Kryvyi Rih district of Dnipropetrovsk region, Odessa district of Odessa region, Kharkiv district of Kharkiv region. This cluster is formed by the largest industrial administrative-territorial systems of Ukraine. They are characterized by the largest population, the predominant importance of the regional center in the overall structure of settlement, a high coefficient of primacy and the level of urbanization.

The sixth cluster includes Mohyliv-Podilskyi district of Vinnytsia region, Oleksandriia district of Kirovohrad region, Kakhovka district of Kherson region, Melitopol district of Zaporizhia region, Volodymyr-Volynskyi district of Volyn region, Volnovakha district of Donetsk region, Sarny district of Rivne region, Okhtyrka district of Sumy region, Kalush district of Ivano-Frankivsk region, Kolomyia district of Ivano-Frankivsk region, Berezivsky district of Odessa region, Zolotonosha district of Cherkasy region, Tulchyn district of Vinnytsia region, Golovanivsky district of Kirovohrad region, Kamin-Kashirsky district of Volyn region, Henichesky district of Kherson region, Vyshgorod district of Kyiv region, Svativsky district of Luhansk region, Starobilsky district of Luhansk region, Rozdilnysky district of Odessa region, Krasnograd district of Kharkiv region, Varasky district of Rivne region. Administrative-territorial systems are characterized by a fairly even distribution of population and low density.

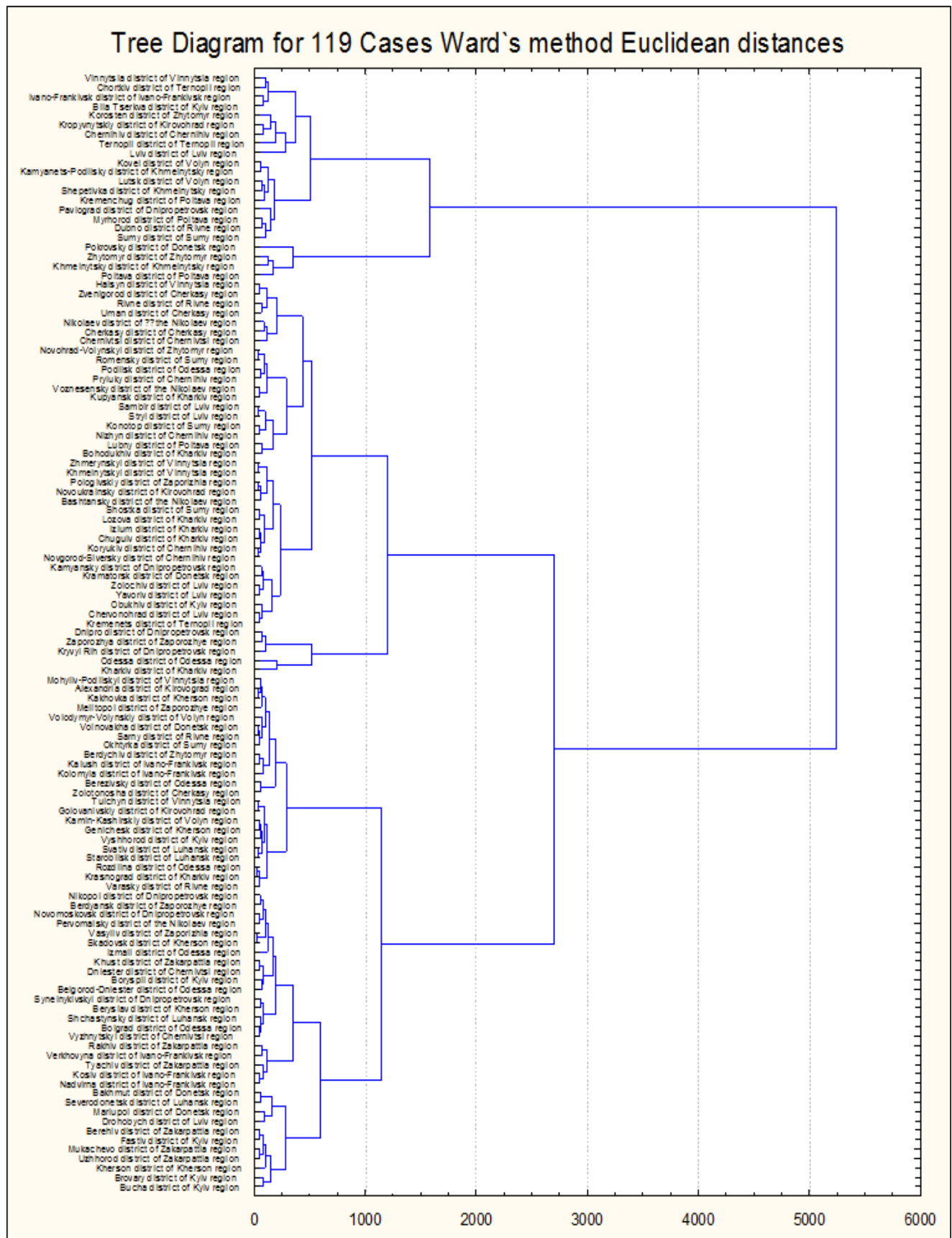

Fig. 3. Dendrogram of clustering of regions of Ukraine according to the peculiarities of the settlement system, 2020 (built on the results of cluster analysis)

The seventh cluster includes Nikopol district of Dnipropetrovsk region, Berdyansk district of Zaporizhia region, Novomoskovsk district of Dnipropetrovsk region, Pervomaisky district of Mykolayiv region, Vasyliv district of Zaporizhia region, Skadovsk district of Kherson region, Izmail district of Odessa region, Khust district of Zakarpattia region, Dniester district of Chernivtsi region, Boryspil district of Kyiv region, Belgorod-Dniester district of Odessa region, Synelnykiv district of Dnipropetrovsk region, Beryslav district of Kherson region, Shchastyn district of Luhansk region, Bolgrad district of Odessa region, Vyzhnytskyi district of Chernivtsi region, Rakhiv district of Zakarpattia region, Verkhovyna district of Ivano-Frankivsk region, Tyachiv district of Zakarpattia region, Kosiv district of Ivano-Frankivsk region, Nadvirna district of Ivano-Frankivsk region. These administrative-territorial systems are characterized by uneven distribution of population across the territory and low density.

The eighth cluster includes Bakhmut district of Donetsk region, Severodonetsk district of Luhansk region, Mariupol district of Donetsk region, Drohobych district of Lviv region, Berehiv district of Zakarpattia region, Fastiv district of Kyiv region, Mukachevo district of Zakarpattia region, Uzhhorod district of Zakarpattia region, Kherson district of Kherson region, Brovary district of Kyiv region, Bucha district of Kyiv region. They are characterized by a dense network of settlements and a high level of urbanization.

The introduction of administrative-territorial reform at the subregional level provided for the preservation of the existing division at the level of the regions of Ukraine. The regions of Ukraine differ significantly in the models of spatial development, features of center-peripheral interaction, territorial concentration, etc. In Ukraine, in general, there are such poles of socio-economic development as Kyiv, Kharkiv, Dnipro, Odessa, Zaporizhia, Lviv, which are the largest cities in the country and have a wider area of influence, beyond wide range of functions. Regarding the settlement network, we note that the high population density with a high density of settlements is inherent in Lviv region, which is due to the large number of small towns in the structure of the regional settlement system. High population density with a mediocre density of settlements is observed in Ivano-Frankivsk, Chernivtsi, Zakarpattia and Dnipropetrovsk regions. The medium population density with a high density of settlements is typical for Khmelnytsky and Ternopil regions, with medium density of settlements - Kharkiv region, with low density of settlements - Zaporizhia, Odessa and Kyiv regions. The identified territorial disparities of the settlement system of Ukraine emphasize the need to establish general spatial and statistical features taken into the attention the intra-regional disparities in the spatial development of each of the regional systems. For most of the western regions of Ukraine a characteristic feature is the lack of attraction to large cities, the development of rural and township areas. The primacy coefficient reflects the share of the first (main) city in the regional settlement system. Its lowest value is in Zakarpattia (9.2%), Ivano-Frankivsk,

Kyiv and Luhansk regions (in particular, the latter two do not include regional centers due to the special status of the capital, which is not part of the regional settlement system, in Luhansk region - due to lack of data on the regional center and its temporary occupation). High level of indicators in Odessa, Mykolaiv and Zaporizhia regions (44%), the highest - in Kharkiv region - 54%. This indicator also indicates about the features of monocentric/polycentric models of spatial development of regional settlement systems: the higher it is, the higher is monocentricity and vice versa.

Establishment of territorial features of regional settlement systems of Ukraine was carried out on the basis of the performed cluster analysis. It allowed to perform the grouping of regional settlement systems of Ukraine, to divide them into clusters, which include regions with the most similar ecistic characteristics. Euclidean distance was used as the distance coefficient, Ward's method was chosen among the methods. For cluster analysis were used absolute and relative indicators such as the number of settlements; districts; territorial communities; local councils (including the division into urban, township and village); their share in the overall structure by area and population; area; areas of urban, township and rural councils; population in terms of urban, township and rural councils; indicators of population density; indicators of urbanization; priority coefficient; population concentration index in terms of regions of Ukraine. The results of cluster analysis are presented in the form of a dendrogram - clustering tree (fig. 4), where are differ six clusters. The first cluster is formed by Chernivtsi, Luhansk, Kherson and Zakarpattia regions. These regions are characterized by low population density, fairly even distribution of the population, high proportion of township and rural councils. The second cluster consists of Ternopil, Kyiv, Cherkasy and Ivano-Frankivsk regions. The regions included in this group are similar in terms of territorial distribution of the population. The only exception is Kyiv region with the city of Kyiv, which forms the capital's agglomeration. The third cluster is formed by Mykolayiv, Zaporizhia, Odessa, Rivne, Kirovohrad and Volyn regions. They are characterized by a dense network of urban settlements and a high level of urbanization. Mykolaiv, Odessa and Zaporizhia regions are characterized by industrial specialization. The fourth cluster is formed by Donetsk, Sumy and Dnipropetrovsk regions. The regions of this group are characterized by a dense network of urban settlements and a high level of urbanization. The fifth cluster is formed by Kharkiv, Poltava and Lviv regions. These regions are characterized by high population. In these regions, the region centers play a predominant role in the general structure of settlement, high coefficient of primacy and level of urbanization. Intra-regional differences are due to the area of influence of administrative centers. The sixth cluster is formed by Zhytomyr, Cherkiv, Khmelnytsky and Vinnytsia regions. These regions are the most similar in terms of ecistic characteristics. They are characterized by low density and fairly even distribution of the population.

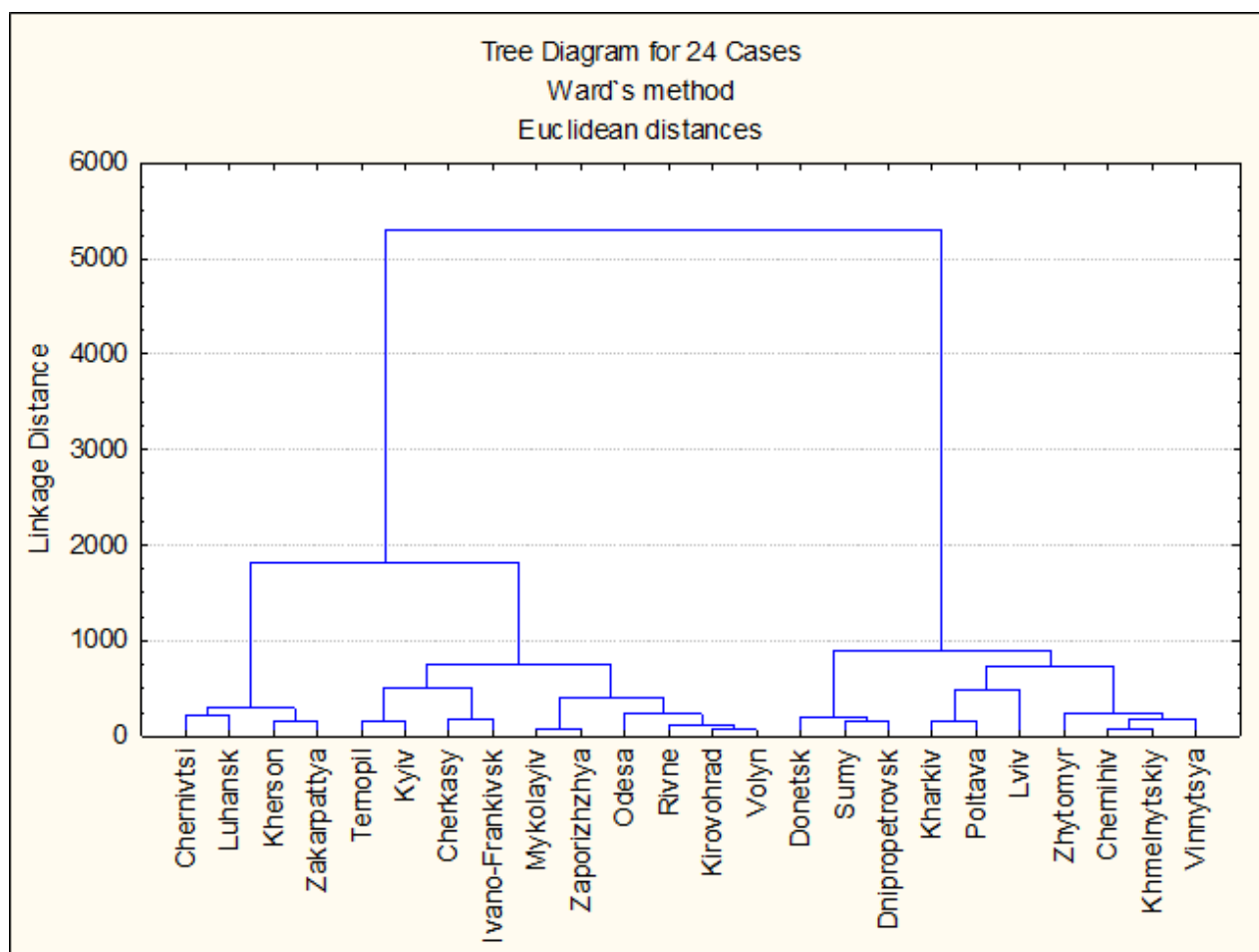

Fig. 4. Dendrogram of clustering of regions of Ukraine according to the peculiarities of the settlement system, 2020 (built on the results of cluster analysis)

Conclusions. The issues of population resettlement, regulation of center-peripheral models, search for opportunities for polycentric models of spatial development and reduction of territorial disparities in the level and quality of life of the population in Ukraine are surprisingly acute. In response to such a social demand in Ukraine in 2015 was introduced an administrative-territorial reform, which provides changes at the local and subregional levels. In 2020, the Cabinet of Ministers of Ukraine adopted a number of orders approving the territories of communities in the regions of Ukraine and determining their administrative centers, according to which 1469 territorial communities were formed, including 31 territorial communities in the temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk regions. In 2020, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Resolution «On the formation and liquidation of districts», according to which 136 districts were established in Ukraine, seventeen of them in the temporarily occupied territories of Donetsk and Luhansk regions, as well as in the Autonomous Republic of Crimea. Within the regional settlement systems of Ukraine, which we consider as the region and the Autonomous Republic of Crimea, there are unique features of the spatial distribution of the population, which should be defined and taken into account in the formation of plans and programs of regional development, which should be scientifically based on de-

centralization of power and contribute to improving the level and quality of life of the population. The introduction of decentralization reform is in line with European standards for territorial development, the effort to transfer power «to the ground» and the maximum involvement of the public in management decisions and territorial development.

The research of current trends and prospects of the development of newly formed districts and communities is an urgent challenge for socio-economic geographers, in particular because we get a completely new system of statistical indicators for these administrative-territorial entities, and it is extremely important to determine the range of research methods and techniques of monitoring the state of regional sociogeosystems of Ukraine. Spatial-statistical analysis allowed to perform a complex synthetic grouping of regions of Ukraine taking into account the features and characteristics of subregional settlement, as well as grouping of newly formed districts of Ukraine taking into account the features and characteristics of local settlement. The established features should be taken into account in forming plans and programs of regional development, which should be scientifically substantiated, take into account the peculiarities of decentralization of power and contribute to improving the level and quality of life of the population.

Список використаних джерел:

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування: монографія / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2016. – 264 с.
2. Барановський М.О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення / М.О. Барановський // Український географічний журнал. – 2017. - № 4. – С. 30-38. <https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.030>
3. Bardhan P. Decentralization of Governance and Development / P. Bardhan // Journal of Economic Perspectives. – 2020. – № 16(4). – P. 185-205.
4. Connerley E. Making Decentralization Work: Democracy, Development, and Security / E. Connerley, E. Kent, P. Smoke. – Boulder, CO: Lynne Rienner, 2010, 263 p.
5. Dudley W. Ukraine's Decentralization Reform / W. Dudley // SWP Working Papers. - № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/Ukraine_Decentralization_Dudley.pdf.
6. Faguet J.-P. Decentralization and governance. Economic Organisation and Public / J.-P. Faguet. – Policy Discussion Papers, EOPP 027. London School of Economics and Political Science, London, UK, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.lse.ac.uk/37346/>. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1892149>
7. Firman T. Decentralization reform and local-government proliferation in Indonesia: Towards a fragmentation of regional development / T. Firman // Review of Urban and Regional Development Studies. – 2010. – 21(2-3). – P. 143-157. <https://doi.org/10.1111/j.1467-940X.2010.00165.x>
8. Кравченко К. Просторові особливості, проблеми та перспективиформування об'єднаних територіальних громад у Харківській області / К. Кравченко // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіональний збірник наукових праць. – 2017. – Вип. 22. – С. 174-179.
9. Мельничук А. П'ять років формування об'єднаних територіальних громад в Україні: ефективність та ефекти адміністративного завершення етапу реформи на прикладі Київської області / А. Мельничук, К. Ганіченко // Науковий вісник ХДУ: Серія Географічні науки. – 2020. - № 12. – С. 17-24. <https://doi.org/10.1108/01443331211236989>
10. Minas. R. Decentralization and centralization: Governing the activation of social assistance recipients in Europe / R. Minas, S. Wright, R. van Berkel // International Journal of Sociology and Social Policy. – 2012. – Vol. 32, No. 5/6. – P. 286-298.
11. Niemets K. Regional settlement system as a basis for the formation of growth poles (case of Kharkiv region) / K. Niemets, K. Kravchenko, A. Mazurova, K. Sehida, A. Lurie // Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – Вип. 24. – С. 39-48. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2018-24-04>
12. Niemets L. Trends Forming Policentric Model of Spatial Development and Implementation of the European Experience for Ukraine / L. Niemets, K. Sehida, K. Kravchenko, I. Telebienieva, V. Peresadko // Proceedings of the 32nd International Business Information Management Association Conference, 2018. – P. 362-374.
13. Немець К. Дослідження міських агломерацій в аспекті реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні (на прикладі Харківської області) / К. Немець, К. Сегіда, Л. Немець, К. Кравченко, С. Телебенєва, Л. Ключко, В. Редін // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. – Вип. 27. – С. 41-53.
14. Офіційний сайт Децентралізація в Україні: нові можливості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua>
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
16. Пелехатий А.О. Адміністративно-територіальна реформа як інструмент децентралізації фінансових ресурсів / А.О. Пелехатий, О.Р. Західна // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 4. – С. 167-175.
17. Постанова Верховної Ради України Про утворення та ліквідацію районів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-IX#Text>
18. Smoke P. Rethinking Decentralization: Assessing Challenges to a Popular Public Sector Reform / P. Smoke. // Special Issue: Public Administration for Development: Trends and the Way Forward. – 2015. – № 35(2). – P. 97-112. <https://doi.org/10.1002/pad.1703>
19. Урядовий портал / Нормативно-правові акти / Розпорядження щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій громад областей, 12 червня 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/gromadas>

References:

1. Administrative-territorial structure of Ukraine: methodological bases and practice of reforming: monograph (2016). Lviv [in Ukrainian].
2. Baranovskyi, M.O. (2017). Finansova detsentralizatsiya v Ukraini: osoblyvosti stanovlennya [Financial decentralization in Ukraine: features of formation]. *Ukrainskyi geografichnyi zhurnal*, 4, 30-38 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.030>

3. Bardhan, P. (2002). Decentralization of Governance and Development. *Journal of Economic Perspectives*, 16(4), 185-205.
4. Connerley, E., Kent, E., & Smoke, P. (2010). Making Decentralization Work: Democracy, Development, and Security. Boulder, CO: Lynne Rienner, 263 p.
5. Dudley, W. (2019). Ukraine's Decentralization Reform. *SWP Working Papers*, № 1. Retrieved from https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/Ukraine_Decentralization_Dudley.pdf.
6. Faguet, Jean-Paul (2011). Decentralization and governance. Economic Organisation and Public Policy Discussion Papers, EOPP 027. London School of Economics and Political Science, London, UK. Retrieved from <http://eprints.lse.ac.uk/37346/>. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1892149>
7. Firman, T. (2010). Decentralization reform and local-government proliferation in Indonesia: Towards a fragmentation of regional development. *Review of Urban and Regional Development Studies*, 21(2-3), 143-157. <https://doi.org/10.1111/j.1467-940X.2010.00165.x>
8. Kravchenko, K. (2017). Prostorovi osoblyvosti, problemy ta perspektyvy formuvannya obyednanykh terytorialnykh hromad u Kharkivskiy oblasti [Spatial Features, Problems and Prospects of the United Territorial Communities Formation in Ukraine]. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi geografii – Human Geography Journal*, 22, 174-179 [in Ukrainian].
9. Melnychuk, A., & Hanichenko, K. (2020). Pyat rokiv formuvannya obyednanykh terytorialnykh hromad v Ukraini: efektyvnist ta efekty administratyvnoho zavershennya etapu reformy na prykladi Kyivskoi oblasti [Five years of formation of united territorial communities in Ukraine: efficiency and effects of administrative completion of the reform stage on the example of Kyiv region]. *Naukovyi visnyk KhDU: Seriya Geografichni nauky*, 12, 17-24 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.1108/01443331211236989>
10. Minas, R., Wright, S. & van Berkel, R. (2012). Decentralization and centralization: Governing the activation of social assistance recipients in Europe. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32, 5/6, 286-298.
11. Niemets, K., Kravchenko, K., Mazurova, A., Sehida, K. & Lurie, A. (2018). Regional settlement system as a basis for the formation of growth poles (case of Kharkiv region). *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi geografii – Human Geography Journal*, 24, 39-48. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2018-24-04>
12. Niemets L., Sehida K., Kravchenko K., Tebieniieva I., & Peresadko V. (2018). Trends Forming Policentric Model of Spatial Development and Implementation of the European Experience for Ukraine. *Proceedings of the 32nd International Business Information Management Association Conference*, 362-374.
13. Niemets, K.A., Sehida, K.Yu., Niemets, L.M., Kravchenko, K.O., Tebieniieva, Ye.,Yu., Klyuchko, L.V., & Redin, V.I. (2019). Doslidzhennya miskykh aglomeratsiy v aspekti realizatsii administratyvno-terytorialnoi reformy v Ukraini (na prykladi Kharkivskoi oblasti) [Research of urban agglomerations in the aspect of implementation of administrative-territorial reform in Ukraine (on the example of Kharkiv region)]. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi geografii – Human Geography Journal*. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 27, 28-39 [in Ukrainian].
14. Ofitsiyniy sait Detsentralizatsiya v Ukraini: novi mozhlyvosti. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua> [in Ukrainian].
15. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
16. Pelekhatyi, A., & Zakhidna, O. (2014). Administratyvno-terytorialna reforma yak instrument detsentralizatsii finansovykh resursiv [Administrative-territorial reform as an instrument of decentralization of financial resources]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, 4, 167-175.
17. Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy Pro utvorennia ta likvidatsiyu rayoniv. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-IX#Text> [in Ukrainian].
18. Smoke, P. (2015). Rethinking Decentralization: Assessing Challenges to a Popular Public Sector Reform. *Special Issue: Public Administration for Development: Trends and the Way Forward*, 35(2), 97-112. <https://doi.org/10.1002/pad.1703>
19. Uriadoviy portal / Normatyvno-pravovi akty / Rozporiadzhennia shchodo vyznachennia administratyvnykh tsentriv ta zatverdzhennia terytoriy hromad oblastei, 12 chervnya 2020 roku. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/gromadas> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 15.10.2020 р.

Про авторів:

Людмила Немець – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна, ludmila.nemets@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9943-384X>

Катерина Сегіда – доктор географічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна, kateryna.sehida@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Катерина Кравченко – кандидат географічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна, kate4465@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4654-3185>

Євгенія Телебенєва – кандидат географічних наук, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна, telebenvaev@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7013-8836>

Тарас Погребський – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Воли, 13, м. Луцьк, 43025, Україна, pogrebskyi.taras@vnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-2290-134X>

Об авторах:

Людмила Немец – доктор географических наук, профессор, заведующая кафедрой социально-экономической географии и регионоведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, пл. Свободы, 4, г. Харьков, 61022, Украина, ludmila.nemets@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9943-384X>

Екатерина Сегида – доктор географических наук, доцент кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, пл. Свободы, 4, г. Харьков, 61022, Украина, kateryna.sehida@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1122-8460>

Екатерина Кравченко – кандидат географических наук, доцент кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, пл. Свободы, 4, г. Харьков, 61022, Украина, kate4465@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4654-3185>

Евгения Телебенева – кандидат географических наук, доцент кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, пл. Свободы, 4, г. Харьков, 61022, Украина, telebenvaev@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7013-8836>

Тарас Погребський – кандидат географических наук, доцент кафедры экономической и социальной географии, Волинский национальный университет имени Лесы Украинки, просп. Воли, 13, г. Луцк, 43025, Украина, pogrebskyi.taras@vnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-2290-134X>

Nataliia Smochko

PhD (Geography), Associate Professor, Head of the Department of Tourism and Geography

e-mail: natazak@ukr.net, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>

Mukachevo State University, 26 Uzhhorodska str., Mukachevo, 89608, Ukraine

MONODEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TERRITORIAL SYSTEMS: THEIR TERRITORIAL STRUCTURE TRANSFORMATION

The article reveals a retrospective analysis of the concept of «agrarian territorial system» and clarifies the essence of the concept of "mono-agrarian territorial system". The features of their formation in the theory of social geography have been presented. It has been determined that the issue of research of agrarian territorial systems was actively paid attention by scientists of different branches of knowledge. However, the study of agricultural systems was carried out in the generalization of the behavior of the studied object to the process of monodevelopment. In this case, the digital expression of the process of monodevelopment as the dynamics of absolute data of a certain type, characterizing the highest level of generalization has been presented, as a rule, as an additional characteristic of the object of study.

It has been proved that in the normative legal acts of Ukraine defining the essence of the concept of «rural area» there was a disordered heterogeneous, often contradictory conceptual and terminological apparatus. It is characterized by chaos and inconsistency in the process of its use in research and management. The development of rural areas due to the peculiarities of their development as monosystems of different hierarchical level has been considered. The development itself has been outlined as monodevelopment. It has been determined that any numerical characteristic of the territory is the starting point of a specific process of monodevelopment that takes place within it. Even without dynamic data, but comparing the starting points of the various processes of monodevelopment, we can assume how they proceed in the analysed area. Of great importance is the study of monoprocesses (generalized at the regional level) related to the use of natural resources of agricultural production, in particular the analysis of indicators of the value of agricultural products; the cost of agricultural products sold by enterprises; the number of employees in Ukraine in general and in agriculture, forestry and fisheries in particular; use of agricultural products.

We proved that for full coverage of the characteristics of rural development is not enough to study the course of a single monoprocess within it, or several processes, but it is important to study them against the background of the territorial structure of agricultural systems that will make it possible to understand the nature of their development as mono process and identify features of formation agrarian territorial formations as monosystems. For the first time the category «monoagrarian locality» has been applied and its essence has been revealed.

Key words: rural territory, rural area, agrarian territorial system, mono agrarian territorial system, mono agrarian locality, monoprocesses.

Наталія Смочко. МОНОРОЗВИТОК АГРАРНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ЇХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

У статті розкрито ретроспективний аналіз поняття «аграрна територіальна система» та уточнено сутність поняття «моноаграрна територіальна система», наведено особливості їх формування в теорії суспільної географії. Визначено, що питанню дослідження аграрних територіальних систем активно приділяли і приділяють увагу вчені різних галузей знань. Однак вивчення аграрних систем здійснювалося в умовах генералізації поведінки досліджуваного об'єкту до процесу монорозвитку. При цьому, вченими цифровий вираз процесу монорозвитку як динаміка абсолютних даних певного виду, що характеризують найвищий рівень генералізації, подавався, як правило, як додаткова характеристика об'єкту дослідження.

Доведено, що в нормативно-правових актах України поняття «сільська територія» носить невпорядкований різномірний, часто суперечливий характер, що проявляється в незручності його використання як при здійсненні наукових досліджень, так і в практиці господарювання. В статті розглянуто розвиток сільських територій як моносистеми різного ієрархічного рівня, а сам процес їх розвиток окреслено як монорозвиток. Визначено, що будь-яка числова характеристика території є точкою відліку перебігу конкретного процесу монорозвитку, що відбувається в її межах, тобто навіть не маючи динамічних даних, але порівнюючи точки відліку перебігу різних процесів монорозвитку, можемо припустити, як вони протікають на аналізованій території. Відповідно величезне значення має вивчення монопроцесів (генералізованих на регіональному рівні), а саме: аналіз показників вартості виробленої продукції сільського господарства; вартості продукції сільського господарства, реалізованої підприємствами; кількості найманих працівників в Україні загалом і в сільському, лісовому та рибному господарстві зокрема; використання виробленої сільськогосподарської продукції.

В ході дослідження доведено, що для повноцінного висвітлення особливостей розвитку сільських територій недостатньо вивчити перебіг якогось одного монопроцесу в її межах, чи навіть кількох процесів. Але важливо вивчати їх на тлі територіальної структури аграрних систем, що дасть можливість зрозуміти сутність їх розвитку як монопроцесу і виявити особливості формування аграрних територіальних утворень як моносистем. Вперше застосовано категорію «моноаграрний локалітет», розкрито її сутність.

Ключові слова: сільська територія, сільська місцевість, аграрна територіальна система, моноаграрна територіальна система, моноаграрний локалітет, монопроцеси.

Наталія Смочко. МОНОРАЗВИТИЕ АГРАРНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СИСТЕМ: ТРАНСФОРМАЦИЯ ИХ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ

В статье раскрыто ретроспективный анализ понятия «аграрная территориальная система» и уточнена сущность понятия «моноаграрная территориальная система», приведены особенности их формирования в теории общественной географии. Определено, что вопросу исследования аграрных территориальных систем активно уделяли и уделяют внимание ученые разных областей знаний. Однако изучение аграрных систем осуществлялось в условиях генерализации поведения исследуемого объекта к процессу моноразвитку. При этом, учеными цифровое выражение процесса моноразвитку как динамика абсолютных данных определенного вида, характеризующие высокий уровень генерализации, подавался, как правило, как дополнительная характеристика объекта исследования.

Доказано, что в нормативно-правовых актах Украины понятие «сельская территория» носит неупорядоченный разнородный, часто противоречивый характер, что проявляется в неудобстве его использования как при осуществлении научных исследований, так и в практике хозяйствования. В статье рассмотрено развитие сельских территорий как моносистемы различного иерархического уровня, а сам процесс их развития обозначен как моноразвитие. Определено, что любая числовая характеристика территории является точкой отсчета течения конкретного процесса моноразвития, что происходит в ее пределах, то есть даже не имея динамических данных, но сравнивая точки отсчета течения различных процессов моноразвития, можем предположить, что они протекают на анализируемой территории. Согласно этому, огромное значение имеет изучение монопроцессов (генерализованных на региональном уровне), именно: анализ показателей стоимости продукции сельского хозяйства; стоимости продукции сельского хозяйства, реализованной предприятиями; количества наемных работников в Украине в целом и в сельском, лесном и рыбном хозяйстве в частности; использования произведенной сельскохозяйственной продукции.

В ходе исследования доказано, что для полноценного освещения особенностей развития сельских территорий недостаточно изучить ход какого-то одного монопроцесса в ее пределах, или нескольких процессов. При этом, важно изучать их на фоне территориальной структуры аграрных систем, что позволит понять сущность их развития как монопроцесс и выявить особенности формирования аграрных территориальных образований как моносистем. Впервые применено категорию «моноаграрный локалитет», раскрыто ее сущность.

Ключевые слова: сельская территория, сельская местность, аграрная территориальная система, моноаграрная территориальная система, моноаграрный локалитет, монопроцессы.

Problem's statement. In the context of modern challenges to geographical science related to the complexity and change of the geosystem content, the analysis and improvement of the organization, structure, patterns of development of complex geosystems - territorial social systems becomes relevant. It makes up the modern geographical space characterized by constant transformations in the territorial organization of society. There is a constant search for optimal forms, structures, and models of territorial system organization, as well as the study of social and geographical processes under the influence of which they are transformed.

Despite the importance of forming territorial systems at different hierarchical levels, so far, the problem of monofunctionalities and prerequisites for the principles of formation of territorial monosystems has not been reflected in fundamental studies of social geography, due, on the one hand, the novelty of this area, on the other study of monofunctional cities (as a basic category of mono-development) by different scientific schools. Accordingly, the mono-development of agrarian territorial systems and the transformation of their structure in the field of view of scientists did not take place.

Analysis of recent researches and publications. The development of agrarian territorial systems has been actively studied and is being studied by scientists in various fields of knowledge. But especially actively agrarian territorial systems were studied first in economic and social geography, and later in social geography in the works of A. Vashchenko, G. Balabanov, M. Biletsky, M. Vlach, I. Gorlenko, J. Zhupansky, L. Zastavetskaya, O. Zastavetskaya, F. Zastavny, V. Zakharchenko, R. Ivanukh, S. Ishchuk, M. Knysh, P. Maslyak, V. Nagirna, J. Oliynyk, M. Palamarchuk, O. Palamarchuk, M. Pistun, I. Pushkar, V. Rudenko, L. Rudenko, D. Stechenko, M. Fashchevsky, O. Shabli, P. Shishchenko, V. Shchabelska, R. Yazynina, T. Yasnyuk and

others.

It was in the 50-60s of the twentieth century, when with the development of economic geography as a science of location of production, including agricultural production, the ideas about specialized agro-industrial and other integrated economic-territorial complexes, economic nodes, territorial-economic systems, economic-geographical and socio-territorial complexes were actively developed. Scientists of the Sector of Geography of the USSR Academy of Sciences substantiated the basics of economic-geographical complexology, proposed the main aspects of system-structural analysis of the production-territorial complex (VTK - sectoral, functional, and territorial). They were later improved and supplemented by organizational and managerial one. Then such concepts-categories as "functional structure", "territorial structure", "branch integration", "agro-industrial territorial system", "agrarian-territorial complex", "interbranch territorial system" and a few others entered scientific circulation [7].

And in the 70s of the twentieth century in economic and social geography, the geographical scientific school of M. Palamarchuk was developed. It was gradually enriched by research of a socio-geographical nature. The active formation of the theory of modern social geography began. It acquired the features of a complex character. These achievements were used by M. Palamarchuk and his students in revealing the essence of the agro-industrial complex, the conditions and factors of its formation and patterns of development. The basic laws of complex formation in the country were developed, the typology of agro-industrial complex (hereinafter - AIC) was substantiated, as well as the theory of functional and territorial structures of agro-industrial complexes was developed, the essence of agro-industrial integration investigated separate specialized and integrated agro-industrial complex. At that time, the laws of develop-

ment and territorial organization of agro-industrial complexes and production-territorial systems in the field of production and processing of various types of agricultural products were revealed, specialized plant and livestock complexes were comprehensively studied. In addition, the classification of agro-industrial complexes according to various criteria was carried out. Experts note that the period of 75-85 years of the twentieth century was the most productive in the study of agriculture [7].

Of course, at that time, economists and regional economists played a major role in the study of agrarian territorial systems, i.e., scientists in those fields of knowledge that are most related to economic and social geography and social geography in general.

In the XX-XXI centuries the issue of research of agrarian territorial systems has been actively paid and is being paid attention to by scientists, economists and regional economists, namely: V. Andriychuk, E. Boyko, V. Borshchevsky, F. Vazhynsky, L. Vorkun, S. Vasylchak, P. Haidutsky, Yu. Gubeni, M. Dolishniy, D. Domanchuk, I. Zalutsky, I. Kyrylenko, O. Krysalny, M. Kropyvka, V. Krupin, I. Kulish, V. Lipchuk, E. Mayovets, O. Mazurenko, M. Malik, V. Mesel-Veselyak, B. Panasyuk, H. Prytula, I. Prokopa, P. Sabluk, V. Tregobchuk, A. Tretyak, R. Trinko, M. Khorunzhiy, V. Chemeris, G. Cherevko, J. Shevchuk, L. Shepotko, V. Yurchyshyn, K. Yakuba, I. Yatsiv and other researchers. The analysis of the works of the above-mentioned scientists allowed us to conclude that the substantiation of complex formation, typology of agro-industrial complex, development of the theory of functional and territorial structures of agro-industrial complexes, research of agro-industrial integration, typological study of agro-industrial complexes, territorial organization of agro-industrial complexes and production-territorial systems in the field of production and processing of various types of agricultural products, research of specialized crop and livestock complexes, development of classification of agro-industrial complexes according to various criteria, as well as study of other phenomena generalization of the behavior of the studied object to the process of monodevelopment. But this technique was used at the highest level of generalization mainly as verbal and was confirmed at this level, usually by one indicator. The verbal result of generalization was shown as something familiar, clear to all, and its true meaning as a course of the process of monodevelopment remained latent. In this case, the digital expression of the monodevelopment process as the dynamics of absolute data of a certain type, characterizing the highest level of generalization, was presented, as a rule, as an additional characteristic of the object of study.

The purpose of the research. Many well-known Ukrainian scientists and geographers, in particular M. Baransky, I. Dudnik, O. Zastavetskaya, S. Ishchuk, L. German, Ya. Oliynyk, M. Palamarchuk, V. Petlin, O. Topchiev, O. Sabers and others studied territorial systems in geographical space at different stages of development of social geography. In their works, each scientist tried to improve the existing theoretical basis for defining territorial systems as socio-geographical systems in general, and our task to establish as a monodevelopment of agricultural territorial systems can be

presented, reflected, understood through the transformation of their territorial structure as a generalized process of monodevelopment.

The results of the research. To establish how the mono-development of agrarian territorial systems can be presented, reflected, understood through the transformation of their territorial structure as through a generalized process of mono-development, we must first understand what we mean by "agrarian territorial system". It should be noted that the concept of "agrarian territorial system" is replaced in the legal field of Ukraine by the concept of "rural area". Of course, we could ignore that. But we must consider the fact that any science must respond to the demands of practice and really reflect the true situation. Of course, this also applies to social geography. If in the practice of management, the concept of "rural territory" is widespread, it is expedient to consider how close it is or far from the concept of "agrarian territorial system". We consider different definitions of the essence of the concept of "rural area" in the regulations of Ukraine (Table 1).

The data in Table 1 show that in our time there is a disordered heterogeneous in the regulations of Ukraine, often contradictory conceptual and terminological apparatus. The concepts of "rural area", "rural area", "village" are not filled with a clear meaning, often have a double meaning, which adds confusion and omissions in their use both in research and in business practice.

Obviously, in almost all regulations in defining the essence of the concepts denoted by the above terms, priority is given to the functional approach, which is expressed in terms of the share of employment in agriculture, it is emphasized that it should exceed the share of employment in industry. But, in general, considering the highest level of generalization, it is latently considered that the rural area should include all those areas that are not urban. It is interesting that in the EU countries the interpretation of rural areas is like the understanding of this concept in Ukraine. This is emphasized in various literature sources, in the monograph of the staff of the Institute of Regional Studies named after M. Dolishny "Carpathian region: current issues and prospects for development. Vol. 4. Rural areas" [5; p.21].

That is why the concept of "rural area", "village" is important to consider due to the peculiarities of their development as monosystems of different hierarchical levels, and the development itself to be described as monodevelopment. This will make it possible to re-evaluate the individual, distinguishing it from the general, and to predict its behavior in the future. Note that scientists on an intuitive level have done this before. For example, consider the statement contained in the scientific report "Agrarian and rural development for growth and renewal of the Ukrainian economy" edited by Corresponding Member NAS of Ukraine O. Borodina and Dr. of economical sciences O. Shubravska: "Agriculture is traditionally an important component of the domestic economic complex. Trends and prospects for the development of the industry are determined by the general state of the national economy, which, in turn, is significantly affected by the dynamics of the main indicators of agricultural activity."

Table 1

*Defining the essence of the concept of "rural area" in normative legal acts of Ukraine **

Name of regulations	The essence of the concept of "rural area", according to the legal act	Signs of rural areas as mono-territories, i.e., monosystems
Law of Ukraine "On the priority of social development of the village and agro-industrial complex in the national economy" (from 17.10.1990 № 400-XII).	Rural areas are identified with rural areas.	In practice, it is a question of linking the problems of rural development to the agro-industrial complex, that is obviously, the peculiarities of the coexistence of different types of monosystems are considered.
Law of Ukraine "On planning of territorial infrastructure of rural areas" (from 07.04.2005)	Rural area is an area where the share of the rural population in its total population exceeds 15-50%.	Rural territory is divided into 1) clearly defined rural area - the share of rural population in its total population exceeds 50%; 2) rural areas - the share of rural population is 15-50% of the population.
Law of Ukraine "On Agriculture" (from 10.08.2011)	Rural territory is a set of rural settlements and adjacent agricultural lands (lands), historically formed within the legally defined boundaries, which combines administrative-territorial (villages, rural settlements, village councils) and territorial-functional (agricultural production, processing products, its storage and sale) belonging to the creation of appropriate working and living conditions and ensuring food security of the country.	In fact, it is a latent combination of monosystems of different hierarchical levels and different types.
Law of Ukraine "On Stimulating the Development of Regions" (dated September 8, 2005, № 2850-IV)	A rural area is an area in which the share of those employed in agriculture exceeds the share of those employed in industry.	The rural area is considered, in essence, as a monosystem of the local level with specific parameters.
Law of Ukraine "On the basic principles of state agricultural policy for the period up to 2015" (dated 18.10.2005, № 2982-IV)	The document declares the integrated development of rural areas and the solution of social problems in rural areas as one of the strategic goals of the state agricultural policy.	The main components of such development are: development of social infrastructure; regulation of demographic processes, stimulating the development of depressed areas; equalization of living conditions of urban and rural population; increase employment, etc.
"State target program for the development of Ukrainian villages for the period up to 2015" (dated 15.09.2007, № 1158)	The concept of "Ukrainian village" is identified with the concept of "rural area".	Rural development issues include their social security, engineering infrastructure, use of natural resources, agro-industrial production, land management and environmental safety, problems of depression, etc.
The only comprehensive strategy and action plan for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for 2015-2020	A rural development policy has been declared that will consider local needs and stimulate local initiatives. At the same time, there is no definition of "rural area", but such terms as "agriculture" and "rural area" are actively used.	Realistic strategic concept and general principles of reforming the agricultural sector for the period 2015-2020 to increase its competitiveness and promote sustainable development of rural areas in accordance with international and European standards.
"Concept of the national program of sustainable development of rural areas until 2020" (dated 03.02.2010, №121-r.)	There is no clear definition of the category "rural area" in the Concept, although it is obvious that they are identified with the areas where agriculture and agricultural processing, rural social sphere (demography, unemployment, motivation to work, labor migration, poverty, social infrastructure) are located. , village ecology, etc.	Identification of local territorial multifunctional monosystems.

* Compiled by the author

It is obvious that here the agriculture development of a certain territory (state of Ukraine) is considered as a monoprocess, the course of which depends on other monoprocesses (for example, the development of the national economy) [1, p.15]. Our conclusion is confirmed by the following phrase from the same report: "Specifics of agricultural production, namely: the nature of products (consumed en masse), belonging to the primary sector of the economy (subject to significant price fluctuations), dependence on weather conditions, provokes crop volatility, gross fees and profitability of producers), determines in a given period the direction and degree of influence of the industry on the macroeconomic situation in the country "[1, p.15].

The "Unified Comprehensive Strategy and Action

Plan for Agriculture and Rural Development in Ukraine for 2015-2020", which is based on the "Sustainable Development Strategy" Ukraine - 2020 "" defines a "long-term concept of agricultural and rural development", which allows we can say that in this case we consider two separate processes of mono-development at a high (national) level of generalization: "agricultural development" and "rural development", which depend on the course of other mono-processes [4; 15].

Similarly, the processes of mono-development in rural areas are considered at the regional level. In this case, any analysis is always preceded by a general description of the region. We describe for example the Carpathian region of Ukraine (Table 2).

Table 2

*General characteristics of the Carpathian region **

(dates on 01.01.2020)

Territory	Territory, thousand of km ²	Number of available populations, thousand of people	Including		The fraction of urban population, %
			urban, thousand of people	rural, thousand of people	
Transcarpathian region	12,8	1253,8	465,9	787,9	37,2
Ivano-Frankivsk region	13,9	1368,1	606,8	761,3	44,4
Lviv region	21,8	2512,1	1534,0	978,1	61,1
Chernivtsi region	8,1	901,6	390,5	511,1	43,3
Carpathian region	56,6	6035,6	2997,2	3038,4	49,7
Ukraine	603,5	41902,4	29139,3	12763,1	69,5
<i>Part of the Carpathian region in Ukraine, 6 %</i>	<i>9,4</i>	<i>14,4</i>	<i>10,3</i>	<i>23,8</i>	-

* Calculated by the author according to the State Statistics Service of Ukraine [10]

Any numerical characteristic of the territory is the starting point of a particular process of monodevelopment that takes place within it. Even without dynamic data but comparing the starting points of different processes of monodevelopment, we can assume how they proceed in the analysed area (eg, the Carpathian region) or its parts (regions of the Carpathian region). If we consider that the Carpathian region occupies an area of 9.4% in Ukraine, and 14.4% of the total population and 23.8% of the rural population live in it, which indicates a higher density of the existing population and a much higher density of the rural population, than the average in Ukraine. This is a kind of confirmation that some monodemographic processes have retained their specificity in the Carpathian region to this day and the identification of that specificity requires consideration of each process of monodevelopment.

The study of monoprocesses related to the use of natural resources of agricultural production is also of great importance. For example, according to the State Statistics Service and the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, which are given in the scientific report "Agrarian and rural development for growth and renewal of the Ukrainian economy" in the country as a whole there is:

- agricultural mastery of the territory - more 70%;
- ploughing of lands - almost 54% (scientifically substantiated level: up to 35-40%);
- ecologically unstable land use, steady tendency of deterioration of soil quality: their acidification (14%), salinization and salinization (4%), overcompaction (about 39%), dehumidification (43%);
- annual negative balance of all batteries;
- about a third of arable land is under threat of water and wind erosion;
- water deficit management [1, p.16].

In the Carpathian region, attention should be paid to floods, which cause environmentally unsustainable land use, increased threat of water erosion and more. But, in general, as noted by V. Yakubiv, in the Carpathian region there are initial resource reserves necessary for the establishment of efficient agricultural production it concerns the provision of agricultural land, fixed assets and labour [18].

Very often the rural areas of a particular region are characterized by the value of agricultural products, which, if taken over several years at comparable prices, is also a process of mono-development, generalized at the regional level. We presented and analysed the following data (Table 3).

Table 3

Agricultural products **(at constant prices in 2016, UAH million)*

Territory	Farms of all categories		
	agricultural products	including	
		crop products	livestock products
Agricultural products for 2013			
Transcarpathian region	8812,6	4623,5	4189,1
Ivano-Frankivsk region	12590,1	6682,6	5907,5
Lviv region	19763,2	12434,9	7328,3
Chernivtsi region	10206,6	6797,8	3408,8
Carpathian region	51372,5	30538,8	20833,7
Ukraine	613429,4	463558,5	149870,9
Part of the Carpathian region in Ukraine	8,4	6,6	13,9
Agricultural products for 2014			
Transcarpathian region	8811,6	4773,5	4038,1
Ivano-Frankivsk region	13395,2	7358,5	6036,7
Lviv region	20868,8	13702,1	7166,7
Chernivtsi region	10644,8	7328,4	3316,4
Carpathian region	53720,4	33162,6	20557,9
Ukraine	626925,1	477747,4	149177,7
Part of the Carpathian region in Ukraine	8,6	6,9	13,7
Agricultural products for 2015			
Transcarpathian region	8369,0	4551,3	3817,7
Ivano-Frankivsk region	12775,9	6912,3	5863,6
Lviv region	20237,4	13198,5	7038,9
Chernivtsi region	9684,9	6438,5	3246,4
Carpathian region	51067,2	31100,6	19966,6
Ukraine	596832,8	453016,9	143815,9
Part of the Carpathian region in Ukraine	8,6	6,9	13,9
Agricultural products for 2016			
Transcarpathian region	8092,4	4613,8	3478,6
Ivano-Frankivsk region	12979,0	7483,7	5495,3
Lviv region	20741,0	13860,9	6880,1
Chernivtsi region	9674,4	6489,6	3184,8
Carpathian region	51486,8	32448,0	19038,8
Ukraine	634433,1	494461,9	139971,2
Part of the Carpathian region in Ukraine	8,1	6,6	13,6
Agricultural products for 2017			
Transcarpathian region	8214,3	4527,2	3687,1
Ivano-Frankivsk region	13512,3	8070,7	5441,6
Lviv region	22029,3	14926,9	7102,4
Chernivtsi region	10197,8	7082,4	3115,4
Carpathian region	53953,7	34607,2	19346,5
Ukraine	620475,6	480157,0	140318,6
Part of the Carpathian region in Ukraine	8,7	7,2	13,8
Agricultural products for 2018			
Transcarpathian region	8781,1	4768,9	4012,2
Ivano-Frankivsk region	13685,5	8153,7	5531,8
Lviv region	22818,7	15522,3	7296,4
Chernivtsi region	10722,6	7631,7	3090,9
Carpathian region	56007,9	36076,6	19931,3
Ukraine	671294,0	529347,5	141946,5
Part of the Carpathian region in Ukraine	8,3	6,8	14,0

* Calculated by the author according to the State Statistics Service of Ukraine [10]

Analysis of the monoprocess "agricultural products (at constant prices in 2016, UAH million)" in the Carpathian region allows us to conclude that, despite slight annual fluctuations in the period 2013-2018, its production remained stable, as well as the share production of the Carpathian region in Ukraine in general.

No less important is the analysis of sold products on the background of manufactured. Although we do not provide all the data for the same years as the production of agricultural products and give the cost of agricultural products sold by enterprises only in 2019 (Table 4), we can only state that in this case the situation is similar to with the production of agricultural products.

Table 4

*Cost of agricultural products sold by enterprises in 2019 **

Territory	The total cost		Including			
	UAH million	in% until 2018	crop products	in% until 2018	livestock products	in% until 2018
Transcarpathian region	798,9	83,3	706,0	82,8	92,9	87,7
Ivano-Frankivsk region	6276,2	104,6	4035,7	126,2	2240,5	80,0
Lviv region	11628,8	102,5	7977,4	104,8	3651,4	97,7
Chernivtsi region	2178,2	92,9	1519,4	86,8	658,8	111,0
Ukraine	409306,7	103,8	340463,2	105,1	68843,5	97,7

* Calculated by the author according to the State Statistics Service of Ukraine [10]

The process of mono-development such as the number of employees in Ukraine in general and in agriculture, forestry and fisheries is extremely important and indicative (Table 5). Its analysis allows us to build several hypotheses about labour productivity, its equipment, the availability of jobs in the agricultural sector and so on.

However, it should be noted that according to experts, as of July 2018, the agro-industrial complex of

Ukraine employs a total of 3 million people. At the same time, some of them believe that "the share of agricultural production in the structure of Ukraine's economy, if its state support is continued, may increase from 18% to 25%. For 6 months of 2018, the growth of agricultural production was 11.4%, and the average monthly salary in agriculture in January-May 2018 - 6524 hryvnia, which is 24.5% higher than the same period last year "[17].

Table 5

*Number of employees in Ukraine in general and in agriculture, forestry, and fisheries in particular **

Years	Number of employees in Ukraine in total, persons	In% until 2010	Number of employees in agriculture, forestry and fisheries (according to CVED-2010), persons	In% until 2010	The fraction of employees in agriculture, forestry, and fisheries from all employees in Ukraine, in %
2010	7836443	100.0	724820	100.0	9.2
2011	7712429	98.4	711019	98.1	9.2
2012	7577595	96.7	697816	96.3	9.2
2013	7285562	92.3	652133	89.9	9.0
2014	6192987	79.0	596039	82.2	9.6
2015	5778120	73.7	569383	78.6	9.9
2016	5713871	72.9	583428	80.5	10.2
2017	5714585	72.9	558157	77.0	9.8
2018	5870601	74.9	545763	75.3	9.3
2019	6241889	79.6	535012	73.8	8.6

* Calculated by the author according to the State Statistics Service of Ukraine [10]

Of great importance for understanding the peculiarities of the development of agriculture is the study of such a monoprocess as "the use of agricultural products". If we take into account that according to state statistics for 8 months of 2018, about 77% of Ukrainian agricultural exports are raw materials, and the annual harvest of Ukraine – an average of 60 million tons of grain, of which 40 million tons are exported as raw materials, it is obvious that Ukraine loses the opportunity to employ 26.6 thousand people a year and loses 4.8 trillion. UAH GDP [12].

This conclusion is especially important for the Carpathian region, where, as evidenced by the above materi-

al, the rural population predominates, and the share of agricultural production in Ukraine in recent years is more than 8% of its production in Ukraine.

The above data and their analysis allow us to conclude that for a full coverage of the peculiarities of rural development is not enough to study the course of any one monoprocess within it, or even several processes. Along with the consideration of the concepts of "rural territory", "rural area", "village" and their assessment due to the peculiarities of the processes of monodevelopment as monosystems of different hierarchical levels, it is important to ask about the structure of the above territorial entities. Thus, in the monograph "Carpathian

region: current issues and prospects for development: a monograph in 8 volumes / NAS of Ukraine. Institute for Regional Studies; Science. ed. V.S. Tailors. – Lviv, 2013. – Volume 4. Rural territories", performed at the Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, although it is noted that in general, most legal documents devoted to the research uses a territorial and sectoral approach to rural development. Thus, it is latently confirmed that the territorial structure remains out of the attention of managers and researchers of many fields of knowledge. It is specified that these documents, first, are dominated by either territorial binding on several grounds, or sectoral, according to which the problems of rural development are inextricably linked with the functioning of the agro-industrial complex [5, p.8]. However, territorial affiliation is only a location, and the territorial structure of agricultural systems is an element of the socio-geographical landscape as one of the main features of the territory. Only against the background of the territorial structure of agrarian systems it is possible to understand the essence of their development as a monoprocess and to reveal the peculiarities of the formation of agrarian territorial formations as monosystems.

In fact, the issue of the territorial structure of both rural areas and agrarian territorial systems is covered very poorly in the regulatory field. For example, the "Unified Comprehensive Strategy and Action Plan for Agriculture and Rural Development in Ukraine for 2015-2020" focuses on the need to "improve the operational activities of food chain participants", to build and modernize the production, warehousing and processing potential of the industry and logistics infrastructure", "empowering Ukrainian agricultural business and increasing its competitiveness" and even "developing diversified and innovative production structures" and attracting foreign investment, but practically no mention of the territorial structure of rural areas or agricultural territorial systems [4].

Thus, the task set above by the text (to establish as a mono-development of agrarian territorial systems can be presented, reflected, understood through the transformation of their territorial structure, which in turn can be presented as a generalized process of mono-development) requires, first, clarification of "mono-agrarian territorial system".

Note that the concept of "mono-agrarian territorial system" is consonant with the concepts introduced into social geography by various scholars to denote the primary territorial indivisible parts of society. Yes, E. Alayev calls such a primary indivisible territorial part of society a simplex and defines it as the primary elementary object of socio-geographical research [2, p.54]. O. Topchiev uses the term "operational territorial unit" to denote such objects [16, p.125], and A. Skopin – "locality" [13, p.116]. G. Podgrushny allows the use of the term "locality", but clarifies the essence of the concept, which is denoted by this term, emphasizing that the locality is a kind of "cell" of public space and at the same time acts as a local projection of the component structure of the region. its main blocks, represented at their elementary primary level (local society, specific economic and natural resources, etc.). In his opinion, depending on the spe-

cialization of the economy (the type of economic activity that forms it) localities can be resource-producing, agricultural, industrial, transport and communication, service, information, etc. [10, p.51]. The scientist notes that the sites are combined based on a common engineering infrastructure of the territories of societies, direct and indirect links between economic objects and thus form different sizes and functional types of settlements, which are local forms of territorial organization of society [10, p.51].

In his opinion, depending on the specialization of the economy (the type of economic activity that forms it) localities can be resource-producing, agricultural, industrial, transport and communication, service, information, etc. [10, p.51]. The scientist notes that the sites are combined based on a common engineering infrastructure of the territories of societies, direct and indirect links between economic objects and thus form different sizes and functional types of settlements, which are local forms of territorial organization of society [10, p.51].

But before we continue this point, we note that the issue of studying agricultural territorial systems as important system-specific objects of socio-geographical science has been on the agenda since the middle of the last century. For a long time they were studied as agro-industrial complexes. There was even a branch of social geography, which was called "geography of the agro-industrial complex". It was briefly described in the reference literature as "a branch of economic and social geography that studies the agro-industrial complex in the territorial aspect: patterns of development, structure, forms of concentration of production and differences" Ukrainian scientist V. Nagirna [6].

V.Nagirnaya emphasizes that "the geography of agriculture includes the location and location of its main areas: agriculture, which forms the raw material of agriculture (production of grain, sugar beets, sunflowers, fruits and vegetables, meat and milk, etc.); processing of agricultural raw materials by types of production: granulated sugar, flour, canned fruits and vegetables, oil, meat and dairy products, etc. (main centers, their raw material areas, forms of economic activity); procurement, storage, transportation and sale of agricultural products; production of means of agro-industrial production, its maintenance (production of agricultural machines and equipment for the processing industry, production of plant protection products, information, scientific, educational, advertising, consulting activities)" [6]. We would like to add that the focus of geography of the agro-industrial complex is its territorial organization. In addition, if we consider the production of equipment, machinery, information, scientific research, etc., it is obvious that the agro-industrial complex extends to cities, where such production is mainly concentrated, with its subsystems and elements.

Livestock complexes and, ultimately, any other aspects of rural development related to the most diverse activities within them, i.e. within the most diverse agricultural systems, have been studied in a similar way.

Note that the agro-industrial complex is studied by other fields of knowledge. It is often seen as "part of the economy, which combines the production of agricultural products, its agricultural processing, logistics of the vil-

lage". At the same time, emphasis is placed on the fact that the agro-industrial complex unites industries that produce means of production and maintenance of the complex, as well as industries for storage, processing, and sale of agricultural products [14].

But, even in this case, scientists often use the intuitive study of monoprocesses of formation and development of agricultural territorial systems.

It is the use of mono-development processes that should be the basis for determining the agrarian territorial system in general and the "mono-agrarian territorial system" in particular. In this case, it is necessary to consciously choose a monoprocess - a function (feature), which should be accepted as fundamental in this case.

If a relatively small territorial system of the local level has one function (feature) associated with agricultural production, then we can call such a system a mono-agricultural territorial system or based on the terminology of G. Pidgrushny as a mono-agricultural locality.

The definition of mono-agricultural territorial systems is not only theoretical for the further development of socio-geographical science, but also of great practical importance, as it will allow a more balanced approach to the functional zoning of the territory at the local level and offer effective measures for use of such territorial entities, taking into account the laws and patterns of their development as socio-geographical territorial systems, as well as to provide for the complication of their structure as a result of violation of mono-agrarianism.

Mono-agrarian territorial systems can be considered as territorial systems of another hierarchical level (regional, national), if agricultural production in them in terms of output or other indicators exceeds all other industries. But in today's world there are almost no such systems.

Of course, we can ask the question or talk about the conditional monoagrarian nature of individual territorial systems at a particular hierarchical level for a particular function or feature, but solving this question requires in-depth large-scale research. In the conditions of fleeting changes in all spheres of public life nowadays such question is very difficult for the decision. After all, there is a constant transformation of mono-agricultural systems in connection with the acceleration and intensification of certain factors, primarily such as the adoption of certain regulations. Various researchers have repeatedly written about this. Thus, L. Gazuda and N. Yaremchuk in the article "Dynamics of agricultural production in Ukraine and the Carpathian region" note that the impetus for transformational changes in the process of agrarian reform was the adoption of the Decree of the President of

Ukraine "On urgent measures to accelerate reform agricultural sector of the economy", and their effectiveness was an increase in the number of households and, accordingly, a decrease in the number of agricultural enterprises through their reorganization [3, p.43; 11].

Conclusions and perspectives of further research. From the results of our study, we can draw the following conclusions:

1. The use of the method of generalization to identify and study the monoprocesses of development that occur in territorial systems of different hierarchical levels is widespread, but it is carried out intuitively and unconsciously not only in various fields of knowledge that study the agricultural sector, but also in social geography, in which the method of generalization is the most common and most widely used. At the current stage of development of socio-geographical science, it is important to consciously use the analysis of monoprocesses that occur in the agricultural sector.

2. Conscious use of development feature reflection of research object (agrarian territorial systems) gives the chance to outline in the most general features the main signs or the most general tendencies of their development without which it is impossible to construct hypotheses concerning a condition and perspective behavior of agrarian territorial systems to their study.

3. The study of individual monoprocesses of studied object development does not allow to analyze all possible development aspects of agrarian territorial systems and features of agrarian territorial monosystem formation, therefore it is necessary to study as many monoprocesses as possible when studying various agrarian monosystems. The experience gained during this study allows us to state that the number of studied monoprocesses related to the object of study determines the generalization of the scientific idea about the object and its probable behavior in the future.

4. In isolating and studying the monoprocesses of agrarian territorial system development, special attention should be paid to those monoprocesses that actively influence the structure of agrarian territorial systems and even determine it. Without knowledge of the agricultural territorial system structure, it is impossible to predict their long-term development.

5. We believe that if a relatively small territorial system of the local level has one function (feature) associated with agricultural production, then such a system can be called a mono-agricultural territorial system or based on the terminology of G. Pidgrushny as mono-agricultural locality.

Список використаних джерел:

1. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О.М., д-ра екон. наук Шубравської О.В.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – К., 2018. – 152 с.
2. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
3. Газуда Л.М. Динаміка розвитку аграрного виробництва в Україні та областях Карпатського регіону / Л.М. Газуда, Н.В. Яремчук // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя, 2016. – №6-1(06) – С.43.

4. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки / Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>
5. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 4. Сільські території / відп. ред. В.В. Борщевський. – 2013. – 344 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»). – С. 8.
6. Нагірна В.П. Географія АПК / В.П. Нагірна // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29109
7. Напрямки досліджень в українській соціально-економічній географії у 70-ті роки ХХ століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geograf.com.ua/istoriya-sg/500-napryamki-doslidzen-v-ukrajinskij-sotsialno-ekonomichnij-geografiji-u-70-ti-roki-khkh-stolittya>
8. Оприлюднили детальний аналіз 8 програм держпідтримки АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/news/13847-oprilyudnili-detalniy-analiz-8-mi-program-derzpidtrimki-apk>
9. Організаційно-економічні механізми інноваційного розвитку сільських територій Карпатського регіону. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/organizaciyno-ekonomichni-mekhanizmi-innovacijnogo-rozvitku>
10. Офіційний сайт державної служби статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Підгрушний Г.П. Сутність категорії «територіальна організація суспільства» / Г.П. Підгрушний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71259/13-Pidgrushny.pdf?sequence>
12. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки / Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. № 1529/99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>.
13. Скільки коштує розпочати в Україні агробізнес «з нуля» / Національний промисловий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uprom.info/news/agro/skilki-koshtuye-rozpochati-v-ukrayini-agrobiznes-z-nulya/>
14. Скопин А.Ю. Введение в экономическую географию: учебник / А.Ю. Скопин. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 272 с.
15. Солошонок А.Л. Результати діяльності олійно-жирового підкомплексу України / А.Л. Солошонок // Продуктивність агропромислового виробництва: науково-практичний збірник Українського науково-дослідного інституту продуктивності агропромислового комплексу (НДІ «Укראгропромпродуктивність») Міністерства аграрної політики України. – 2008. – № 11. – с. 112-114.
16. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
17. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посібник / О.Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
18. У разі продовження держпідтримки частка агропрому в економіці України може зрости до 25% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uprom.info/news/agro/u-razi-prodovzhennya-derzpidtrimki-chastka-agropromu-v-ekonomitsi-ukrayini-mozhe-zrosti-do-25/>
19. Якубів В.М. Аграрне виробництво в Карпатському регіоні: передумови і перспективи розвитку / В.М. Якубів // Електронний журнал «Ефективна економіка», № 3, 2009. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=71>

References:

1. Borodina, O.M., & Shubravska, O.V. (2018). Ahrarnush i silskysh rozvytok dlya zrostannya ta onovlennya ukrainskoi ekonomiky: naukova dopovid [Agrarian and rural development for growth and renewal of the Ukrainian economy: a scientific report]. DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrayiny». K., 152 p. [in Ukrainian].
2. Alaev, E.B. (1983). Sotsialno-ekonomicheskaya geografiya: ponyatiyno-terminologicheskii slovar [Socio-economic geography: a conceptual and terminological dictionary]. Moscow: Mysl, 350 p. [in Russian].
3. Hazuda, L.M., & Yaremchuk, N.V. (2016). Dynamika rozvytku ahrarnoho vyrobnytstva v Ukrayini ta oblastiakh Karpatskoho regionu [Dynamics of agricultural production development in Ukraine and regions of the Carpathian region]. *Ekonomichnyy visnyk Zaporizkoyi derzhavnoi inzhenernoi akademii*. Zaporizhzhya, 6(1), p. 43. [in Ukrainian].
4. Yedyna kompleksna stratehiya ta plan diy rozvytku silskoho gospodarstva ta silskykh terytoriy v Ukraini na 2015-2020 roky [The only comprehensive strategy and action plan for the development of agriculture and rural areas in Ukraine for 2015-2020]. Ministerstvo ahrarnoyi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Retrieved from <http://minagro.gov.ua/node/16025> [in Ukrainian].
5. Kravtsiv, V.S. (2013). Karpatskyi region: aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiya u 8 tomakh [Carpathian region: current issues and prospects: a monograph in 8 volumes]. NAN Ukrainy. Instytut regionalnykh doslidzhen. *Tom 4. Silski terytorii (Seriya «Problemy regionalnoho rozvytku»)*. Lviv, p.8 [in Ukrainian].

6. Nahirna, V.P. Geografiya APK [Geography of agro-industrial complex]. Entsyklopediya suchasnoyi Ukrainy. Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29109 [in Ukrainian].
7. Napryamky doslidzhen v ukrainskiy sotsialno-ekonomichniy geografii u 70-ti roky XX stolittya [Research directions in Ukrainian socio-economic geography in the 70s of the twentieth century]. Retrieved from <http://www.geograf.com.ua/istoriya-sg/500-napryamki-doslidzhen-v-ukrajinskij-sotsialno-ekonomichnij-geografiji-u-70-ti-roki-khkh-stolittya> [in Ukrainian].
8. Oprilyudnyly detalnyi analiz 8 prohram derzhpidtrymky APK [Published a detailed analysis of 8 programs of state support for agro-industrial complex]. Retrieved from <https://agropolit.com/news/13847-oprilyudnili-detalnyi-analiz-8-mi-program-derjpidtrimki-apk> [in Ukrainian].
9. Orhanizatsiyno-ekonomichni mekhanizmy innovatsiynoho rozvytku silskykh terytoriy Karpatskoho regionu. [Organizational and economic mechanisms of innovative development of rural areas of the Carpathian region]. Analitichna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/organizaciyno-ekonomichni-mekhanizmi-innovaciynogo-rozvitku> [in Ukrainian].
10. Ofitsiyniy sayt derzhavnoi sluzhby statystyky [Official website of the State Statistics Service]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Pidhrushnyi, H.P. Sutnist katehori «terytorialna orhanizatsiya suspilstva» [The essence of the category «territorial organization of society»]. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71259/13-Pidgrushny.pdf?sequence> [in Ukrainian].
12. Pro nevidkladni zakhody shchodo pryskorennya reformuvannya ahrarnoho sektora ekonomiky [About uncomplicated come in schodo accelerated reform of the hangarnoho sector of the economy]. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 3 hrudnya 1999 r. № 1529/99. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>. [in Ukrainian].
13. Skilky koshtue rozpochaty v Ukraini ahrobiznes «z nulya» [How much does it cost to start an agribusiness in Ukraine «from scratch»]. Natsionalnyi promyslovyi portal. Retrieved from <https://uprom.info/news/agro/skilki-koshtuye-rozpochati-v-ukrayini-agrobiznes-z-nulya/> [in Ukrainian].
14. Skopin, A.Yu. (2001). Vvedenie v ekonomicheskuyu geografiyu: uchebnik [Introduction to Economic Geography: A Textbook]. M.: VLADOS, 272 p. [in Russian].
15. Soloshonok, A.L. (2008). Rezultaty diyalnosti oliyno-zhyrovoho pidkompleksu Ukrainy [Results of Activity of Oil and Fat Subcomplex of Ukraine]. *Produktyvnist ahropromysloвого vyrobnytstva: naukovopraktychniy zbirnyk Ukrainskoho naukovo-doslidnogo instytutu produktyvnosti ahropromysloвого kompleksu (NDI «Ukrahropromproduktyvnist») Ministerstva ahrarnoi polityky Ukrainy – Productivity of Agro-Industrial Production: Scientific and Practical Collection of the Ukrainian Research Institute of Productivity of the Agro-Industrial Complex (Research Institute «Ukragropromprovproductivity») of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine*, 11, pp.112-114 [in Ukrainian].
16. Stratehiya staloho rozvytku «Ukraina – 2020» [Strategy of sustainable development «Ukraine – 2020»]. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 r. № 5/2015. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
17. Topchiev, O.H. (2005). Suspilno-geografichni doslidzhennya: metodologiya, metody, metodyky [Human geographical researches: methodology and methods]. Odesa: Astroprint, 632 p. [in Ukrainian].
18. U razi prodovzhennya derzhpidtrymky chastka ahropromu v ekonomitsi Ukrainy mozhe zrosty do 25% [In the case of continued state support, the share of agriculture in the economy of Ukraine may increase to 25%]. Retrieved from: <http://uprom.info/news/agro/u-razi-prodovzhennya-derzhpidtrimki-chastka-agropromu-v-ekonomitsi-ukrayini-mozhe-zrosti-do-25/> [in Ukrainian].
19. Yakubiv, V.M. (2009). Ahrarne vyrobnytstvo v Karpatskomu regioni: peredumovy i perspektyvy rozvytku [Agricultural production in the Carpathian region: prerequisites and prospects for development]. *Elektronnyi zhurnal «Efektyvna ekonomika»*, № 3. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=71> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 19.11.2020 р.

Про автора:

Наталія Смочко – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму і географії, Мукачівський державний університет, вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Закарпатська область, 89608, Україна, natazak@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>

Об авторе:

Наталія Смочко – кандидат географических наук, доцент кафедры туризма и географии, Мукачевский государственный университет, ул. Ужгородская, 26, г. Мукачево, Закарпатская область, 89608, Украина, natazak@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-2440-5737>

Ivan Kostashchuk

*DSc (Geography), Associate Professor of the Department of Geography of Ukraine and Regional Studies
e-mail: ivan_kostaschuk@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9338-4538>*

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Mykhailo Kotsyubynsky street, 2, building 4, Chernivtsi, 58012, Ukraine*

TERRITORIAL ORGANIZATION OF CONFESSIONAL SPACE OF THE WESTERN REGIONS OF UKRAINE

The study is devoted to the coverage of the territorial organization of the modern confessional space of the regions of Western Ukraine, which was formed under the influence of complex historical and geographical factors, namely the formation of Ukraine, socio-political life of individual regions, the influence of Western civilization, national liberation movements, ethnic composition and more.

The Western Ukrainian region, to which we include 8 oblasts, namely: Zakarpattia, Lviv, Volyn, Rivne, Ternopil, Ivano-Frankivsk, Chernivtsi and Khmelnytskyi, is distinguished by a high level of religious mosaic and activity of the population, which is manifested in high rates of provision with religious communities and organizations, a high proportion of those who consider themselves believers and attend worship services weekly or at least once a month, and other indicators. It is interesting that in the territory of Western Ukraine such historical and geographical lands are separated as Volyn, Zakarpattia, Halychyna, Northern Bukovina, Southern Bukovina, part of Dorohoishchyna and Podillya, which certainly emphasizes this region as special for studying the geographical features of the formation of confessional space. Orthodoxy in the study region predominates in Chernivtsi, Khmelnytskyi, Volyn, Rivne, and Zakarpattia oblasts, and Greek Catholicism predominates in Halychyna (Ivano-Frankivsk, Lviv, and Ternopil oblasts). It is interesting that Roman Catholics are quite prominent in the confessional structure in the Khmelnytskyi oblast, where Poles occupy a significant share in the ethnic structure. Protestantism is present in all regions, but it is most concentrated in Volyn and Northern Bessarabia. In Zakarpattia oblast there is a separate denomination – the Transcarpathian Reformed Church, which is mainly professed by Hungarians.

It is established that the confessional space differs not so much by administrative-territorial boundaries as by historical-geographical regions, which confirms the idea of the main influence on the process of its formation of historical-geographical features of territory formation, ethnic composition, demographic processes and other socio-political factors. .

Key words: confessional space, Western Ukraine, religious activity of the population, Orthodoxy, Catholicism, Protestantism.

Іван Костащук. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ КОНФЕСІЙНОГО ПРОСТОРУ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено висвітленню територіальної організації сучасного конфесійного простору регіонів Західної України, який сформувався під дією складних історико-географічних чинників, а саме формування території України, суспільно-політичного життя окремих регіонів, впливу західноєвропейської цивілізації, національно-визвольних рухів, етнічного складу населення тощо.

Західноукраїнський регіон, до якого ми відносимо 8 областей, а саме: Закарпатську, Львівську, Волинську, Рівненську, Тернопільську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Хмельницьку, виділяється високим рівнем релігійної мозаїчності та активності населення, що проявляється у високих показниках забезпеченості населення і населених пунктів релігійними громадами та організаціями, високою часткою тих, хто вважає себе віруючими і відвідує щотижня або принаймні раз у місяць богослужіння, та іншими показниками. Цікавим є те, що на території Західної України виділяються такі історико-географічні землі як Волинь, Закарпаття, Галичина, Північна Буковина, Південна Буковина, частково Дорогоїщина та Поділля, що безумовно підкреслює цей регіон як особливий для дослідження географічних особливостей формування конфесійного простору. Православ'я в досліджуваному регіоні переважає у Чернівецькій, Хмельницькій, Волинській, Рівненській та Закарпатській областях, а на Галичині (Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська області) переважає греко-католицизм. Цікавим є те, що римо-католики у конфесійній структурі досить помітними є у Хмельницькій області, де в етнічній структурі помітну частку займають поляки. Протестантизм представлений в усіх регіонах, проте найбільше він зосереджений на Волині та Північній Бессарабії. У Закарпатській області представлена окрема конфесія – Закарпатська реформаторська церква, яку в основному сповідують угорці.

Встановлено, що конфесійний простір вирізняється не так за адміністративно-територіальними межами, як за історико-географічними краями, що підтверджує думку про основний вплив на процес його формування історико-географічних особливостей формування території, етнічного складу населення, демографічних процесів та інших суспільно-політичних чинників.

Ключові слова: конфесійний простір, Західна Україна, релігійна активність населення, православ'я, католицизм, протестантизм.

Іван Костащук. ТЕРИТОРІАЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ КОНФЕССИОНАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЕЙ УКРАИНЫ

Исследование посвящено освещению территориальной организации современного конфессионального пространства регионов Западной Украины, которое сложилось под действием сложных историко-географических факторов, а именно формирования территории Украины, общественно-политической жизни отдельных регионов, влияния западноевропейской цивилизации, национально-освободительных движений, этнического состава населения и тому подобное.

Западно-український регіон, к которому мы относим 8 областей, а именно: Закарпатскую, Львовскую, Волинскую, Ровенскую, Тернопольскую, Ивано-Франковскую, Черновицкую и Хмельницкую, выделяется высоким уровнем религиозной мозаичности и активности населения, проявляется в высоких показателях обеспеченности населения и населенных пунктов религиозными общинами и организациями; высока доля тех, кто считает себя верующими и посещает еженедельно или по крайней мере раз в месяц богослужения, и другими показателями. Интересно, что на территории Западной Украины выделяются такие историко-географические земли: Волинь, Закарпатье, Галичина, Северная Буковина, Южная Буковина, частично Дорогойщина и Подолье, что безусловно подчеркивает этот регион как особый для исследования географических особенностей формирования конфессионального пространства. Православие в исследуемом регионе преобладает в Черновицкой, Хмельницкой, Волинской, Ровенской и Закарпатской областях, а в Галиции (Ивано-Франковская, Львовская и Тернопольская области) преобладает греко-католицизм. Интересно, что католики в конфессиональной структуре достаточно заметны в Хмельницкой области, где в этнической структуре заметную долю занимают поляки. Протестантизм представлен во всех регионах, однако больше всего он сосредоточен на Волини и Северной Бессарабии. В Закарпатской области представлена отдельная конфессия – Закарпатская реформаторская церковь, которую в основном исповедуют венгры.

Установлено, что конфессиональное пространство отличается не столько по административно-территориальным границам, как по историко-географическим краям, и это подтверждает мнение о том, что основное влияние на процесс его формирования имеют историко-географические особенности формирования территории, этнического состава населения, демографических процессов и других общественно-политических факторов.

Ключевые слова: конфессиональное пространство, Западная Украина, религиозная активность населения, православие, католицизм, протестантизм.

Formulation of the research problem. The end of the twentieth century was marked by complex transformations in the social life of Ukrainian society. This affected almost all sectors of the economic complex, infrastructure, socio-cultural, religious and domestic life of the population, due to the collapse of the Soviet Union and the socialist system of government. Permission of free religion in 1988 led to drastic changes in the confessional space of the regions of Ukraine. Such changes were especially noticeable in Western Ukraine, where the Ukrainian Greek Catholic Church, banned for almost half a century, began to revive, and communities of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church and various Protestant groups began to resume work. Within a few years, Greek Catholicism had become the dominant trend in Halychyna, virtually displacing Orthodoxy. Such tendencies affected the socio-political and ethnocultural life of the population, as well as determined the geopolitical vector of the region's development. The confessional space played and continues to play an important role in shaping the worldview of society, as some denominations supported the pro-European vector of state development, while others leaned towards the Russian (at that time still Soviet) vector of geopolitical interaction. All this has led to certain territorial definitions in the confessional space of eight regions of western Ukraine, which can be traced quite clearly today, playing an important role in shaping the geopolitical, political, electoral, cultural and other spheres of public life in the region. Therefore, the topic of this study is quite relevant, has practical significance and reveals the features of the territorial organization of the confessional space of the western oblasts of Ukraine.

Analysis of recent research and publications. The study of the geography of religion in Ukraine is devoted to the works of such scientists of Ukraine as: L.V. Ataman, T.I. Bozhuk, Yu.Ya. Horodyskyi, F.D. Zastavnyi, L.V. Kliuchko, A.S. Kovalchuk, Yu.L. Kogatko, I.I. Kostashchuk, O.H. Kuchabskyi, O.O. Lyubitseva, K.V. Mezentsev, K.A. Nemets, L.M. Nemets, S.V. Pavlov, B.O. Patyichuk, I.I. Rovenchak, L.I. Shevchuk, P.A. Shukanov and many others. It should be noted that the scientific works of L.V. Ataman are devoted to the study of the confessional space of the western regions of Ukraine (sacred spaces

of Podillya), T.I. Bozhuk (confessional space is considered as the basis for the development of religious tourism), Yu.Ya. Gorodyskyi (pilgrimage of Lviv oblast), F.D. Zastavnyi, S.V. Pavlova, K.V. Mezentseva, O.O. Lyubitseva (confessional space of the regions of Ukraine), A.S. Kovalchuk (confessional space of the regions of Ukraine and Lviv oblast in particular), I.I. Kostashchuk (confessional space of separate regions of Western Ukraine), O.G. Kuchabskyi, I.I. Rovenchak and L.I. Shevchuk (Lviv oblast), V.O. Patyichuk (Volyn oblast) and others. However, their study is mainly chronological data of the late twentieth century, which do not take into account current trends in the confessional space, which are not sufficiently studied.

Identification previously unsolved parts of the scientific problem. Despite the high scientific and practical relevance of this study, today there is almost no scientific work that would reveal the confessional space of certain administrative-territorial or historical-geographical units of Western Ukraine in order to further use it in shaping the strategy of state-confessional relations, including tourism activities, material and spiritual culture, social and humanitarian spheres, etc. Also an important aspect of research on religious development is the analysis of the impact of its territorial differences, which have developed in different historical and geographical areas of the studied region, on the geopolitical, cultural, mental, social development of the region.

Setting objections of the article. The main objectives set by the author during the research were to substantiate the place of the western regions of Ukraine among others, in terms of religious activity of the population; coverage of the modern territorial organization of the confessional space of the studied region, as well as the identification of factors that determine its formation in the region.

Presentation of the main research material. Western Ukraine is a region of Ukraine that covers the oblasts lying in its western part. There are different scientific approaches and views for defining the concept of "Western Ukraine" and establishing its borders, which are analyzed in the works of such scientists: M. Biletsky and A. Tolpigo, V. Popovkin, V. Bashtannyk, I. Belebykh, V. Bakum, V. Tikhonov, O. Shablii,

M. Dolishny, M. Palamarchuk, O. Palamarchuk, S. Teleshun, V. Gureyev, B. Danylyshyn, O. Marynych, F. Zastavny, M. Palamarchuk, M. Pistun, S. Doroguntsov, A. Fedoryshchev, P. Maslyak, P. Shishchenko, V. Krul and others, as well as the Institute of Geography of the NAS of Ukraine, the Institute of Regional Studies of the NAS of Ukraine and the Council for the Study of Productive Forces of Ukraine of the NAS of Ukraine. All offer somewhat different schemes of socio-geographical and historical-geographical zoning of the territory of Ukraine. Therefore, based on the specifics of the formation of religious space in the western regions of Ukraine, we chose to study the region of Western Ukraine within the limits outlined by O.I. Shabliy. These borders also coincide with the borders of Western Ukraine in the zoning of V. Bashtannyk and the borders of Halychyna

in the works of V. Tikhonov. Thus, in the region of Western Ukraine in our research we include 8 regions: Zakarpattia, Lviv, Ivano-Frankivsk, Chernivtsi, Ternopil, Khmelnytskyi, Volyn and Rivne.

In historical and geographical terms, these oblasts are joined by the following historical and geographical regions (according to V.P. Krul): Zakarpattia (Zakarpattia oblast), Halychyna (Ivano-Frankivsk, Lviv and most of Ternopil oblast), Northern Bukovina, Northern Bessarabia, part of Dorohoishchyna (Chernivtsi oblast), part of Podillya (Khmelnytskyi oblast) and part of Volyn (Volyn, Rivne, northern Ternopil and part of Khmelnytskyi oblast), which certainly allows us to better trace the influence of historical, geographical, ethnic and other factors on the formation of religious space (Fig. 1) [1].

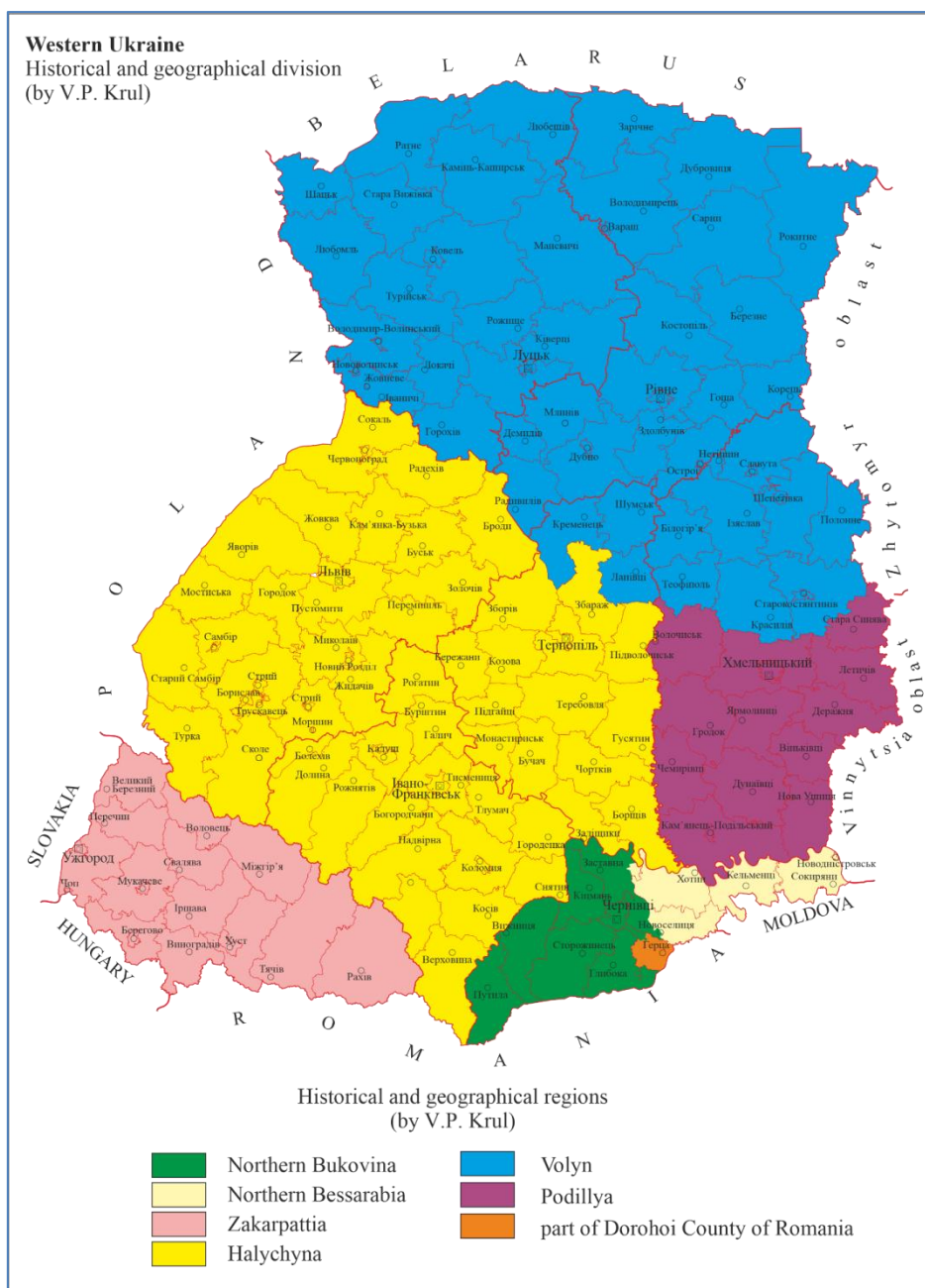

Fig. 1. Historical and geographical regions of Western Ukraine (according to V.P. Krul) [1]

In terms of general indicators – area, population, number of settlements, national population structure, etc., there are significant differences between Western Ukraine and other regions of Ukraine (Table 1).

As you can see from the table, there are quite

significant differences between the area, population and number of settlements in Western Ukraine and other regions of Ukraine. The study region accounts for 21.7% of the area of Ukraine and 23.7% of the population.

Table 1

The ratio of general indicators of the territory of Western Ukraine and other regions [5]

Territory	Indicators*					
	Area (km ²)	Population (people)	Number of regions	Number of settlements		
				cities	smt	villages
Western Ukraine	131 266	10 574 173	8	134	164	8081
Western Ukraine (%)	21,7	23,7	32,0	29,1	18,5	28,5
Other regions of Ukraine	472 393	34012941	17	326	721	20304
Other regions of Ukraine (%)	78,3	76,3	68,0	70,9	81,5	71,5
All Ukraine	603659	44 587114	25	460	885	28385

*Taking into account the data for the Autonomous Republic of Crimea, Sevastopol, Donetsk and Luhansk oblasts as of January 1, 2014

According to the national structure of the population, these two parts of Ukraine also differ markedly (Table 2). Western Ukraine is a region with a high proportion of ethnic Ukrainians (92.4%), while in other oblasts this figure is much lower at only 73.5%. Russians predominate among ethnic minorities, but with a significant difference in proportion (2.8% in Western Ukraine and 21.5% in other oblasts). In the study region, Hungarians (1.4%) and Romanians (1.3%) have a significant share in ethnic composition, and in other oblasts the third largest ethnic minority is Crimean Tatars, not exceeding even 1% and occupying only

0.7% in the proportion of national population.

Such general differences between Western Ukraine and other regions of Ukraine are usually a significant factor in the formation of religious space and its components. The regions of Western Ukraine have long been more religiously active than other regions of Ukraine. This can be explained by the fact that the region we studied was the latest to become part of the atheistic Soviet Union, which, of course, had a positive effect on the preservation of both religious buildings and low levels of atheism. This is confirmed by the data shown in table 3.

Table 2

Comparison of the ethnic structure of the population of Western Ukraine and other regions (2001) [6]

	Ethnic population groups, %%												
	Ukrainians	Russians	Belorussians	Moldovans	Crimean Tatars	Bulgarians	Hungarians	Romanians	Poles	Jews	Armenians	Greeks	others
Western Ukraine	92,4	2,8	0,3	0,7	0,0	0,0	1,4	1,3	0,5	0,1	0,0	0,0	0,5
Other regions of Ukraine	73,5	21,5	0,7	0,5	0,7	0,5	0,0	0,0	0,2	0,3	0,3	0,2	1,5

*Taking into account the data for the Autonomous Republic of Crimea, Sevastopol, Donetsk and Luhansk oblasts as of January 1, 2014

Table 3

Dynamics of religious communities of Western Ukraine in comparison with other regions [4, 7, 8]

Territory	Years			
	1988	1998	2008	2018*
Western Ukraine (number of communities)	3700	10676	13241	14981
Western Ukraine (%)	59,9	52,3	41,4	39,0
Other regions of Ukraine (number of communities)	2479	9730	18777	23423
Other regions of Ukraine (%)	40,1	47,7	58,6	61,0
All Ukraine (%)	6179	20406	32018	38404

*Taking into account the data for the Autonomous Republic of Crimea, Sevastopol, Donetsk and Luhansk oblasts as of January 1, 2014

As can be seen from the table, in the early 90s of the twentieth century in Western Ukraine there were 3700 religious communities, which was 59.9%. However, after the proclamation of Independence and the permission of the free religion, this figure began to decline due to the fact that in other areas new churches are being restored and opened, new denominations, trends and currents are emerging. However, even today in Western Ukraine there are 39% of all communities

registered in Ukraine, which confirms the importance of the studied region and proves that it is quite interesting in the religious aspect of its development, as well as in the development of individual regions by their confessional and national structure.

Indicators of confessional mosaicism and provision of the population with religious communities are also interesting (Table 4).

Table 4

Provision of the population with religious communities of Western Ukraine in comparison with other regions

Territory	Indicators*			
	Confessional mosaic index	Number of communities per 1000 inhabitants	Number of communities per 100 km ²	Number of communities per 1 settlement
Western Ukraine	0,70007	1,4	11,4	1,8
Other regions of Ukraine	0,73586	0,7	5,0	1,1
All Ukraine	0,80202	0,9	6,4	1,3

*Taking into account the data for the Autonomous Republic of Crimea, Sevastopol, Donetsk and Luhansk oblasts as of January 1, 2014

After analyzing this table, we can conclude that the index of confessional mosaic is the highest in Ukraine as a whole (0.80202), and the lowest in Western Ukraine (0.70007). This is due to the fact that the confessional structure of the studied region is not too diverse, i.e. there are denominations that have their own stability, and new directions do not penetrate significantly. In other regions of Ukraine, the share is diverse, because in their territory there are large shares of Protestant communities. When calculating the indicator for Ukraine, the share becomes variegated, as it combines many denominations that are traditional for Western Ukraine (UGCC, ZRC, etc.).

Indicators of the provision of the population with religious communities reflect the geospatial features of community distribution. The indicator of the provision of the population with religious communities (number of communities per 1000 inhabitants) shows that it is twice as high in the western regions of Ukraine as in other regions, and the indicator of localization of religious communities in a certain area (number of communities per 100 km²) shows a larger amplitude – in Western Ukraine it is 11.4 compared to other regions – 5.0 communities/100 km²; the indicator reflecting the number of communities per 1 settlement in the study region is 1.8. It is higher than in other regions of Ukraine (1.1), which can be explained by the predominance of rural settlements.

Given these indicators, we can conclude that the religious space of the regions of Western Ukraine is markedly different from other regions. This is confirmed by the fact that the study region at the local level (settlement level) in order to identify the geographical features of the formation of religious space was chosen appropriately.

The confessional space of Western Ukraine is represented by Orthodox, Catholic, Protestant, Jewish, Muslim, Buddhist subspaces and other denominations.

The Orthodox subspace is represented by the activities of the following major denominations in the study region: the Ukrainian Orthodox Church of the

Moscow Patriarchate (UOC-MP), the Orthodox Church of Ukraine (OCU), which was formed at the Unification Council on December 15, 2018, as a result of the merger of the Ukrainian Orthodox Church (UOC) and the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UAOC) and other Orthodox churches.

The UOC-MP is the dominant direction in terms of the number of communities in five oblasts, namely: Volyn, Rivne, Khmelnytskyi, Chernivtsi and Zakarpattia. There are almost no its communities in the historical and geographical region of Halychyna (Fig. 2). Communities of this denomination operate in almost all village councils in Chernivtsi and Zakarpattia oblasts, in the other three oblasts there are a small number of settlements where UOC-MP communities do not operate, and sometimes (especially in Polissya) no communities are registered due to low population (usually up to 200 people). For example, in southern and eastern Ukraine, there are no religious communities in settlements of up to 500 people, which is associated with low religious activity caused by prolonged atheistic propaganda.

The OCU is the second largest Orthodox denomination in the Western Ukrainian region. It is represented in all areas. However, its communities are absent in part of the former Dorohoi district (Hertsav raion of Chernivtsi oblast), have a small number of communities in Zakarpattia (up to 50 communities) and Northern Bessarabia (up to 15 communities). In most districts of Halychyna it is the second largest denomination. It is best represented in Northern Bukovyna (Zastavna, Kitsman and Vyzhnytsia raions), Volyn and Halychyna, as well as Podillya, which is represented by Khmelnytskyi oblast.

Other Orthodox denominations in Western Ukraine are represented by the Russian Orthodox Old Believer Church (Bilokrynysia Consent) – Chernivtsi oblast (10 communities), Khmelnytskyi oblast (5), the Russian Orthodox Old Believer Church (Consent without priests) – Zakarpattia Oblast (1 community), and others religious

communities, which for the most part do not belong to any Orthodox group and have a so-called "local character", i.e. are represented in only one, at most three regions (the Orthodox Church of the Mother of God).

They are concentrated in six oblasts: Volyn (2 communities), Zakarpattia (3), Lviv (2), Rivne (1), Khmelnytskyi (2) and Chernivtsi (2) [4].

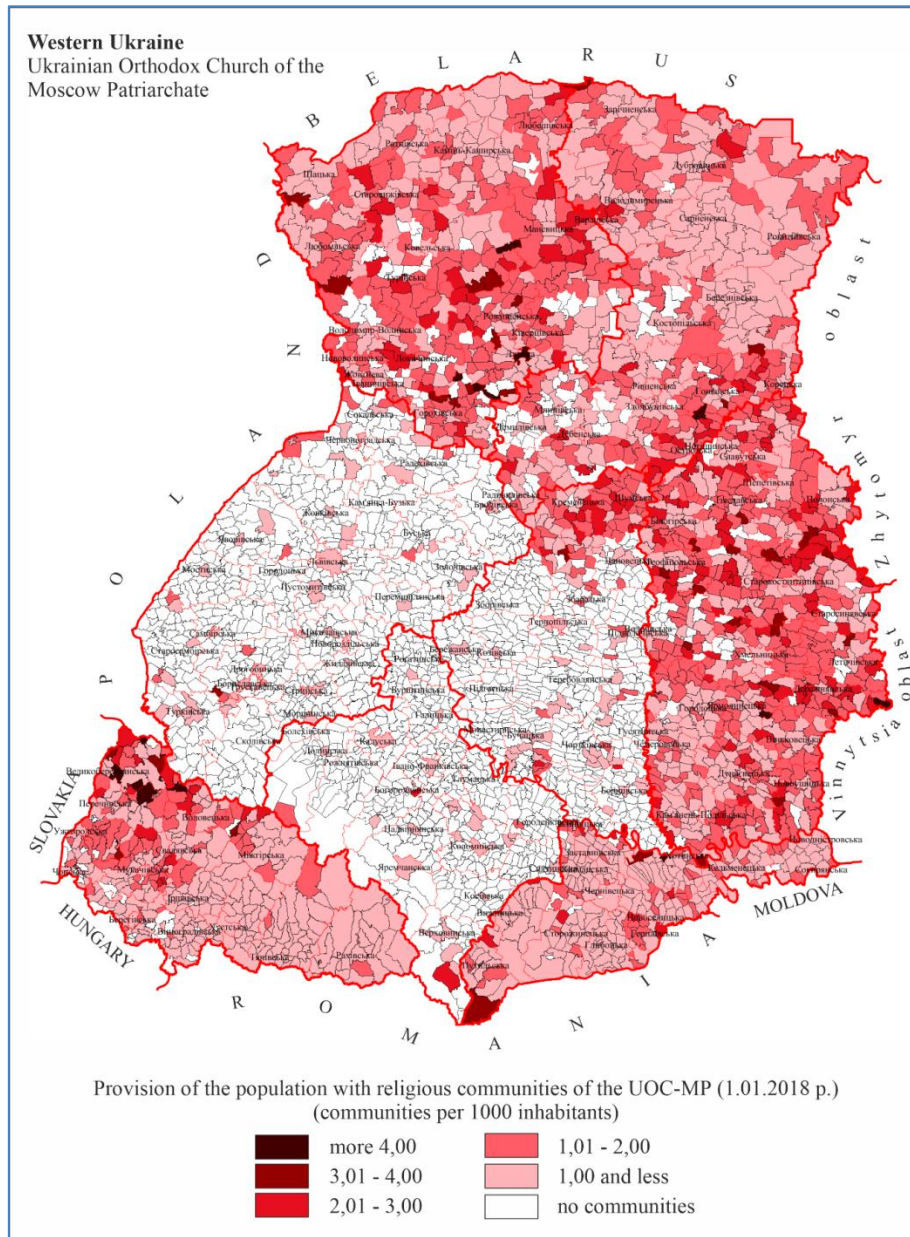

Fig. 2. Provision of the population with UOC-MP communities in Western Ukraine

The Catholic subspace on the territory of Western Ukraine is the most represented among all regions of Ukraine. It provides for four denominations, namely the RCC, the UGCC, the MGKE and the Armenian Catholic Church (Appendix D.2 and E).

The UGCC, together with the MGKE, which is widespread only in the Zakarpattia oblast, is the largest among Catholic denominations in the region and ranks second in the number of communities after the UOC-MP (Fig. 3). It is clear from the map that most of the communities of Eastern Catholic churches fall on the territory of Halychyna and Zakarpattia, which can be explained by the long entry of these areas into the Commonwealth and its successor – Poland, as well as

the support of the higher clergy at different times in Florence (1439). and the Brest Union (1596). According to the official website of the UGCC, "In Halychyna, where Polish-Ukrainian antagonism was particularly acute and tense, the Church united with Rome gained the support of the Orthodox hierarchy and the faithful almost a century after Brest (only in 1691 the Peremyshl diocese and as early as 1700 – Lviv). The Synod of Zamostia in 1720 granted the Union Church the status of the only Church of the Eastern Rite in the lands of the Commonwealth" [4]. It should be noted that Greek Catholics could not establish themselves in the territory of Volyn due to the refusal and opposition of the union of the higher clergy.

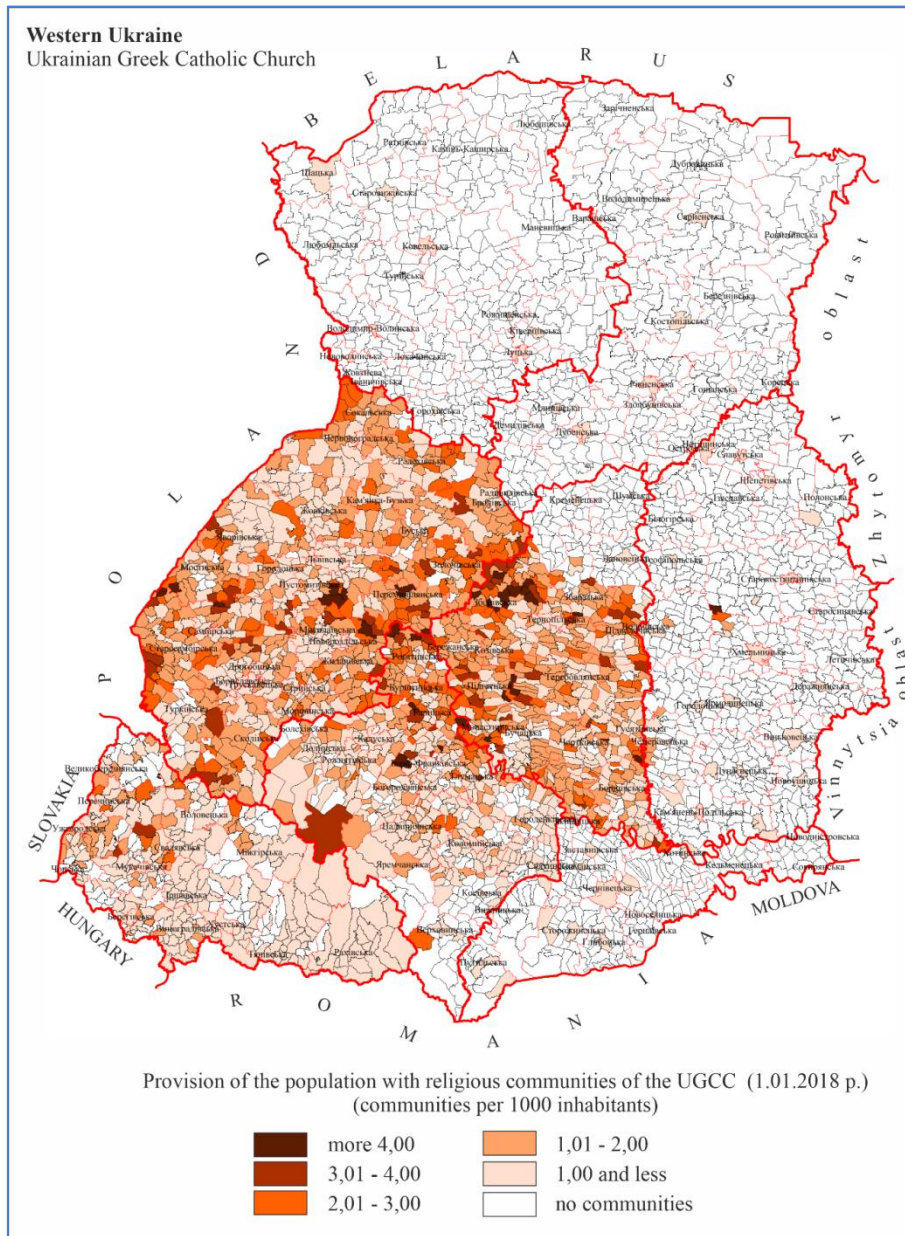

Fig. 3. Provision of the population with the communities of the UGCC and MGKE in Western Ukraine

It is interesting that the UGCC prevails where there are practically no communities of the UOC-MP, and in the Orthodox space a prominent place is occupied by the UOC-KP and the UAOC. This is explained by the fact that the Greek Catholic Church, which operated underground en masse, after being allowed to practice religion freely in 1988, ousted the UOC-MP, which was then an exarchate of the Russian Orthodox Church, through educational activities and supporting Ukrainians in the struggle for independence of Ukraine, etc. It should be noted that the analysis of statistical data on the number of UGCC communities before its ban in 1945 and at the beginning of the XXI century shows that it has managed to regain its position in Western Ukraine and increase the number of communities in other regions of Ukraine. The transfer of the patriarchal center from Lviv to Kyiv became important.

The RCC is a fairly common church in the study

region and is represented in all oblasts. Its territorial organization clearly correlates with the spread of ethnic Poles and Hungarians in the region. Most communities operate in Khmelnytskyi (the share of Poles in the ethnic structure of the population is 1.7%), Lviv (0.7% of Poles), Ternopil (0.3% of Poles), Chernivtsi (0.4% of Poles) and Zakarpattia (12, 1% of Hungarians) oblasts [7]. In Zakarpattia, the RCC did not gain an absolute advantage even in those areas where Hungarians constitute an absolute majority, because many of them moved from Catholicism to Protestantism, founding one of the Lutheran churches, the Transcarpathian Reformed Church. There is one community of the Armenian Catholic Church in Khmelnytskyi oblast.

The Protestant space of Western Ukraine is represented by all current denominations in Ukraine, trends and currents that shape it. The largest Protestants by number of communities are the ECB and the UPC.

The ECBs are represented in the region by certain areas: Transcarpathian, North Bessarabian, South Podillya and South Volyn. There are almost no ECB communities in Halychyna, where they are mostly distributed in large cities. Their territorial organization is also explained by the historical features of distribution. Analyzing their official website, we read: "In the western Ukrainian lands that were part of Poland, evangelical Christians became most widespread in Volyn and Polissya (96%) and are almost not represented in Halychyna" [2].

The UPC in the region is most noticeable in Volyn, Northern Bukovina and Zakarpattia. The least of their communities operate in Halychyna and Podillya, where they are concentrated mainly in large and medium-sized cities. According to the official website of the Ukrainian Church of Evangelical Christians, the main reason for the spread of Pentecostalism in Volyn was the arrival here in 1919 of Ukrainian peasants who were working in the United States [3]. Therefore, the spread of UPC in the study region was influenced by migratory factors.

The geospatial organization of the smaller Protestant denominations, in particular the SDA and the JW, proved to be interesting. They do not have clearly defined areas of their distribution, but in fact evenly distributed throughout the study region, which allows for the most effective missionary, prayer, social and other activities and to cover a larger population. In our opinion, this geography of their communities is somewhat planned, focused on medium and large cities, as well as the transport accessibility of the population to houses of prayer or meeting places.

These denominations are mostly represented in Zakarpattia oblast, and the SDA forms a vague area in Chernivtsi oblast. The SDAs have the fewest communities in Halychyna.

The TRC is distributed only in Zakarpattia oblast and has 117 communities. It is spread along the state border of Ukraine with Romania, Hungary and Slovakia in Uzhhorod, Mukachevo, Berehovo and Vynohradiv raions, where a significant proportion of ethnic Hungarians live (33.4%; 12.7%; 76.1% and 26.2%, respectively), as well as in the cities of regional significance – Uzhhorod, Berehove, Khust and Mukachevo (6.9%; 48.1%; 5.4% and 8.5% of Hungarians in the share of urban population) [4, 6].

To the group of other Protestants we include a number of denominations, trends and currents that do not have a significant number of religious communities and do not form separate areas of geospatial organization. Usually they include completely new denominations for Ukraine, which appeared here during the years of Independence: the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (Mormons), Lutheran denominations, the Evangelical Reformed Church, the Association of Independent Charismatic Christian Churches of Ukraine (Full Gospel), the Church of the Living God and many others. Representatives of other Protestants became most widespread in Zakarpattia and Polissya of Rivne oblast, which can be explained in the first case by the polyethnic composition of the population, and in the second – the presence of settlements where communities of other Protestants are insignificant.

The non-Christian subspace is represented by Jewish, Buddhist, Islamic, pagan components, as well as new religious movements, which are not included in any of the denominational spaces and subspaces we have identified. The Jewish area is one of the largest in number of communities in Western Ukraine and has 10 communities in Lviv oblast, 4 in Ternopil oblast, 3 in Ivano-Frankivsk oblast, 14 in Chernivtsi oblast, 12 in Zakarpattia oblast, 19 in Khmelnytskyi oblast, 2 in Volyn oblast and 5 in Rivne oblast. It should be noted that Buddhists, Islam, religions of the East, pagans operate mostly in large cities – oblast centers, and have from 1 to 5 communities. Spread among immigrants who permanently reside or come here to study.

Thus, it can be traced that the confessional space of Western Ukraine was formed under the influence of many groups of factors in the process of a long and complex process of formation of the territory of Ukraine. Today it is represented by both traditional denominations and new trends.

Conclusions of the study. During the study we revealed the place of oblasts of Western Ukraine among other regions in terms of religious activity and analyzed the confessional structure of eight oblasts (Volyn, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Lviv, Ternopil, Rivne, Khmelnytskyi and Chernivtsi) at the level of settlements. These regions include the following historical and geographical regions (by V.P. Krul): Zakarpattia, Halychyna, Northern Bukovina, Northern Bessarabia, part of Dorohoishchyna, part of Podillya and Volyn, which allows to better trace the influence of historical, geographical, ethnic and other factors on the process formation of religious space.

The study region accounts for 21.7% of the area of Ukraine and 23.7% of the population, where 39% of all religious communities registered in Ukraine operate, and the localization rate of religious communities (number of communities per 100 km²) in the Western Ukraine is 11.4 compared to other regions – 5.0 communities/100 km². This confirms the importance of this region in the religious life of the state.

The Orthodox subspace in the region is represented in all directions. The most numerous in terms of the number of communities are the UOC-MP and the OCU (UOC-KP and UAOC). It is interesting that the UOC-MP has significant advantages in the Hertsav raion of Chernivtsi oblast (part of the former Dorohoi county), as well as in the territory of Northern Bessarabia. In Halychyna, the Orthodox communities are dominated by the OCU, and in Volyn and Podillya – the OCU and the UOC-MP. This confirms that religious space can serve as one of the indicators of the boundaries of historical and geographical lands.

The Catholic subspace is represented by the UGCC, the Mukachevo Greek Catholic Diocese (MGKD), the RCC and the Armenian Catholic Church. The UGCC, together with the MGKE, which is widespread only in Zakarpattia oblast, is the largest among Catholic denominations in the region and ranks second in the number of communities after the UOC-MP. The territorial organization of the UGCC and MGKE communities is interesting, which is shown in Fig. 8,

which clearly delineate the north-eastern and eastern borders of Halychyna.

The Protestant subspace is represented by many denominations, trends and currents, the most numerous of which are ECB, UPC, SDA, Jehovah's Witnesses. An interesting feature is that the smallest Protestant communities are represented in Halychyna, and the most noticeable of their influence is in Northern Bukovina and Northern Bessarabia, Volyn and Podillya. This is due to the religious affiliation of the population.

The non-Christian subspace is represented by Jewish communities of different currents, Muslims and

various pagan and ethno-religious communities. Their number in the region is insignificant and common mainly in urban settlements.

The number of archbishops, agnostics and atheists in the regions of Western Ukraine ranges from 1.5% (Lviv oblast) to 4.7% (Khmelnitskyi oblast).

Thus, in Western Ukraine there are quite noticeable territorial differences in the confessional space, which is explained by the peculiarities of the formation of the territory of Ukraine, the domination of different states at different times.

Список використаних джерел:

1. Круль В.П. Краєзнавство: історична географія. Чернівці: Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 1999. 107 с.
2. Контент офіційного сайту ЄХБ. Режим доступу: <https://www.baptyst.com> (дата звернення: 07.10.2020).
3. Контент офіційного сайту ХВЄП. Режим доступу: <http://www.chve.org.ua> (дата звернення: 07.10.2020).
4. Контент-матеріали Релігійно-інформаційної служби України. Режим доступу: <https://risu.org.ua> (дата звернення: 07.10.2020).
5. Матеріали Державної служби статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.10.2020).
6. Матеріали офіційної сторінки перепису населення України – 2001. Режим доступу: <http://2001.ukrcensus.gov.ua> (дата звернення: 07.10.2020).
7. Статистична інформація Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України. Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk> (дата звернення: 07.10.2020).
8. Статистичні звіти Міністерства культури України. Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk> (дата звернення: 07.10.2020).

References:

1. Krul, V.P. (1999). Krayeznavstvo: istorychna geografiya [Local studies: historical geography]. Chernivtsi: Chernivetskyi derzh. un-t im. Yu. Fedkovycha [in Ukrainian].
2. Kontent ofitsiynoho saytu YeKhB [Content of the official ECB website]. Retrieved from <https://www.baptyst.com> [in Ukrainian].
3. Kontent ofitsiynoho saytu KhVieP [Content of the official UPC website]. Retrieved from <http://www.chve.org.ua> [in Ukrainian].
4. Kontent-materialy Relihiyno-informatsiynoi sluzhby Ukrainy [Content materials of the Religious Information Service of Ukraine]. Retrieved from <https://risu.org.ua> [in Ukrainian].
5. Materialy Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Materials of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Materialy ofitsiynoi storinky perepysu naseleennyia Ukrainy – 2001 [Materials of the official page of the census of Ukraine – 2001]. Retrieved from <http://2001.ukrcensus.gov.ua> [in Ukrainian].
7. Statystychna informatsiya Departamentu u spravakh relihiy ta natsionalnostey Ministerstva kultury Ukrainy [Statistical information of the Department for Religions and Nationalities of the Ministry of Culture of Ukraine]. Retrieved from <http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk> [in Ukrainian].
8. Statystychni zvyty Ministerstva kultury Ukrainy [Statistical reports of the Ministry of Culture of Ukraine]. Retrieved from <http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 06.11.2020 р.

Про автора:

Іван Костащук – доктор географічних наук, доцент кафедри географії України та регіоналістики, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. М. Коцюбинського 2, корп. 4, м. Чернівці, 58012, Україна, ivan.kostaschuk@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-9338-4538>

Об авторе:

Іван Костащук – доктор географических наук, доцент кафедры географии Украины и регионалистики, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, ул. М. Коцюбинского, 2, корп. 4, г. Черновцы, 58012, Украина, ivan.kostaschuk@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-9338-4538>

Наукові повідомлення

УДК 339.5(477):061.1

DOI: 10.26565/2076-1333-2020-29-04

Зоя Бойко

к. геогр. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму
e-mail: zdor_zv@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0535-3641>

Університет митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000, Україна

Наталія Горожанкіна

к. геогр. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму
e-mail: nataliagorozhankina@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2773-8630>

Університет митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4, м. Дніпро, 49000, Україна

Віталій Безуглий

к. пед. н., доцент кафедри географії
e-mail: vetalbezugly@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
просп. Гагаріна, 72, м. Дніпро, 49000, Україна

ГЕОПРОСТОРОВА ОЦІНКА ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПИ

Проаналізовано теоретико-методологічні засади торговельно-економічного співробітництва та їх вплив на розвиток туризму і сфери послуг національних економік країн Європи. Доведено, що основними факторами впливу на сучасний стан торговельно-економічного співробітництва України з європейськими країнами виступають: перевага сировини і продуктів низького рівня переробки; призупинення виробництва в окупованих районах Східної України (Донецької та Луганської областей), погіршення умов залучення зовнішнього фінансування; нестабільна економічна та політична ситуація та виснаження міжнародних резервів. У статті простежено, які підстави є важливими для міжнародної торгівлі, зокрема поділ праці, забезпечення сприятливим кліматом, землями та робочою силою, забезпечення високим рівнем технологій. Представлені класифікаційні ознаки торговельно-економічних відносин: за динамікою, структурою, розміщенням, рівнями розвитку країн-партнерів та товарообміном. Виявлено фактори впливу на стан торговельно-економічного співробітництва і послуг національних економік досліджуваних країн. Проаналізовано провідних торговельних партнерів серед країн Європи для України, їх основний товаро-сировинний обмін.

Досліджено, що серед українського товарного експорту домінують чорні метали, електричні машини, жири та олії тваринного або рослинного походження, ядерне паливо, котли, машини, зернові культури, руди, шлаки і зола. Серед послуг переважають транспортні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні, інформаційні, ділові послуги, послуги з ремонту та технічного обслуговування. В імпорті переважають мінеральне паливо, котли і устаткування для електроенергетики, продукція інших підприємств машинобудування, продукція хімічної промисловості тощо. Регіони України розподілено на групи за рівнем експорту товарів та послуг до країн Європи, за яким Херсонська та Чернівецька області мають найменші показники європейського експорту, до середнього рівня за експортом належать 16 областей України.

Ключові слова: торговельно-економічні відносини, експорт, імпорт, товари, послуги, зовнішня торгівля, Україна, країни Європи.

Зоя Бойко, Наталія Горожанкіна, Віталій Безуглий. ГЕОПРОСТРАНСТВЕННАЯ ОЦЕНКА ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА УКРАИНЫ СО СТРАНАМИ ЕВРОПЫ

Проанализированы теоретико-методологические основы торгового-экономического сотрудничества и их влияние на развитие туризма и сферы обслуживания национальных экономик стран Европы. Охарактеризованы основные факторы влияния на современное состояние торгового-экономического сотрудничества Украины с европейскими странами, среди которых доминируют сырье и продукты низкого уровня переработки; приостановка производства в оккупированных районах Восточной Украины (Донецкой и Луганской областей), ухудшение условий привлечения внешнего финансирования; нестабильная экономическая и политическая ситуация, а также истощение международных резервов. В статье прослежены факторы базирования международной торговли, в том числе разделение труда, обеспечение благоприятным климатом, землями и рабочей силой, обеспечение высоким уровнем технологий. Представлены классификационные признаки торгового-экономических отношений: по динамике, структуре, размещению, уровню развития стран-партнеров за товарообменом. Приведены факторы влияния на состояние торгового-экономического сотрудничества и услуг национальных экономик исследуемых стран. Проанализированы ведущие торговые партнеры Европы для Украины, их основной товаро-сырьевой обмен.

Виявлено, що среди українського товарного експорту домінують чорні метали, електричні машини, жири і масла як тваринного, так і рослинного походження, ядерне паливо, котли, машини, зернові культури, руди, шлаки і зола. Среди послуг домінують транспортні послуги, послуги по переробці матеріальних ресурсів, послуги в сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні, делові послуги, послуги по ремонту і технічному обслуговуванню. В імпорте переважають мінеральне паливо, котли і обладнання для електроенергетики, продукція інших підприємств машинобудування, продукція хімічної промисловості і др. Регіони України були поділені на групи по рівню експорту товарів і послуг в країни Європи, в відповідності з чим Херсонська і Чернівецька області мають найменшими показателями європейського експорту, к середньому рівню по експорту належать 16 областей України.

Ключові слова: торгово-економічні відносини, експорт, імпорт, товари, послуги, зовнішня торгівля, Україна, країни Європи.

Zoya Boyko, Nataliya Horozhankina, Vitaly Bezugly. GEOSPATIAL ASSESSMENT OF TRADE AND ECONOMIC COOPERATION OF UKRAINE WITH THE COUNTRIES OF EUROPE

The theoretical and methodological foundations of trade and economic cooperation and their impact on the development of tourism and the service sector of the national economies of European countries are analyzed. The main factors of influence on the current state of trade and economic cooperation between Ukraine and European countries are characterized, including: the advantage of raw materials and products of a low level of processing; suspension of production in the occupied regions of Eastern Ukraine (Donetsk and Luhansk), deterioration of the conditions for attracting external financing; unstable economic and political situation, as well as depletion of international reserves. The article traces the factors of the basing of international trade, including the division of labor, provision of a favorable climate, land and labor force, provision of a high level of technology. The classification signs of trade and economic relations are presented: in terms of dynamics, structure, location, level of development of partner countries for trade. The factors of influence on the state of trade and economic cooperation and services of the national economies of the studied countries are given. The leading trade partners of Europe for Ukraine, their main commodity and raw materials exchange are analyzed.

It was revealed that ferrous metals, electric machines, fats and oils of both animal and vegetable origin, nuclear fuel, boilers, machines, grain crops, ores, slags and ash dominate among Ukrainian merchandise exports. Among the services dominated by transportation services, services for the processing of material resources, services in the field of telecommunications, computer and information, business services, repair and maintenance services. Imports are dominated by mineral fuel, boilers and equipment for the electric power industry, products of other engineering enterprises, chemical products, etc. The regions of Ukraine were divided into groups according to the level of exports of goods and services to European countries, according to which Kherson and Chernivtsi regions have the lowest indicators European exports, 16 regions of Ukraine belong to the average export level.

Keywords: trade and economic relations, export, import, goods, services, foreign trade, Ukraine, European countries.

Постановка проблеми. Дослідження торговельно-економічного співробітництва України з країнами Європи на сьогоднішній день є однією з найактуальніших тем. Країни Європи є дуже важливими партнерами для України. Але для повноцінного економічного співробітництва існує низька бар'єрів та перешкод, які пов'язані з несприятливою кон'юнктурою ключових для української держави ринків країн Європи, нестабільністю курсу національної валюти, нераціональною структурою вітчизняного експорту, в якому сировина та продукція з низьким рівнем обробки є домінуючою, низькою конкурентоспроможністю українських товарів та послуг для перенасиченого ринку країн Європи, для якого властива дуже висока конкуренція.

В Україні на сучасному етапі економічних перетворень важливого значення набувають цілеспрямовані зусилля держави щодо удосконалення нормативної бази, організаційного та іншого забезпечення експортної діяльності українських товарів та послуг.

Після здобуття Україною державної незалежності поступова інтеграція до загальноєвропейських структур і налагодження багатосторонньої кооперації з країнами Європи стали її головними геостратегічними пріоритетами. Європейська інтеграція є не лише визначальним чинником прискорення економічного розвитку країн ЄС, а й центром тяжіння геополітичних та економічних інтересів багатьох країн, у тому числі й України. Недарма у 2018 р. в Конституції України була закріплена незворотність стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. У сучасній економічній та географічній на-

уковій літературі дуже широко представлений аналіз проблем та перспектив зовнішньоекономічного співробітництва України з країнами Європейського Союзу, де ретельно розглядаються переваги та недоліки можливої інтеграції України до цього впливового Союзу. Ці аспекти широко розглядають в своїх працях такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як А. Філіпенко, В. Копійка, Т. Шинкаренко, Я. Жаліло, А. Мазаракі, Т. Мельник, Н. Іксарова, І. Артёмов, К. Любарцева, І. Ровенчак, Т. Сидорук, А. Соколовська, Т. Шемет, О. Шнирков та багато інших.

Я. Жаліло [2] стверджує, що економічна глобалізація надзвичайно гостро ставить питання щодо побудови нової парадигми підтримання цілісності національної економіки на тлі включення до світового економіко-правового простору. Розглядаючи особливості впливу зовнішніх чинників на економічну стратегію в Україні, доцільно знехтувати аспектами впливу різного роду безпосередніх чи опосередкованих вимог міжнародних фінансових організацій (МВФ та Світового банку), поради яких відігравали суттєву роль здебільшого на початкових етапах трансформації. Методологія стратегічного аналізу спонукає звертатися насамперед до об'єктивно обумовлених глобалізаційними тенденціями зовнішніх чинників, що прямо впливає на стан ключових показників національної економічної системи: обсягів зовнішньої торгівлі, сальдо торговельного балансу, міжнародні потоки капіталів тощо.

А. Мазаракі, Т. Мельник, Н. Іксарова та ін. [3] наголошують, що динамізм української економіки значною мірою визначається глобальними та регіональними економічними тенденціями, а також пріоритетами зовнішньоекономічної та інтеграційної

політики. Вони вважають за необхідне поглибити економічну співпрацю між Україною та ЄС у сфері навчально-освітніх, консалтингових та інших науко-містких послуг шляхом формування спільних науково-дослідних програм та популяризації взаємного інтелектуального потенціалу обох країн. А стратегічним пріоритетом поліпшення взаємодії України та ЄС є суттєве поглиблення рівня інтегрованості ринків послуг обох держав на основі дерегулювання та підвищення ролі приватного капіталу. Це відповідає як основним завданням оптимізації економічного співробітництва між Україною та ЄС, так і тенденціям розвитку світового ринку послуг в умовах європейської інтеграції

І. Артьомов [1] розкриває місце і роль прикордонної співпраці регіонів України із сусідніми країнами. Він вважає, що саме в умовах прямого контакту прикордонних територій вдосконалюються форми транскордонного співробітництва, напрацьовуються складові нового механізму взаємовідносин України з членами надпотужного економічно-політичного блоку, яким став Євросоюз. Поглиблення і вдосконалення транскордонного співробітництва дозволить активізувати господарську діяльність, особливо на периферійних територіях, підвищити конкурентоспроможність за рахунок об'єднання природно-ресурсного потенціалу сусідніх з Україною територій країн-членів Євросоюзу.

Л. Побоченко і К. Любарцева [5] аналізують сучасний стан та тенденції розвитку торговельно-економічного співробітництва України саме з країнами Європейського Союзу в сучасних умовах розвитку світогосподарських процесів. І доходять висновку, що основними формами економічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом є торгівля товарами та послугами, а також інвестиційна діяльність. За ними політика лібералізації зовнішньоторговельного режиму України має забезпечити: нарощування експорту в ЄС ліквідної української продукції і за рахунок цього нарощування імпорту інвестиційно промислово-виробничих товарів, необхідних для переобладнання виробництва; загальну тенденцію вирівнювання сальдо в торгівлі споживчими товарами з метою забезпечення за рахунок цього компенсації витрат на закупівлю енергоносіїв; відповідність ступеня лібералізації режиму імпорту рівню фінансової допомоги, яку отримує Україна за умов виконання зобов'язань щодо зазначеної лібералізації.

І. Ліщук та І. Ровенчак [4] вважають, що на сьогоднішній провідним фактором економічного співтовариства між Україною та Європейською спільнотою є торгівля, інвестиційна діяльність та технічна допомога. Однак саме торгівлі належить провідне місце у загальній системі економічних взаємодій. Євроінтеграція для України є способом модернізації економіки, залучення інвестицій, запозичення нових технологій та досвіду і найголовніше – освоєння нових ринків та створення робочих місць. Вільна торгівля з країнами Європейського Союзу дає змогу рівноправно конкурувати та нарощувати обсяги експорту, збільшити коло потенційних споживачів вітчизняної продукції. І в свою чергу для України зовнішньоек-

номічні зв'язки із ЄС допоможуть спростити процес залучення нових технологій, які запроваджені у Європі, також доступнішою стане високоякісна імпортна техніка тощо.

Суспільно-географічні дослідження теоретичних засад і практичних кроків щодо поглиблення зовнішньоекономічного співробітництва України з усіма країнами Європи не набуло настільки широкого розгляду, тому виступає важливим і актуальним напрямом сучасного географічно-країнознавчого дослідження.

Мета дослідження. Україна прагне стати важливим гравцем на торговельно-економічному просторі Європи. Тому основною метою дослідження виступає геопросторовий аналіз торговельно-економічного співробітництва України з країнами Європи через детальне дослідження динаміки і структури експорту та імпорту товарів та послуг за період 2014-18 роки.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі в Україні панує експортно-орієнтована модель розвитку економіки, в якій значна роль експорту полягає в тому, щоб цей засіб сприяв економічному зростанню та активізації, для подолання відставання від економічно розвинених країн. У структурі українського експорту переважає сировина і продукти низького рівня переробки. У зв'язку з цим, це стає загрозливою перешкодою розвитку експортного потенціалу України. При вирішенні цієї проблеми, завдяки посиленню глобалізації світового господарства, відбуватиметься сприятливий вплив на динаміку розвитку економіки України. Українська товарна структура експортно-імпортних відносин свідчить, що в товарній структурі українського експорту до країн Європи все більшого значення мають мінеральні продукти та продукція агропромислового комплексу.

Динаміка українського експорту промислової продукції свідчить про те, що окремі позиції суперечать світовим тенденціям. Так, в українському експорті зростає частка неблагородних металів (на 29,7% до 13,9 млрд. дол.) [9], а в європейському напрямку вона навпаки має тенденцію до спаду динаміки.

Товарна структура експорту України сформувалася історично. В зв'язку з тим, що держава намагається подолати структурні диспропорції економіки, аналіз співвідношення між експортом та імпортом продукції вказує, що майже за кожною товарною позицією переважає імпорт товарів (26 429 352 млн дол.), на експорт припадає 18741281 млн дол., що відбивається негативно на економіці країни.

Таким чином доцільним буде простежити структуру динаміки експорту та імпорту товарів та послуг за 2014-18 роки (табл. 1).

Аналіз статистичних даних Державної служби статистики України щодо експорту товарів і послуг відбувався по 43 країнам Європи. Було розраховано зовнішньоекономічні статистичні показники: на сайті [7] показники експорту-імпорту товарів розташовані окремо від показників експорту-імпорту послуг, тому показники товарів та послуг були проаналізовані окремо за експортом та імпортом за 2014-18

роки, згодом кожну країну Європи було додано за цими показниками, внаслідок цього підрахунку вдалося отримати загальну суму окремо за кожен рік

експорту та імпорту товарів та послуг. Але існували й такі випадки, коли статистичні дані були відсутні.

Таблиця 1

Динаміка експорту-імпорту товарів та послуг між Україною та країнами Європи [7]

Рік	Експорт, млн дол.		Імпорт, млн дол.	
	Товари	Послуги	Товари	Послуги
2014	15 020 195	9 579 288	32 616 149	4 168 260,2
2015	19 045 491	10 620 789	32 151 737	4 950 529
2016	29 238 712,5	8 103 122	39 078 684	4 101 753
2017	19 457 920,6	6 642 161	26 628 603	3 510 201
2018	18 741 281,9	6 724 659	26 429 352	3 001 906

У розрахунку географічної структури та динаміки експорту-імпорту товарів та послуг між Україною та країнами Європи за 2014-18 роки кожна країна Європи була розрахована щодо загальної суми, потім додавалися всі показники експорту та імпорту товарів та послуг за кожний рік за формулою (1).

$$\Sigma = A1 + A2 + A3 + A4 + A5 + A6 + A7 + A8 + A9 + A10 + A11 + A12 + A13 + A14 + A15 + A16 + A17 + A18 + A19 + A20 + A21 + A22 + A23 + A24 + A25 + A26 + A27 + A28 + A29 + A30 + A31 + A32 + A33 + A34 + A35 + A36 + A37 + A38 + A39 + A40 + A41 + A42 + A43 \quad (1)$$

де Σ — сума експорту-імпорту товарів та послуг за окремий рік;

A — показник експорту-імпорту товарів та послуг між Україною та країнами Європи.

Відбувалося значне підвищення як в експорті, так і в імпорті товарів і воно простежувалося аж до 2014 р. Починаючи з 2014 р. різке падіння експорту та імпорту товарів було пов'язане із призупиненням виробництва в окупованих територіях Східної України (Донецької та Луганської областей), а також через негативний вплив нестабільної економічної та політичної ситуації, внаслідок чого були зруйновані та пошкоджені об'єкти інфраструктури, що значно вплинуло загалом на економічний стан країни, адже ці області є дуже насиченими на різні мінеральні ресурси, мали значний промисловий потенціал. У Донецькій та Луганській областях у результаті бойових дій знищено понад 40 % колись потужних промислових підприємств. У дуже важке становище потрапила вугільна галузь [8]. За експортом та імпортом послуг у 2015-18 рр. спостерігається повільне падіння показників, а в імпорті товарів з 2015 р. помітна стабільність, у той же час в експорті товарів та імпорті послуг намітився деякий повільний спад.

Таким чином нині Україна має дуже складне положення, адже економіка потребує розвитку, а тому потрібне подальше посилення економічної співпраці з більшим колом країн світу. Реалізація політики зовнішньої торгівлі повинна стати важливим чинником структурної зміни національної економіки України.

Для сприятливого розвитку українського експорту необхідно:

– збільшити конкурентоспроможність української продукції за допомогою активізації структурного

реформування економіки, у ході залучення експортно-орієнтованого сектора;

– реалізовувати українську продукцію з високим рівнем доданої вартості;

– вирішити проблему закупівельних та імпорتنих цін на продукцію аграрного сектора;

– зменшення експортного потенціалу сировинно-орієнтованих галузей, що зробить неможливим домінування сировинно-орієнтованої моделі експортного розвитку України.

Внутрішні ризики розвитку економіки України переважно пов'язані з:

– військовими діями на Донбасі, що веде до скорочення виробництва у регіоні, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування та зростання видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури;

– виснаженням міжнародних резервів, що ускладнює використання Національним банком України валют в якості інструментів стримування зростання попиту на іноземну валюту [10].

Проаналізувавши сучасний стан експорту України, слід зазначити, що українська продукція на ринку країн Європи посідає не кращі позиції, у зв'язку з тим, що спрямована сировина на експорт із зростаючим попитом, а це призводить до втрати прибутків і погіршення умов торгівлі. Також Україна має великий аграрний сектор, перспектива якого на відмінну від інших країн, ще не вичерпана, його продукція вважається конкурентоспроможною. Одним із важливих недоліків стало ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Іноземні фірми, які приходять на український ринок, закуповують агропродукцію за низькими регіональними цінами.

Покращення в майбутньому експортного потенціалу буде досягнуто у тому випадку, якщо національне виробництво буде переорієнтоване на випуск саме конкурентоспроможних товарів. Тобто експортний розвиток України є головним потенційним ресурсом підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності, основою якої є економічна база країни [11].

Охарактеризуємо елементи регіональної системи та відзначимо подібні групи областей України за статистичними показниками, які є схожими між со-

бою за рівнем зовнішньоекономічної діяльності з країнами Європи.

Для детального розгляду областей України необхідно застосувати емпіричний вид дослідження, який допоможе проаналізувати та порівняти показники експорту областей. Так, О. Топчів [6] зазначає, що найважливішими видами емпіричних досліджень є спостереження, вимірювання та експеримент, за допомогою яких отримують первинну наукову інформацію про досліджуваній об'єкт. Головними напрямками емпіричних досліджень виступають порівняльний аналіз досліджуваних об'єктів, їх групування, систематика, класифікація. Систематизацію звичайно здійснюють методами групувань досліджуваних об'єктів чи поділом (подрібненням) вихідної множини об'єктів.

Таким чином доцільним методом для застосування у цьому дослідженні областей є групування, яке допоможе поділити дані показники на відповідні рівні. Показники, що досліджуються, за групами ек-

спорту мають наступні рівні: низький (до 0,99 %), середній (1-4,99 %), високий (5-7,99 %) і значний (понад 8 %) (табл. 2).

За вищезазначеними показниками Херсонська та Чернівецька області є *найменшими*, що беруть участь у зовнішньоекономічних зв'язках з Європою. Так, у Херсонській області найбільш розвинуте сільське господарство, яке належить до провідних сфер регіональної економіки, адже область забезпечена значною кількістю орних земель (перше місце серед областей України), завдяки цьому розвивається експортний потенціал. Але існують й певні негативні аспекти, які перешкоджають виходу товарів цієї сфери на європейські ринки, що пов'язано із слабкою потужністю переробки аграрної продукції та спричиняє примусове орієнтування на зовнішні ринки продукції сировинного спрямування та підпорядкованість політичним ризиковим явищам, а також нестабільність цін на європейських ринках.

Таблиця 2

Групування областей України за показниками експорту до країн Європи, станом на 2018 р. [7]

Рівні експорту товарів	Області України	Частка експорту областей до країн Європи, у %	Експорт областей до країн Європи, у млн дол.
Низький (до 0,99%)	Херсонська	0,591944	102 594,6
	Чернівецька	0,586135	101 587,9
Середній (1-4,99%)	Кіровоградська	1,082118	187 550,7
	Київська	4,916957	852 197,8
	Одеська	4,759509	824 909,2
	Полтавська	4,539336	786 749,1
	Луганська	2,241117	388 426,2
	Тернопільська	1,798927	311 786,6
	Волинська	3,393425	588 142
	Рівненська	1,616287	280 131,8
	Сумська	2,11989	367 415,3
	Чернігівська	1,285447	222 791,2
	Черкаська	1,607021	278 525,9
	Івано-Франківська	2,482209	430 211,8
	Житомирська	2,300037	398 638,1
	Хмельницька	1,262692	218 847,4
Високий (5-7,99%)	Вінницька	2,569241	445 296
	Харківська	3,823607	662 700,4
	Запорізька	7,96833	1 381 056
	Миколаївська	6,144862	1 065 016
Значний (понад 8%)	Закарпатська	7,594278	1 316 226
	Львівська	7,947576	1 377 459
	Донецька	13,87429	2 404 666
	Дніпропетровська	13,49476	2 338 887
	Загальна сума	100 %	17 331 812

Аналіз експорту з Чернівецької області свідчить, що серед товарів переважає деревина та вироби з деревини, що вважається недостатнім для випередження серед інших областей України.

Низький рівень експорту з Херсонської та Чернівецької областей спричиняє також несприятлива економічна ситуація в Україні, низький попит на товари та послуги, значна конкуренція та недостатня

кількість виробничих потужностей.

До *середнього рівня* за експортом належать 16 областей країни (табл. 2). Кожна область має основну експортноорієнтовану продукцію, яка користується певним попитом в країнах Європи. Наприклад, Кіровоградська область постачає до країн Європи олію та рослинні жири, продукти тваринного походження; Вінницька – продукти рослинного похо-

дження та різні готові харчові продукти; Харківська – машини, обладнання та механізми, електротехнічне устаткування; Київська – вироби з паперової маси, з каучуку та гуми; Івано-Франківська – продукцію харчової промисловості, механічні та електричні машини; Одеська – жири та олії тваринного або рослинного походження, зернові культури; Полтавська – продукти гірничо-збагачувального комбінату та продукти харчування; Луганська – чорні метали та вироби з паперу та картону; Тернопільська – електроустаткування та меблі; Волинська – механічні пристрої та електричне обладнання; Рівненська – продукцію хімічної та пов'язаних з нею промислових підприємств; Сумська – механічне обладнання та готові харчові продукти; Чернігівська – продукти харчової та тютюнової промисловості; Черкаська – продукти рослинного походження та готові харчові вироби; Житомирська – деревину і вироби з неї, продукти рослинного походження; Хмельницька – електричні машини та насіння, плоди олійних рослин.

До високого рівня за експортом належить 4 області України – Запорізька, Миколаївська, Закарпатська та Львівська.

Запорізька область має великий науково-технічний і виробничий потенціал, є потужним виробником якісної та надійної високотехнологічної продукції, яка є основним та провідним напрямком щодо постачання на європейські ринки.

Особливістю Миколаївської області є її різноміснє господарство, якому властиве індустріально-аграрне спрямування. В області сформовані потужні багатопрофільна промисловість, портове господарство, виробнича, наукова та соціальна інфраструктура, розвинений агропромисловий комплекс та розгалужена транспортна мережа. В структурі експорту товарів переважають зернові культури, глинозем, вироби машинобудування, насіння і плоди олійних рослин та готові харчові продукти.

Головними експортними товарами Закарпатської області є машини, обладнання та механізми, текстильні матеріали та вироби, деревина і вироби з неї. Завдяки вигідному географічному положенню області (сусідить із 4 європейськими країнами – Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією), тут активно розвиваються торговельно-економічні відносини з сусідніми європейськими країнами.

Провідними за експортною структурою у Львівській області є товари, електричні машини, жири та олії, меблі, деревина і вироби з деревини, зернові культури. Серед пріоритетних товарів виступають деревина і вироби з неї, електротехнічне обладнання, машини та механізми, текстильні матеріали і вироби.

До значного рівня за експортом належать дві області України (табл. 2) – Дніпропетровська та Донецька.

У Дніпропетровській області в товарній структурі експорту переважають недорогочінні метали – чорні метали та вироби з них, алюміній, мідь, нікель, олово, свинець, цинк, мінеральні продукти (руди, природний газ, сіль та сірка), машинобудівна продукція (машини, електротехнічне обладнання, засоби наземного транспорту), агропродукція – вироби тва-

ринного походження і продукти рослинного походження. Донецька область входить до групи значних за рівнем експорту областей, навіть у той час, коли на її території відбуваються воєнні дії. Найбільше з Донеччини експортують чорних металів, машинобудівної та харчової продукції. Однак, із 2014 р. кількість експорту значно зменшилася.

Проблеми, які заважають розвитку експорту, потребують здійснення організаційно-економічних, управлінських і техніко-технологічних заходів, завдяки чому на зовнішньому ринку значне зросте рівень конкурентоспроможності.

Безумовно зовнішньоторговельні відносини відіграють провідну роль у співробітництві між Україною та країнами Європи, забезпечують зростання української економіки. Внаслідок співробітництва України з країнами Європи, країна має можливість підвищувати обсяги експорту промислових виробництв і розробляти стратегію розвитку торговельного ринку. Тому доцільним є геопросторовий аналіз зовнішньоторговельних відносин України з країнами Європи.

При аналізі сучасного стану товарообігу були проаналізовані наступні показники:

1) обсяги двосторонньої торгівлі товарами та послугами (у млн дол.);

2) структура імпорту товарів та послуг з країн Європи до України;

3) структура експорту товарів та послуг з України до Європи.

За сучасними даними (станом на 2018 р.) експорту-імпорту товарів та послуг України з країнами Європи, можемо виділити ТОП-10 країн за постачанням імпорту: Росія, ФРН, Польща, Білорусь, Італія, Франція, Швейцарія, Угорщина, Велика Британія, Чехія (табл. 3).

Росія як за експортом, так і за імпортом посідає провідні позиції, навіть у той момент, коли між Україною та Росією панує агресивна політика, пояснюється це тим, що зазвичай країни-сусіди є потужними торговельними партнерами ще за часів колишнього СРСР. Історично економіка країн так сформувалася, що товари та послуги з однієї країни спрямовувалися для виробництва товарів та послуг до іншої країни, а також навпаки, адже так склався ринок співпраці з різноманітними підприємствами. Звичайно нині відомо, що Україна вже кілька років забороняє постачання певної продукції з Росії, що в цілому негативно впливає на товарообіг. Також патріотичне населення України відмовляється купувати деякі товари з Росії, в наслідок чого вони перестають користатися попитом, а згодом і постачатися.

Важливими за обсягом йдуть транспортні послуги, у зв'язку з тим, що Україна є транзитною державою, через неї пролягає велика кількість транспортних коридорів із значними вантажопотоками, зокрема нафтогазові від Митного союзу до ЄС; далі за обсягами йдуть послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги, що пов'язані з фінансовою діяльністю та послуги, які пов'язані з подорожами.

Таблиця 3

Обсяги експортно-імпортного обміну України товарами та послугами з країнами Європи, за 2018 р. [7]

№	Країна	Експорт, тис. дол.		Імпорт, тис. дол.	
		товарів	послуг	товарів	послуг
1	2	3	4	5	6
1	Австрія	361 323,9	137 379,4	465 091,3	108 307,4
2	Албанія	25 829,6	0	3780,8	0
3	Андорра	0	0	0	0
4	Бельгія	251 541,9	59 272,6	450 193,7	66 705,7
5	Білорусь	903 197,5	81 920,4	2 777 793,6	75 514,1
6	Болгарія	418 193,3	26 871,9	172 873,8	20 152,6
7	Боснія і Герцеговина	9235,4	0	10 776,0	0
8	Ватикан	0	0	0	0
9	Велика Британія	317 792,1	453 057,0	709 262,8	544 426,2
10	Греція	159 123,2	27 268,6	233 560,4	20 445,0
11	Данія	155 453,9	97 333,7	184 203,0	35 587,3
12	Естонія	98 048,2	143 734,0	66 632,2	43 296,6
13	Ірландія	45 483,9	33 343,8	84 712,5	72 938,5
14	Ісландія	639,9	1610,4	64 253,9	1304,2
15	Іспанія	1 004 547,4	44 575,4	500 939,5	24 645,6
16	Італія	1 929 575,6	118 766,2	1 358 227,8	30 568,6
17	Латвія	138 155,3	70 596,9	112 462,2	43 004,4
18	Литва	258 222,5	33 264,8	492 528,0	15 593,4
19	Ліхтенштейн	109,6	296,1	510,1	1819,0
20	Люксембург	5087,0	7344,6	61 475,9	5883,7
21	Мальта	7746,0	94 439,8	11 479,2	84 879,2
22	Молдова	481 145,4	75 141,2	47 623,2	181 303,2
23	Монако	0	382,6	0	1480,3
24	Нідерланди	995 322,6	138 392,5	546 847,8	104 729,5
25	ФРН	1 423 735,2	479 804,3	4 318 445,9	332 546,0
26	Норвегія	15 337,8	21 069,5	163 003,2	19 255,6
27	Північна Македонія	25 912,5	461,0	11 714,2	381,4
28	Польща	2 200 010,1	224 109,2	2 693 326,6	134 344,7
29	Португалія	228 126,0	4353,5	50 561,6	10 947,8
30	Росія	3 592 917,9	4353,5	5 149 313,5	497 535,1
31	Румунія	716 981,4	56 515,5	380 744,6	8046,3
32	Сан-Марино	0	0	0	0
33	Сербія	156 132,5	12 199,0	106 506,9	1170,5
34	Словаччина	471 362,6	12 199,0	434 865,6	108 907,2
35	Словенія	16 758,2	15 305,5	137 288,0	5221,9
36	Угорщина	1 053 084,2	112 850,2	801 992,9	50 971,5
37	Фінляндія	62 355,7	18 934,1	216 840,6	21 681,9
38	Франція	453 674,3	116 976,7	1 530 515,3	90 666,2
39	Хорватія	39 065,9	1680,1	29 660,9	4257,1
40	Чехія	560 756,1	56 357,1	654 830,9	54 049,0
41	Чорногорія	4670,2	1815,8	2710,9	4685,0
42	Швейцарія	105 916,3	667 275,5	983 811,7	198 841,8
43	Швеція	71 275,4	121 042,6	419 000,6	48 191,2

Нині Німеччина є однією з найважливіших європейських торговельних партнерів України, особливо за імпортом товарів та послуг. Її геополітична та економічна роль має велике значення для України, в першу чергу вона визначається стабільним фінансовим положенням, а також завдяки високим темпам економічного зростання. Не менш важливим є те, що Німеччина зберігає інтерес до економічної співпраці з Україною не зважаючи на складну ситуацію в українській економіці.

Україна імпортує з Німеччини за обсягами найбільше ядерних реакторів, котлів, машин, значну кількість мінерального палива, нафти і продуктів її перегонки, різні засоби наземного транспорту (окрім залізничного), фармацевтичну продукцію, пластмаси і полімерні матеріали.

Серед послуг Німеччина забезпечує Україну транспортними перевезеннями, державними та урядовими послугами, послугами у сфері телекомунікації, комп'ютерними та інформаційними послугами,

діловим послугами та послугами з ремонту та технічного обслуговування.

Традиційним і корисним партнером для України є *Польща*, відносини з якою базуються на історичному підґрунті та мають певну перспективу для розвитку. Значна кількість польських товарів імпортується до України, зокрема мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, пластмаси, полімерні матеріали, електричні машини, котли, машини, засоби наземного транспорту. Серед імпортованих послуг особливо виділяються транспортні послуги, послуги зі страхування, ділові послуги, послуги, що пов'язані з подорожами, а також послуги у сфері телекомунікації та комп'ютерних технологій.

Також важливим торговельним партнером для України є *Білорусь*, серед імпорту товарів з неї перші місця посідають мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, деякі засоби наземного транспорту, добрива, ядерне паливо, котли, машини, каучук і гума. За імпортом послуг налічуються транспортні послуги, що пов'язані з подорожами, послуги з ремонту та технічного обслуговування, ділові послуги, послуги у сфері телекомунікації, а також комп'ютерні та інформаційні послуги.

Франція є одним із ключових партнерів України у західноєвропейському регіоні. Серед основних товарів, які Франція експортує до України, належать мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, різноманітна хімічна продукція, засоби наземного транспорту, відомі фармацевтичні виробни, ядерне паливо, котли, машини тощо. Структура імпорту зовнішньої торгівлі послугами України з Францією має наступну особливість: за обсягами найбільше ділових послуг, роялті та інших послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності, послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних технологій, транспортних послуг, а також послуг, пов'язаних із фінансовою діяльністю.

Італія є давнім важливим торговельним партнером України. Ця країна постійно надає великого значення розвитку економічної складової двостороннього торговельного співробітництва, її економіка є найпотужнішою у Південній Європі. Україна імпортує з Італії такі товари, як котли, машини, мінеральне паливо, нафту і продукти її перегонки, фармацевтична продукція, пластмаси, полімерні матеріали, а також електричні машини. Серед імпорту послуг переважають послуги, що пов'язані з подорожами, туризмом, ділові послуги, транспортні послуги, послуги зі страхування, послуги з ремонту та технічного обслуговування тощо.

Серед важливих торговельних партнерів України слід зазначити *Швейцарію*, *Угорщину*, *Велику Британію* та *Чехію*, що значно відзначаються у торговельному співробітництві з Україною. За імпортом (у тис. дол.) переважають такі товари, як мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, котли, машини, електричні машини, фармацевтична продукція, деякі засоби наземного транспорту. За імпортом послуг відзначаються транспортні послуги, ділові послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги, що пов'язані з подорожами, роялті тощо.

Також слід розглянути країни Європи, які є важливими споживачами українського експорту товарів та послуг (рис. 1, 2). До них належать Росія, Польща, Італія, Німеччина, Угорщина, Іспанія, Нідерланди, Білорусь, Румунія, Чехія (тощо).

Провідною країною за обсягами українського експорту товарів і послуг є *Польща*. Серед товарів, які надходять з України переважають чорні метали, електричні машини, руди, шлаки і зола, деревина і вироби з деревини, різні засоби наземного транспорту. В експорті послуг переважають послуги з переробки матеріальних ресурсів, транспортні послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, а також ділові послуги.

Традиційним та впливовим торговельним партнером України є *Італія*, яка за необхідністю має потребу імпортувати в свою країну такі товари як чорні метали, зернові культури, жири та олію тваринного або рослинного походження, сіль, сірку, каміння, залишки і відходи харчової промисловості. За експортом послуг відзначаються транспортні послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, ділові послуги та послуги зі страхування.

До *Німеччини* Україна постачає такі товари як чорні метали, електричні машини, руди, шлаки і зола, деревина і вироби з деревини, меблі тощо. Структура експорту зовнішньої торгівлі послугами з України до Німеччини має наступний вигляд: найбільше експортується послуг з переробки матеріальних ресурсів, різні транспортні послуги, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги, ділові послуги тощо.

Важливим торговельним партнером України виступає *Угорщина*. Ця країна за власним економічним та геополітичним значенням, показниками товарообігу висвітлює для України велику зацікавленість у торговельно-економічній співпраці. Угорщині завжди було цікаве поглиблене співробітництво з Україною, так як остання є найближчим сусідом Угорщини, що є привабливим для зовнішньо-торговельного партнерства. Тому країни зацікавлені у розвитку багатостороннього співробітництва. Наймасовішими в українському експорті до Угорщини виступають такі товари, як електричні машини, мінеральне паливо, нафта і продукти її перегонки, чорні метали, деревина і вироби з неї, ядерне паливо, котли, машини, в експорті послуг переважають послуги з переробки матеріальних ресурсів, транспортні послуги, ділові послуги, різні туристичні послуги тощо.

Серед наступних країн із значним обсягом експорту товарів з України (Іспанія, Нідерланди, Білорусь, Румунія, Чехія, що включені до ТОП-10 країн Європи за співпрацею), слід перерахувати основні експортні товари – чорні метали, залишки і відходи харчової промисловості, жири та олії тваринного або рослинного походження, зернові культури, деревина і вироби з неї. За експортом послуг переважають транспортні послуги, послуги з ремонту та технічного обслуговування, ділові послуги, послуги, що пов'язані з подорожами, а також послуги у сфері телекомунікації, комп'ютеризації тощо.

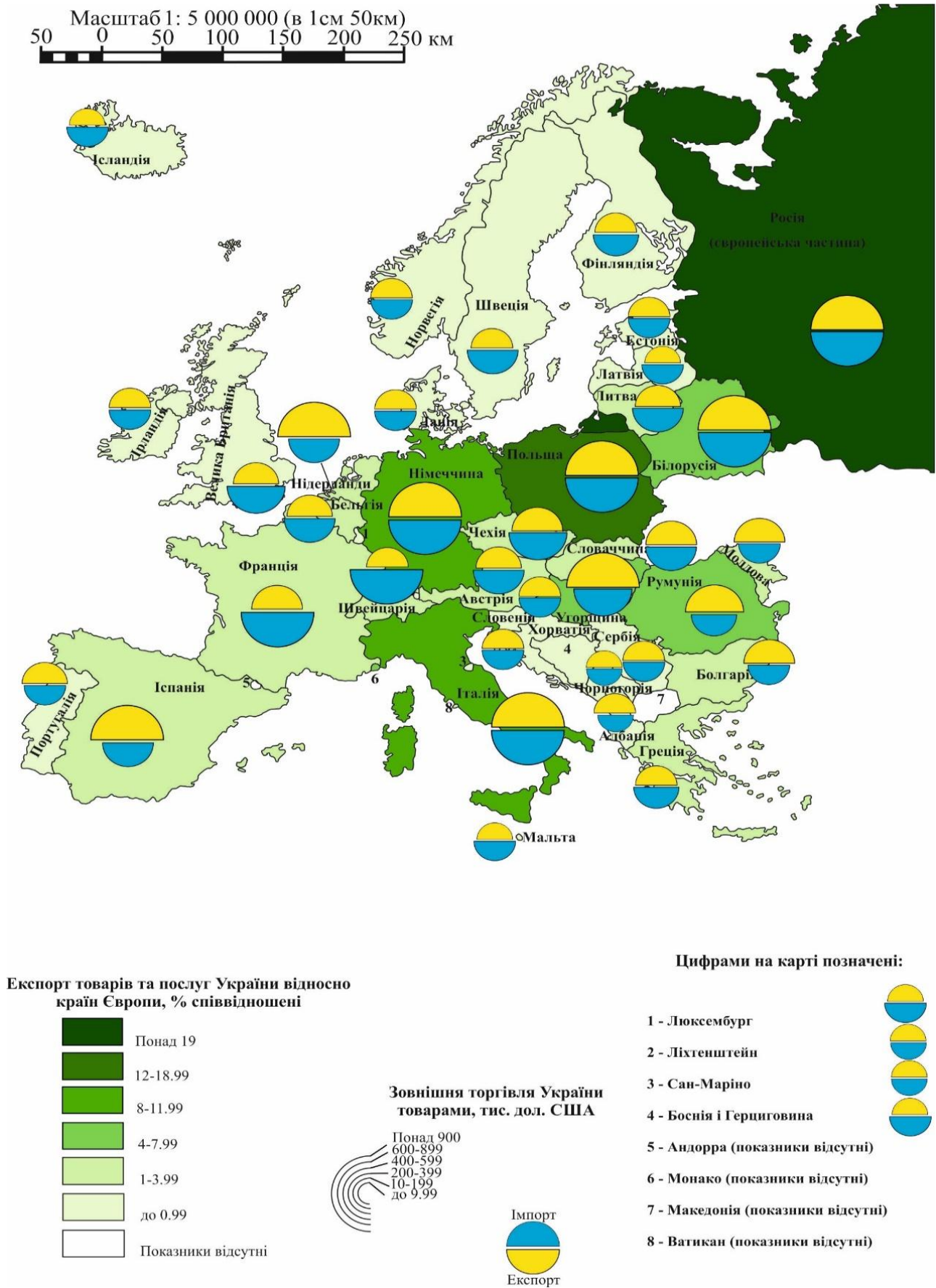
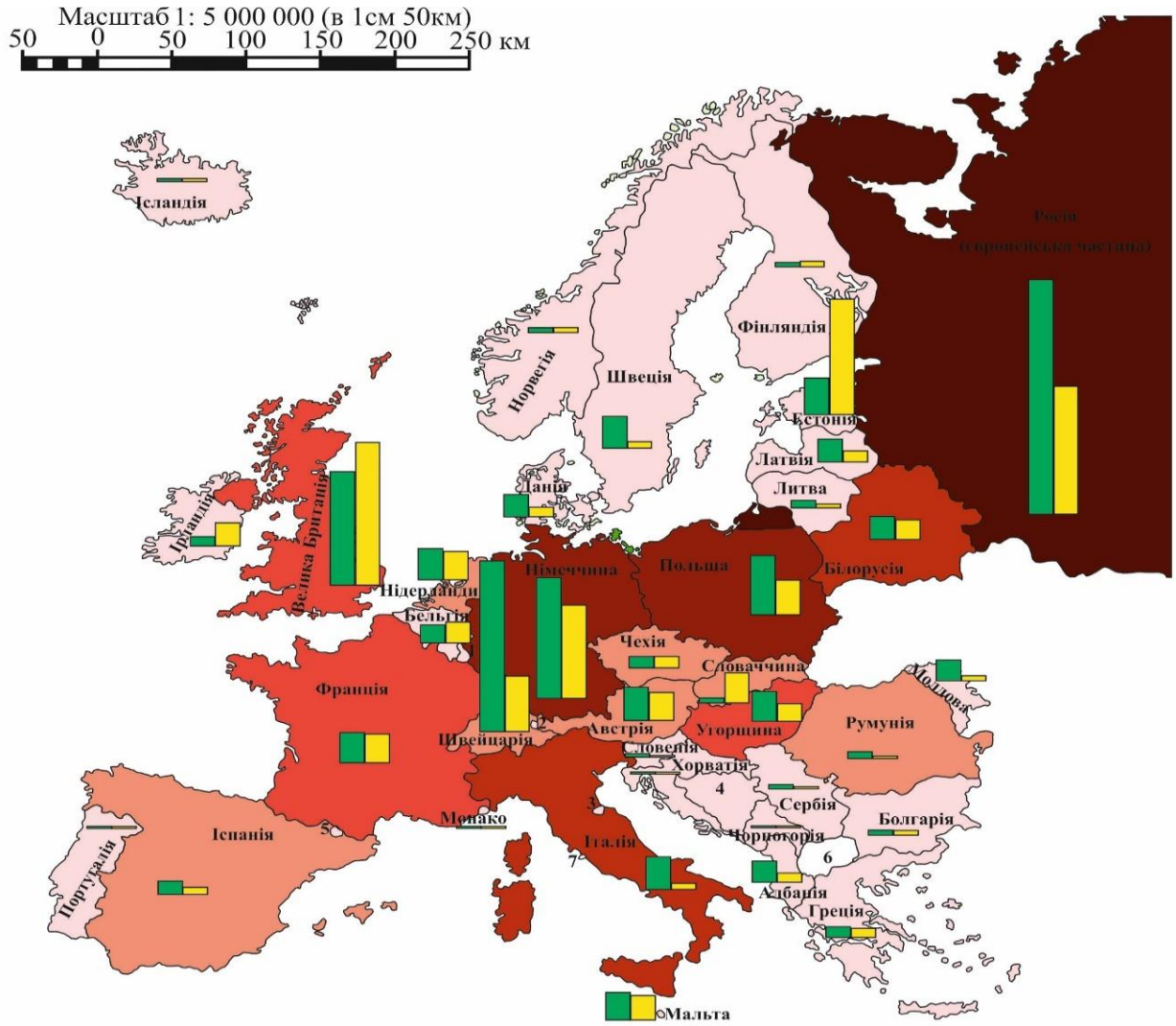
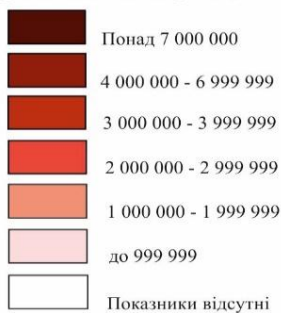

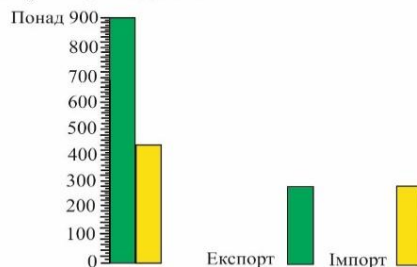
Рис. 1. Торговельно-економічні відносини за обсягом товарів між Україною та країнами Європи, на 2018 р.

Зовнішньоторговельний обіг товарів та послуг країн Європи відносно України, млн.дол.США

Зовнішня торгівля України послугами, тис. дол. США

Цифрами на карті позначені:

- 1 - Люксембург
- 2 - Ліхтенштейн
- 3 - Сан-Марино
- 4 - Боснія і Герцеговина
- 5 - Андорра (показники відсутні)
- 6 - Македонія (показники відсутні)
- 7 - Ватикан (показники відсутні)

Рис. 2. Торговельно-економічні відносини за обсягом послуг між Україною та країнами Європи, на 2018 р.

Слід зазначити, що серед країн Європи наявні й такі, з якими експортно-імпортні відносини України відсутні взагалі. До таких належать Андорра, Ватикан і Сан-Марино. Доцільним буде розглянути причини та підстави відсутності такої співпраці. Так, Сан-Марино є анклавом в Італії, а Ватикан – анклавом у Римі в Італії. Ватикан – це місто-держава, в

якій нічого не виробляється на експорт, а лише імпортується, зазвичай з Італії. У Ватикані відсутні підприємства, будь-яке промислове виробництво. Таким чином, якщо держава є «карликом» і затиснута між двома потужними сусідами, то зазвичай вона перетворюється на буферну державу, наприклад як Андорра між Францією та Іспанією.

Висновки. Найважливішими для міжнародної торгівлі є: поділ праці, забезпечення сприятливим кліматом, землями та робочою силою, забезпечення високим рівнем технології. Серед основних класифікаційних ознак торговельно-економічних відносин визначено: динаміку, структуру, розміщення і рівні розвитку країн-партнерів та товарообмін. Основними факторами впливу на стан торговельно-економічного співробітництва виступають: 1) перевага сировини і продуктів низького рівня переробки; 2) призупинення виробництва на окупованих територіях Східної України (Донецької та Луганської областей), погіршення умов залучення зовнішнього фінансування; 3) нестабільна економічна та політична ситуація; 4) виснаження міжнародних фінансових та ресурсних резервів.

Проведено порівняльну характеристику зовнішньоторговельних партнерів України серед країн Європи. За даними обсягу експорту-імпорту товарів та послуг України з країнами Європи відзначено 10 провідних країн за постачанням імпорту, зокрема Росія, ФРН, Польща, Білорусь, Італія, Франція, Швейцарія, Угорщина, Велика Британія, Чехія. За постачанням експортних товарів та послуг з України лідируючі позиції посідають Росія, Польща, Італія, ФРН, Угорщина, Іспанія, Нідерланди, Білорусь, Румунія, Чехія. Ще з часів СРСР найзначущою країною за обсягами експортних поставок товарів та послуг з України є Росія. Охарактеризовані провідні торговельні партнери Європи для України, а саме відзначено види товарів і послуг, якими обмінюються держави. Відзначено, що найбільше Україна експортує до країн Європи чорних металів, електричних машин, жирів та олію тваринного або рослинного походжен-

ня, ядерного палива, котлів, машин, зернових культур, руд, шлаків і золи. Серед послуг переважають транспортні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні, ділові послуги, послуги з ремонту та технічного обслуговування тощо. В імпорті переважають мінеральне паливо, ядерні реактори, котли і устаткування для електроенергетики, продукція різних підприємств машинобудування, хімічна продукція тощо. Серед імпортних послуг переважають: транспортні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів, послуги зі страхування, послуги, що пов'язані з подорожами та послуги з ремонту та технічного обслуговування тощо.

Регіони України поділено на 4 групи за рівнем експорту товарів та послуг до країн Європи. Згідно з цим, Херсонська та Чернівецька області є найменш залученими до зовнішньоекономічної співпраці; до середнього рівня залучення належать 16 областей (Кіровоградська, Вінницька, Харківська, Івано-Франківська, Одеська, Полтавська, Луганська, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Сумська, Чернігівська, Черкаська, Житомирська, Хмельницька). До високого рівня залучення належить 4 області України – Запорізька, Миколаївська, Закарпатська та Львівська, до значного рівня – усього 2 області (Дніпропетровська та Донецька).

Розуміння рівня та факторів територіальної диференціації експортно-імпортних відносин регіонів України з країнами Європи може бути інформаційною основою в процесі регіональної політики, спрямованої на поліпшення зовнішньоекономічної співпраці з європейськими країнами.

Список використаних джерел:

1. Артёмов И.В. Транскордонное сотрудничество в евроинтеграционной стратегии Украины: [монография] – Ужгород: Лира, 2009. – 520 с.
2. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
3. Зовнішня торгівля України: XXI століття: монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Н.О. Іксарова та ін. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 600 с.
4. Лещук І., Ровенчак І. Географія зовнішньоекономічних зв'язків України та країнами Європейського Союзу // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія, 2018, № 1. – С. 45-51.
5. Побоченко Л., Любарцева К. Аналіз торговельно-економічної співпраці України з країнами Європейського Союзу // Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм, 2013, №1 (том 1). – С. 37-45.
6. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: навч. посіб. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
7. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.org/uk>
8. Конфедерація вільних профспілок України. URL: <http://kvpu.org.ua>
9. Метал України и мира. URL: <http://ukrmet.dp.ua>
10. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. Державна підтримка українського експорту. URL: <http://ukrexport.gov.ua>
11. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua>

References:

1. Artiymov, I.V. (2009). Transkordonne spivrobitnytstvo v yevrointegratsiyniy stratehiyi Ukrainy [Cross-border cooperation in Ukraine's European integration strategy]. Uzhhorod: Lira, 520 [in Ukrainian].
2. Zhalilo, YA. A. (2009). Teoriya ta praktyka formuvannya efektyvnoyi ekonomichnoyi stratehiyi derzhavy [Theory and practice of forming of effective economic strategy of the state]. K.: NISD, 336 [in Ukrainian].
3. Mazaraki, A.A., Melnyk, T.M., & Iksarova, N.O. (2016). Zovnishnya torhivlya Ukrayiny: XXI stolittya: monohrafiya [Foreign trade of Ukraine: XXI of century]. Kyuyiv: Kyuyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 600 [in Ukrainian].

4. Leshchuk, I., & Rovenchak, I. (2018). Geografiya zovnishnioekonomichnykh zvyazkiv Ukrainy ta krayinamy Yevropeyskoho Soyuzu [Geography of external economic connections of Ukraine and by the countries of European Union]. *Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatyuka. Seriya: geografiya*, 1, 45-51 [in Ukrainian].
5. Pobochenko, L., & Lyubartseva, K. (2013). Analiz torhovelno-ekonomichnoi spivpratsi Ukrainy z krayinamy Yevropeyskoho Soyuzu [An analysis of trade and economic collaboration of Ukraine is with the countries of European Union]. *Naukovyy visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU. Seriya: ekonomika, pravo, politolohiya, turyzm*, 1 (1), 37-45 [in Ukrainian].
6. Topchiyev, O.H. (2005). Suspilno-geografichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky: navch.posib. [Socio-geographical research: methodology, methods, techniques]. Odesa: Astroprint, 632 [in Ukrainian].
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [Government service of statistics of Ukraine]. Retrieved from <http://ukrstat.org/uk>
8. Konfederatsiya vilnikh profspilok Ukrainy [Confederation of free trade unions of Ukraine]. Retrieved from <http://kvpu.org.ua>
9. Metal Ukrainy ta svitu [Metal of Ukraine and the world]. Retrieved from <http://ukrmet.dp.ua>
10. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy [Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. Derzhavna pidtrymka ukrainskoho eksportu. Retrieved from <http://ukrexport.gov.ua>
11. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen pry Prezidentovi Ukrainy [National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine]. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua>

Надійшла до редколегії 01.11.2020 р.

About the authors:

Zoya Boyko – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance, Vernadsky Street 2/4, Dnipro, 49000, Ukraine, zdor_zv@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-0535-3641>

Nataliya Horozhankina – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance, Vernadsky Street 2/4, Dnipro, 49000, Ukraine, nataliagorozhankina@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2773-8630>

Vitaly Bezugly – PhD (Pedagogy), Associate Professor of the Department of Geography, Oles Honchar Dnipro National University, Prospect Gagarina 72, Dnipro, 49000, Ukraine, vetalbezugly@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>

Об авторах:

Зоя Бойко – кандидат географических наук, доцент кафедры международных экономических отношений, региональных студий и туризма, Университет таможенного дела и финансов, ул. Владимира Вернадского, 2/4, г. Днепр, 49000, Украина, zdor_zv@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-0535-3641>

Наталья Горожанкина – кандидат географических наук, доцент кафедры международных экономических отношений, региональных студий и туризма, Университет таможенного дела и финансов, ул. Владимира Вернадского, 2/4, г. Днепр, 49000, Украина, nataliagorozhankina@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2773-8630>

Виталий Безуглый – кандидат педагогических наук, доцент кафедры географии, Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, просп. Гагарина, 72, г. Днепр, 49000, Украина, vetalbezugly@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-6454-3635>

УДК 911.3

DOI: 10.26565/2076-1333-2020-29-05

Павло Кобилін

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: kobilin333@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9718-5838>

Наталія Добровольська

к. геогр. н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу,
Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, пров. Отакара Яроша, 8, м. Харків, 61045, Україна
доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: natalie.dobrovolskaya@gmail.com, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5583-2179>

Ірина Скриль

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: skril403@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2010-0872>

Володимир Редін

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: vadim.redin@karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1580-7662>

ВИЯВЛЕННЯ ПРОСТОРОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ У ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ОДНОВИМІРНОГО СТАТИСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті характеризуються просторові особливості розвитку торговельного обслуговування населення у Харківській області за допомогою одновимірного статистичного аналізу. Харківська область як один з найбільш розвинутих регіонів України характеризується високим ступенем моноцентричності регіонального розвитку. Для оцінки цього ступеню обрано одновимірний статистичний аналіз. Одновимірний статистичний аналіз – вид статистичного аналізу, що використовується для характеристики розподілу однієї змінної. Характеристиками розподілу значень обрано такі параметри описової статистики: медіана, мода, середнє арифметичне значення, дисперсія, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, коефіцієнт асиметрії, коефіцієнт ексцесу. У статті характеризувалися такі показники як чисельність населення, кількість закладів торгівлі, кількість закладів ресторанного господарства у населених пунктах регіону. За ідеальний розподіл значень показників взято нормальний розподіл випадкової величини, за яким мають дорівнювати між собою медіана, мода та середнє арифметичне значення, а коефіцієнти асиметрії та ексцесу мають дорівнювати 0.

За результатами одновимірного статистичного аналізу встановлено, що у Харківській області розподіл вищезгаданих показників не відповідає нормальному розподілу, він є вкрай нерівномірний, що підтверджує моноцентричність регіонального розвитку. Розподіл показників чисельності населення, кількості об'єктів торгівлі, об'єктів ресторанного господарства подібний між собою, що свідчить про обумовленість наявної мережі закладів торгівлі, ресторанного господарства чисельністю населення у населених пунктах. Проведено аналіз параметрів описової статистики у розрізі новосформованих адміністративних районів Харківської області та встановлено, що для жодного району не характерний нормальний розподіл вищезгаданих показників, проте найбільш віддаленим від нормального розподілу є Харківський район, а наближеними є Богодухівський, Чугуївський, Красноградський райони.

Ключові слова: одновимірний статистичний аналіз, роздрібна торгівля, ресторанне господарство, поліцентричний розвиток, моноцентричний розвиток, нормальний розподіл, параметри описової статистики.

Павел Кобылин, Наталья Добровольская, Ирина Скриль, Владимир Редин. ВЫЯВЛЕНИЕ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ РАЗВИТИЯ ТОРГОВОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ В ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ С ПОМОЩЬЮ ОДНОМЕРНОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

В статье характеризуются пространственные особенности развития торгового обслуживания населения в Харьковской области с помощью одномерного статистического анализа. Харьковская область как один из наиболее развитых регионов Украины характеризуется высокой степенью моноцентричности регионального развития. Для оценки этой степени избран одномерный статистический анализ. Одномерный статистический анализ – это вид статистического анализа, используемый для характеристики распределения одной переменной. Характеристиками распределения значений выбраны следующие параметры описательной статистики: медиана, мода, среднее арифметическое значение, дисперсия, стандартное отклонение, коэффициент вариации, коэффициент асимметрии, коэффициент эксцесса. В статье характеризовались такие показатели как: численность населения, количество предприятий торговли, количество заведений ресторанного хозяйства в населенных пунктах региона. За идеальное распределение значений показателей взято нормальное распределение случайной

величини, согласно которому медиана, мода и среднее арифметическое значение должны быть равны между собой, а коэффициенты асимметрии и эксцесса должны равняться 0.

По результатам одномерного статистического анализа определено, что в Харьковской области распределение вышеупомянутых показателей не соответствует нормальному распределению, оно крайне неравномерно, что подтверждает моноцентричность регионального развития. Распределение показателей численности населения, количества объектов торговли, объектов ресторанного хозяйства подобно между собой, что свидетельствует об обусловленности имеющейся сети предприятий торговли, ресторанного хозяйства численности населения в населенных пунктах. Проведен анализ параметров описательной статистики в разрезе новосформированных административных районов Харьковской области и установлено, что ни для одного района не характерно нормальное распределение вышеупомянутых показателей, однако наиболее удаленными от нормального распределения является Харьковский район, а наиболее приближенны Богодуховский, Чугуевский, Красноградский районы.

Ключевые слова: одномерный статистический анализ, розничная торговля, общественное питание, полицентрическое развитие, моноцентрическое развитие, нормальное распределение, параметры описательной статистики.

Pavlo Kobylin, Nataliia Dobrovolska, Iryna Skryl, Volodymyr Redin. SPATIAL FEATURES IDENTIFICATION OF THE POPULATION TRADING SERVICE DEVELOPMENT IN KHARKIV REGION WITH THE USE OF THE UNIVARIATE STATISTICAL ANALYSIS

The paper describes spatial features identification of the population trading service development in Kharkiv region with the use of the univariate statistical analysis. Kharkiv region as one of the most developed regions of Ukraine is characterized by a high degree of monocentric regional development. The univariate statistical analysis was chosen in order to assess this degree. Univariate statistical analysis is a type of statistical analysis used to characterize the distribution of a single variable. The following parameters of descriptive statistics were selected as characteristics of the values distribution: median, mode, mean, variance, standard deviation, coefficient of variation, coefficient of skewness, and coefficient of kurtosis. Such indicators are characterized in the paper: a number of population, a number of trade enterprises, a number of restaurant facilities in the settlements of the region. The normal distribution of a random variable was taken for the ideal distribution of the indicators values. The distribution is normal if the median, mode and mean are equal to each other, the coefficients of skewness and kurtosis should equal 0.

According to the results of a univariate statistical analysis, it was determined that the distribution of the above mentioned indicators don't correspond to a normal distribution, it is extremely uneven, which confirms the monocentricity of regional development in Kharkiv region. Distribution of indicators of the number of population, trade enterprises, and restaurant facilities is similar to each other, which indicates conditionality of the existing network of trade enterprises, restaurant facilities to the population in settlements. The analysis of the descriptive statistics parameters in the context of the newly formed administrative districts of Kharkiv region was carried out and it was found that any district isn't characterized by the normal distribution of the above indicators, however, the most distant from the normal distribution is Kharkiv district, the most closed are Bogodukhivsky, Chuhuiivsky, Krasnohradsky districts.

Key words: univariate statistical analysis, retail trade, restaurant industry, polycentric development, monocentric development, normal distribution, descriptive statistics parameters.

Вступ. Важливим аспектом соціально-економічного розвитку держави чи регіону є його пропорційний розвиток. Мова йде про рівномірний розподіл продуктивних сил по території держави чи регіону. Рівномірний розвиток економіки дає можливість рівного доступу людей до матеріальних благ. Харківська область, яка посіла 6-е місце за результатами моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів України за 2019 рік, проведеного Міністерством розвитку громад та територій [13], характеризується значною моноцентричністю системи розселення, про що наголошується в Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року [22]. В Стратегії вказується, що 53,5% населення регіону проживає у м. Харкові, а другий за величиною населений пункт регіону (м. Лозова) у 20 разів менший за обласний центр, що не має аналогів в Україні. Крім того, обласний центр має ексцентричне розташування в регіоні. Все це спричинює високий рівень господарської діяльності та людського капіталу в обласному центрі та позбавляє можливостей розвитку найбільш віддалених територій регіону. Тому Стратегією пропонується перехід до полицентричної моделі просторового розвитку, що дасть можливості для забезпечення 1,5-годинного доступу населення до установ обслуговування та формування інвестиційно привабливих точок соціально-економічного зростання. Нові точки росту отримують нові функції, які раніше були притаманні лише обласному центру, забезпечать те-

риторії свого впливу доступом до фінансових ресурсів, науково-освітніх, медичних, культурних, торговельних послуг тощо. Такими точками мають стати м. Куп'янськ, м. Ізюм, м. Лозова [22].

На час написання даної статті термін реалізації стратегії завершився, тому дуже важливо проаналізувати ступінь моноцентричності/поліцентричності регіонального розвитку в нових умовах. Крім того, у 2020 р. урядом було ліквідовано існуючі до цього та створено нові адміністративні райони. У Харківській області було сформовано 7 районів замість 27 [21]. Отже, ґрунтовний аналіз новостворених районів є дуже важливим та актуальним для виявлення особливостей розвитку найбільш віддалених територій області. Найбільш доцільним, на наш погляд, буде суспільно-географічне дослідження, які характеризують особливості протікання тих чи інших процесів на певних територіях регіону, а ґрунтовність дослідження може бути забезпечена за допомогою використання статистичних методів. На прикладі торговельного обслуговування населення буде оцінюватися ступінь моноцентричності/поліцентричності регіонального розвитку.

Аналіз попередніх досліджень. Питання переходу до полицентричного регіонального розвитку доволі широко досліджується у наукових колах. Так, Дж. Фрідманом ці питання розглядаються в аспекті моделі «центр-периферія» [26], Ф. Перру – в рамках теорії «поліосів розвитку» та «центрів зростання»

[28], Д. Пептенату впорядкував центри поляризації за показниками демографічної привабливості, рівня економічного розвитку та конкурентоспроможності [29]; П. Венери и Д. Бургалассі використовують індекс ентропії як індикатор рівня поліцентричного розвитку регіону та індекс поліцентричності як ступінь центральності кожного з вузлів [31]. І.О. Пилипенком встановлено суспільно-географічну сутність парної категорії «центр-периферія», систематизовано центр-периферійні процеси і структури [19]. Немець К., Немець Л. та ін. використовували метод ІФВ-моделювання для визначення ступеня поліцентричності / моноцентричності Харківської області [27]. О.М. Голвазіним класифіковано територіальні рівні поліцентричності з огляду на мету політики, порівняно результати моделі «ранг-розмір» індексом людського розвитку країн світу, обсягом валової доданої вартості, площ зон обслуговування, розроблено заходи державної політики адаптації міст і районів України та концептуальну модель державної політики поліцентричного розвитку України [3]. Немцем К., Сегідіою К., Гусевою Н. проаналізовано міста Харківської області з точки зору моноцентричної / поліцентричної моделі просторового розвитку з використанням ІФВ-моделювання, центрографічного методу, моделі «ранг-розмір» та визначено міста Харківської області як центри поліцентричної моделі просторового розвитку регіону (міста Харків, Лозова, Ізюм, Чугуїв, Первомайський) [14].

Статистичні методи у суспільно-географічних дослідженнях системи торговельного обслуговування населення регіону, сфери послуг в цілому використовуються дуже широко. В.П. Іванченком використовувався коефіцієнт тяжіння для визначення ступеня тяжіння покупців до того чи іншого району міста Донецької області [7]; О.І. Кочерга за допомогою кореляційного аналізу визначав зв'язок між людністю міст та структурою підприємств торгівлі [23], М.О. Барановським за допомогою кореляційного, факторного, регресійного аналізу було встановлено особливості взаємозв'язків різних факторів розвитку пересувних форм обслуговування населення [1]. Кластерний аналіз використовувався для типізації регіонів України та інших країн світу за рівним розвитку торгівлі у роботах Є.Ю. Колосинського [9], М.О. Барановського [1], S. Sroda-Murawka, D. Szymanska [30], Корнус О.Г. [10], Кобиліна П.О. [8] та ін. вчених, різні інтегральні показники для групування районів регіонів України використовувалися у роботах Осіпчук І.О. [16], Білоконя Т.Г. [2], Корнус О.Г. [10]. Запотоцькою І.В. за допомогою методу побудови статистичних поверхонь встановлено головні ядра, буферну зону та периферійні території соціальної сфери Черкаської області [6]. Одновимірний статистичний аналіз у суспільно-географічних дослідженнях використовується не досить активно, у тому числі у дослідженнях торгівлі, він описується у роботах з математичних і статистичних методів досліджень у суспільній географії (у роботах Грицевича В.С. [5], Голікова А.П., Черванова І.Г. [4], Немця К.А., Немець Л.М. [15], Шаблія О.І. [25] тощо.

Метою дослідження є характеристика просто-

рових особливостей розвитку торговельного обслуговування населення у Харківській області за допомогою методів одновимірної статистичної аналізу.

Методика дослідження. Основою для даного дослідження виступає одновимірний статистичний аналіз. Одномірні статистичні методи (Univariate techniques) – методи статистичного аналізу даних у випадках, якщо існує єдиний вимірювач для оцінки кожного елемента вибірки, або якщо цих вимірників декілька, але кожна змінна аналізується окремо від усіх інших [12]. Іншими словами, для аналізу використовується одна змінна для сукупності об'єктів. У нашому випадку змінними будуть чисельність населення, кількість закладів торгівлі, об'єктів ресторанного господарства. Об'єктами виступатимуть населені пункти, за якими надаються дані щодо чисельності населення, кількості об'єктів торгівлі, ресторанного господарства. Одновимірний статистичний аналіз має у своєму арсеналі багато методів, у нашому дослідженні ми зупинимося на описовій статистиці. Основними статистичними показниками, які використовуються для опису набору даних, є: середнє значення, медіана, мода, стандартне відхилення, дисперсію, мінімальне та максимальне значення змінної, розмах варіації, коефіцієнт ексцесу та коефіцієнт асиметрії.

Розглянемо більш детально характеристики розподілу.

Медіана (Me) – «...середнє значення ознаки у ранжируваному ряду варіант, тобто значення, рівновіддалене від початку та кінця варіаційного ряду» [4, с. 21]. Якщо число варіант непарне, медіана відповідає конкретній величині. Якщо число варіант парне, то медіана розраховується як середнє арифметичне двох центральних значень. Таким чином, медіана поділяє ранжований ряд на дві однакові частини. Кожну поділену частину поділяють також на дві частини і отримані медіани називають кuartилями. Нижній (перший) кuartиль знаходиться у першій половині варіаційного ряду (25-й процентиль – 25% значень варіаційного ряду), верхній (другий) – у другій (75-й процентиль – 25% значень варіаційного ряду) [12].

За допомогою графіку «ящик з вусами» (box & whisker plot) відображається розподіл значень показників через їх квантили. Відображаються максимальні та мінімальні значення, медіана, нижній (перший) та верхній (другий) кuartили [12].

Мода (Mo) – це значення ознаки, що зустрічається найбільше у варіаційному ряду.

Середнє арифметичне значення (Mean) – відношення суми всіх значень варіаційного ряду до кількості елементів ряду.

Дисперсія (δ^2) – величина, яка характеризує ступінь розсіювання значень показника щодо середнього значення розподілу.

Середньоквадратичне відхилення (δ) – величина, яка характеризує ступінь розсіювання значень показника щодо середнього значення розподілу. Розраховується як корінь квадратний від дисперсії.

Коефіцієнт варіації – відносна величина, яка характеризує ступінь розсіювання змінної та розра-

ховується як відношення середнього квадратичного відхилення δ до середнього арифметичного Mean.

Коефіцієнт асиметрії (Skewness, As) – величина, що характеризує асиметрію розподілу певної змінної. Коефіцієнт асиметрії додатній, якщо «довша частина» кривої знаходиться праворуч від середнього значення розподілу; коефіцієнт асиметрії від'ємний у протилежному випадку.

Коефіцієнт ексцесу (Kurtosis, Es) – міра гостроти піку розподілу змінної. Коефіцієнт ексцесу додатній, якщо крива розподілу має «гострішу» вершину ніж вершина кривої нормального розподілу (вершина знаходиться вище вершини кривої нормального розподілу), коефіцієнт ексцесу від'ємний у протилежному випадку [4].

Розподіл значень повинен відповідати нормаль-

$$\left. \begin{array}{l} \sigma^2 > 0 \\ \text{Mean} = \text{Mo} = \text{Me} \\ \text{As} = 0 \\ \text{Es} = 0 \\ \sigma = 1 \text{ – стандартний нормальний розподіл} \end{array} \right\} \text{Умови для нормального розподілу випадкової величини}$$

Слід зауважити, що статистичні дані (чисельність населення, кількість об'єктів торгівлі, ресторанного господарства) представлені у розрізі населених пунктів регіону за 2019 р. Проте розрахунки параметрів описової статистики здійснювалися за новим адміністративно-територіальним устроєм Харківської області, відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України № 725-р від 12 червня 2020 р. «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Харківської області» та Постанови Верховної Ради України № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів»

ному розподілу. Нормальний розподіл виникає тоді, коли дана величина є сумою великого числа незалежних випадкових величин, кожна з яких відіграє незначну роль в утворенні всієї суми. Він є граничним законом, до якого наближаються інші закони розподілу [24]. Тобто розподіл значень певного показника має бути рівномірним.

Форма нормальної кривої має вид одновершинної симетричної кривої, її гілки асимптотично наближаються до осі абсцис. Будь-яка нормальна крива має форму "дзвона", має випуклість, що спрямована вгору до точки максимуму [24]. При нормальному розподілі середня арифметична, мода і медіана будуть рівними між собою [11]. Також дисперсія має бути більше 0, а коефіцієнти асиметрії, ексцесу дорівнювати 0.

від 17.07.2020 р., тобто у розрізі 56 новоутворених територіальних громад та 7 новоутворених адміністративних районів. Розрахунки параметрів описової статистики здійснювалося в програмному пакеті MiniTab.

Результати дослідження. Авторами було проведено одновимірний статистичний аналіз показників чисельності населення населених пунктів Харківської області, кількості закладів роздрібною торгівлі та об'єктів ресторанного господарства, розраховано параметри описової статистики. Отримані значення відображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники розподілу значень показників чисельності населення, кількості закладів торгівлі, закладів ресторанного господарства по населених пунктах Харківської області за 2019 р.
(складено авторами за даними [17, 18])

	Чисельність населення, осіб	Кількість закладів торгівлі, одиниць	Кількість закладів ресторанного господарства, одиниць
Мінімальне значення (Min)	0	0	0
Нижній квартиль	49	0	0
Середнє арифметичне значення (Mean)	1554,95	13,08	2,62
Медіана (Me)	159	1	0
Верхній квартиль	447,5	2	1
Максимальне значення (Max)	1433320	13924	2803
Мода (Mo)	32	0	0
Дисперсія (D)	1189414130,3	112143,3	4526,13
Коефіцієнт варіації	2217,94	2560,93	2563,2
Середньоквадратичне відхилення (σ)	34487,88	334,88	67,28
Коефіцієнт асиметрії (As)	41,20067	41,27466	41,52
Коефіцієнт ексцесу (Es)	1711,041	1715,215	1729,24

Мінімальне значення розподілу згаданих показників свідчить про те, що у Харківській області існують населені пункти, у яких відсутнє постійне населення, що перебуває у стадії зняття з обліку, а також відсутні заклади роздрібної торгівлі та об'єкти ресторанного господарства. Це стосується населених пунктів, у яких дуже мала чисельність населення. Середнє арифметичне значення у показника чисельності населення становить 1555 осіб, при цьому медіана – 159 осіб. Нижній квартиль за показником чисельності населення складає 49 осіб, а верхній квартиль – 447,5 осіб. Тобто, у 25% населених пунктів чисельність населення не перевищує 49 осіб, у 50% населених пунктів чисельність населення не перевищує 159 осіб, а у 75% населених пунктів чисельність населення не перевищує 448 осіб, при цьому максимальна чисельність населення у м. Харкові – 1,4 млн. осіб. Звідси випливає, що медіана не дорів-

нює середньому арифметичному значенню, отже, розподіл значень не підкоряється нормальному розподілу. За параметрами описової статистики побудовано діаграму розмаху (box & whisker plot) чисельності населення у населених пунктах Харківської області (рис. 1), що наочно відображає розподіл. З нього видно, що м. Харків дуже сильно вибивається із загальної вибірки та свідчить про значну моноцентричність міста у регіоні. Така ж ситуація характерна і для кількості закладів торгівлі (таблиця 1, рис. 2), та кількості закладів ресторанного господарства (таблиця 1, рис. 3). За модою ми можемо виявити, яких значень параметрів у вибірці нараховується найбільша кількість. У чисельності населення це 36 осіб, а у кількості закладів торгівлі та закладів ресторанного господарства 0, тобто об'єкти торгівлі і ресторанного господарства відсутні.

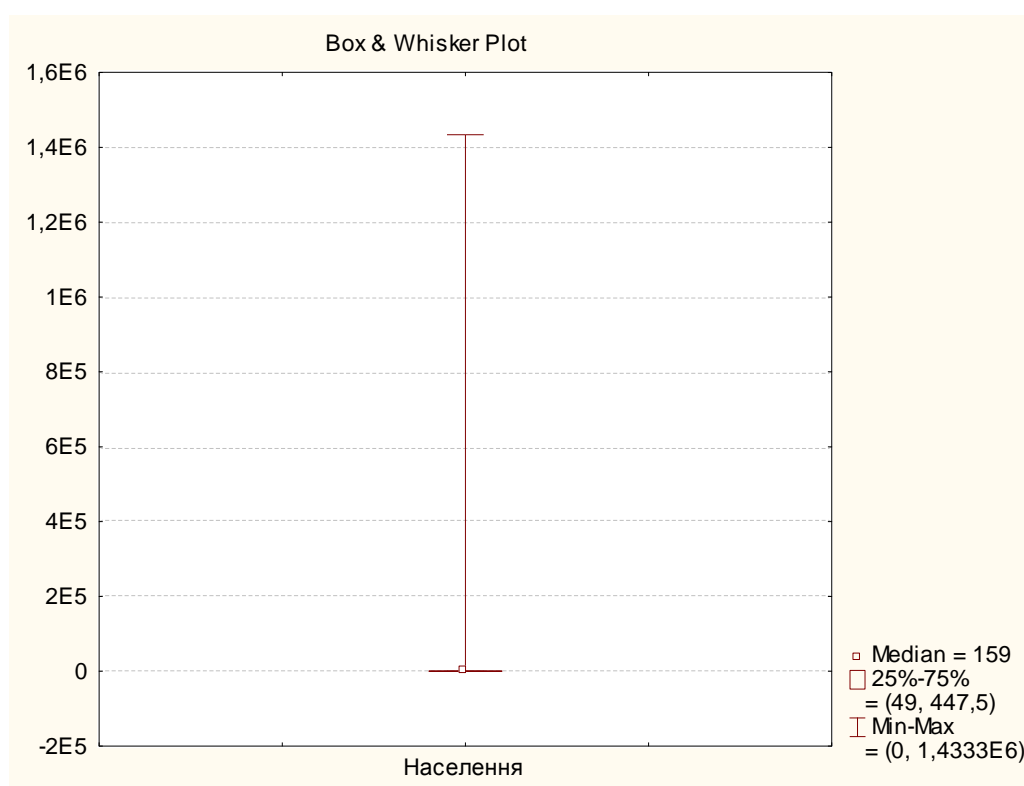

Рис. 1. Діаграма розмаху (box & whisker plot) чисельності населення у населених пунктах Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17, 18])

Ступінь моноцентричності дуже добре відображають наступні параметри описової статистики: дисперсія, стандартне відхилення та коефіцієнт варіації. Ці параметри характеризують ступінь розсіювання показників чисельності населення, кількості об'єктів торгівлі і ресторанного господарства за населеними пунктами. З таблиці 1 видно, що значення параметрів дуже високі (так, дисперсія для чисельності населення складає 1189414130,3, для об'єктів торгівлі – 112143,3, для ресторанного господарства – 4526,13). Коефіцієнт варіації, як вже зазначалося, є відносним показником, тому його значення краще характеризує ступінь розсіювання. Його значення більш-менш подібне в залежності від показників

(так, коефіцієнт варіації для чисельності населення складає 2217,94, для об'єктів торгівлі – 2560,93, для ресторанного господарства – 2563,2). Тобто можна допустити, що розподіл значень кількості об'єктів роздрібної торгівлі та об'єктів ресторанного господарства відповідає розподілу чисельності населення у населених пунктах регіону.

Отримані результати характеристик розподілу значень показників чисельності населення, кількості закладів торгівлі, закладів ресторанного господарства по населеним пунктам Харківської області показали, що їх розподіл не відповідає нормальному (рис. 4, 5, 6). Так, середнє арифметичне значення не відповідає моді та медіані, а коефіцієнти асиметрії та

ексцесу не дорівнюють 0 (так, для чисельності населення коефіцієнт асиметрії складає 41,2, а коефіцієнт ексцесу – 1711, для об'єктів торгівлі – 41,3 та 1715,2 відповідно, для ресторанного господарства – 41,52 та 1729,2 відповідно (таблиця 1). Все це свідчить про

значний нерівномірний розподіл чисельності населення, кількості закладів торгівлі, закладів ресторанного господарства по населеним пунктам Харківської області.

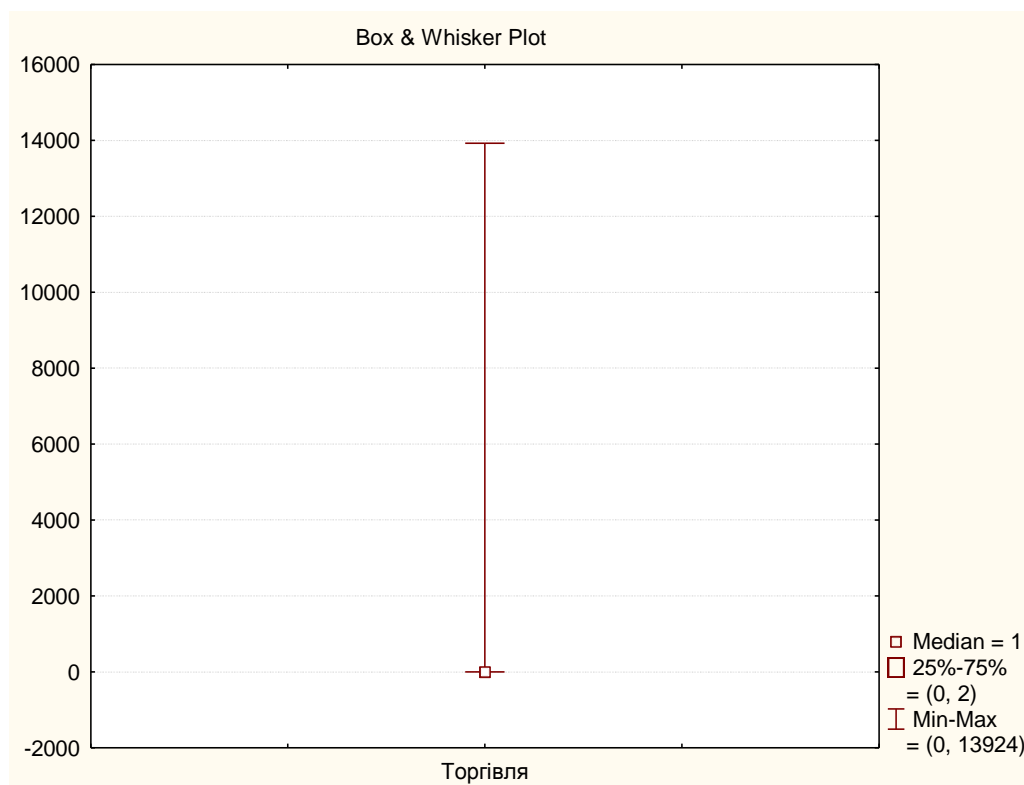

Рис. 2. Діаграма розмаху (box & whisker plot) кількості закладів торгівлі у населених пунктах Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17,18])

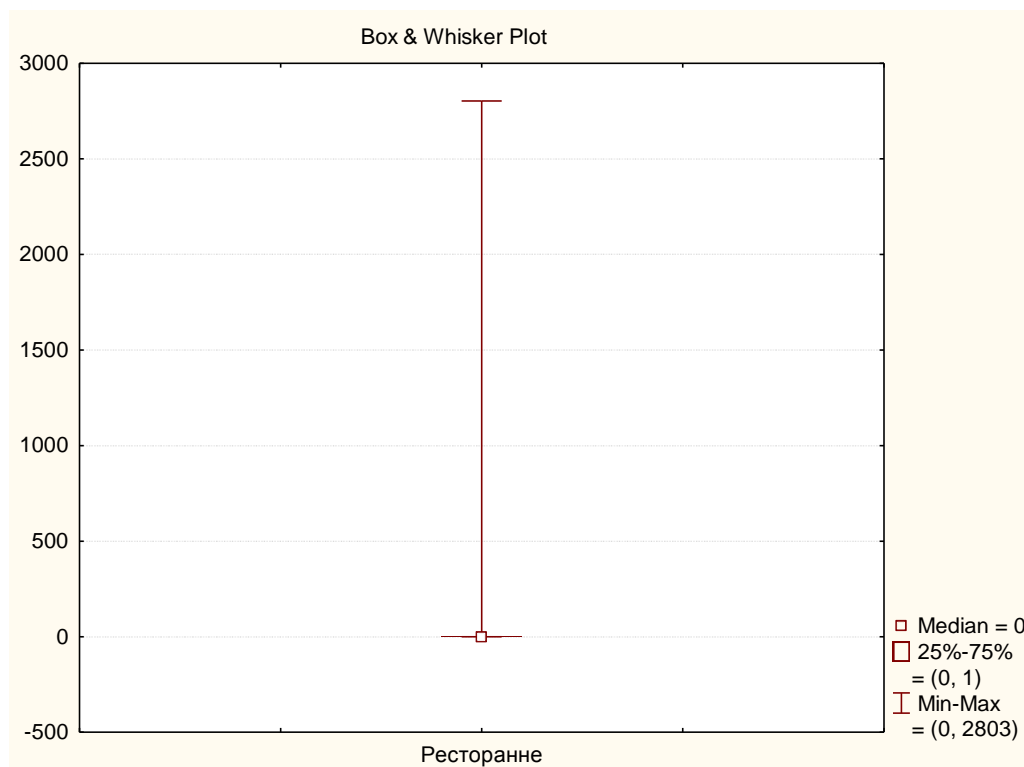

Рис. 3. Діаграма розмаху (box & whisker plot) кількості закладів ресторанного господарства у населених пунктах Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17,18])

Рис. 4. Гістограма розподілу значень чисельності населення у населених пунктах Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17, 18])

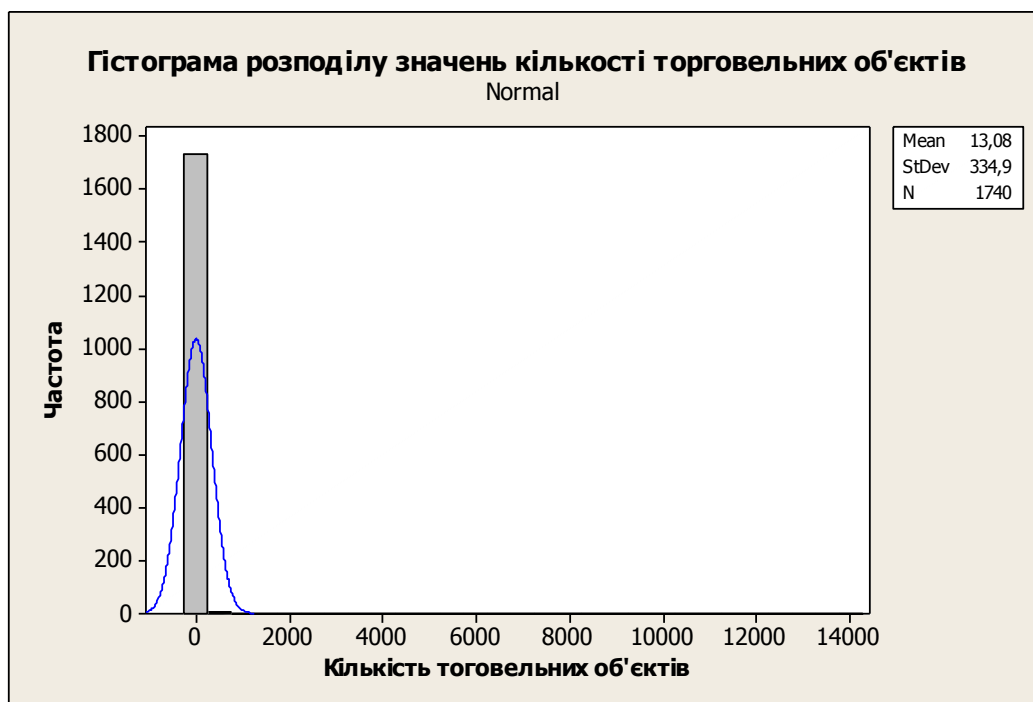

Рис. 5. Гістограма розподілу значень кількості об'єктів торгівлі у населених пунктах Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17, 18])

Наступним кроком є аналіз ступеня моноцентричності у розрізі районів Харківської області. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України № 725-р від 12 червня 2020 р. «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Харківської області» у Харківській області сформовано 56 територіальних громад [20], а Постановою Верховної Ради України № 807-ІХ «Про утворення та ліквідацію районів» від

17.07.2020 р. у Харківській області було сформовано 7 районів замість 27 [21]. Для розуміння і порівняння ступеня моноцентричності у розрізі районів Харківської області були обрані окремі параметри описової статистики, а саме: середнє арифметичне значення, медіана, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, коефіцієнт асиметрії, коефіцієнт ексцесу.

Рис. 6. Гістограма розподілу значень кількості закладів ресторанного господарства у населених пунктах Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17, 18])

Параметри описової статистики показника чисельності населення у населених пунктах свідчать про те, що розподіл показника у кожному районі Харківської області не є нормальним (таблиця 2). Так, медіана не дорівнює середньому арифметичному значенню, проте найбільш наближеним до цього рівняння є Богодухівський район (різниця між середнім арифметичним значенням та медіаною становить 271,9 од.), найбільш віддаленим є Харківський район (8589,9 од.). Для жодного району коефіцієнт асиметрії не дорівнює 0, проте найбільш симетричним розподіл показниками виявився для Богодухівського та

Чугуївського районів, а найменш симетричним – для Харківського та Куп'янського районів. Коефіцієнт ексцесу також найбільш наближений до 0 для Богодухівського та Чугуївського районів, а найбільш віддалений – для Харківського та Куп'янського районів. Середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації підтверджує нерівномірність розподілу чисельності населення, проте найменші значення цих параметрів описової статистики характерні для Богодухівського та Красноградського районів, а найбільші значення – саме для Харківського району.

Таблиця 2

Параметри описової статистики показника чисельності населення у населених пунктах у розрізі районів Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17, 18])

Райони	Середнє арифметичне значення (Mean)	Медіана (Me)	Середньоквадратичне відхилення (σ)	Коефіцієнт варіації	Коефіцієнт асиметрії (As)	Коефіцієнт ексцесу (Es)
Богодухівський	378,9	107	1205,1	318,1	8,8	91,9
Ізюмський	835,3	174	3990,1	477,7	10,3	117,9
Красноградський	515,2	189,5	1618,5	314,1	10,0	118,9
Куп'янський	536,8	133	3534,1	658,4	15,6	249,9
Лозівський	658,3	134	4189,4	636,4	11,8	149,0
Харківський	8554,9	265	99577,3	1163,9	14,3	206,4
Чугуївський	929,3	199,0	3010,7	324,0	7,4	66,3

Параметри описової статистики для показника кількості об'єктів торгівлі у населених пунктах також свідчать про невідповідність нормальному розподілу значень показника в усіх районах Харківської області (таблиця 3). Середнє арифметичне значення та медіана не дорівнюють один одному, проте наближаються для Богодухівського району, найбільш

віддалені для Харківського району. Коефіцієнт асиметрії найбільш наближений до 0 в Ізюмському та Чугуївському районах, найбільш віддалений у Куп'янському та Харківському районах. Те ж саме можна сказати і про коефіцієнт ексцесу. Ступінь розсіювання найменший у Богодухівського, Чугуївсько-

го, Красноградського районів, а найбільш розсіяність характерна для Харківського району.

Параметри описової статистики для показника кількості об'єктів ресторанного господарства у населених пунктах також обумовлюють ненормальний розподіл значень показника в усіх районах Харківської області (таблиця 4). Середнє арифметичне значення та медіана наближаються один до одного у Богодухівському, Куп'янському районах, віддаляються у Харківському районі. Коефіцієнт асиметрії найбільш наближений до 0 у Богодухівському, Крас-

ноградському районах, найбільш віддалений у Харківському районі. Те ж саме можна сказати і про коефіцієнт ексцесу. Стандартне відхилення та коефіцієнт варіації найменший у Богодухівському, Красноградському районах, а найбільший у Харківського, Куп'янського районах. Аналізуючи усі три наведені таблиці, слід зазначити, найбільший внесок у ненормальний розподіл значень показників вносить Харківський район, який включає обласний центр, що значно відрізняється від решти населених пунктів за згаданими показниками.

Таблиця 3

Параметри описової статистики показника кількості об'єктів торгівлі у населених пунктах у розрізі районів Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17, 18])

Райони	Середнє арифметичне значення (Mean)	Медіана (Me)	Середньо-квадратичне відхилення (σ)	Коефіцієнт варіації	Коефіцієнт асиметрії (As)	Коефіцієнт ексцесу (Es)
Богодухівський	3,2	0,0	17,3	535,1	10,6	124,2
Ізюмський	7,4	1,0	42,3	568,9	9,0	85,1
Красноградський	4,6	1,0	23,8	511,6	10,3	119,9
Куп'янський	4,9	1,0	39,8	811,9	14,4	221,9
Лозівський	3,8	0,0	23,1	612,7	9,8	101,0
Харківський	75,3	1,0	969,9	1287,8	14,3	205,8
Чугуївський	5,2	1,0	20,0	387,1	8,2	80,0

Таблиця 4

Параметри описової статистики показника кількості об'єктів ресторанного господарства у населених пунктах у розрізі районів Харківської області за 2019 р. (складено авторами за даними [17, 18])

	Середнє арифметичне значення (Mean)	Медіана (Me)	Середньо-квадратичне відхилення (σ)	Коефіцієнт варіації	Коефіцієнт асиметрії (As)	Коефіцієнт ексцесу (Es)
Богодухівський	0,7	0,0	2,1	291,5	6,8	60,7
Ізюмський	1,2	0,0	4,8	394,4	8,5	81,0
Красноградський	0,8	0,0	2,6	314,4	7,5	68,8
Куп'янський	0,7	0,0	3,4	459,7	13,0	190,9
Лозівський	0,8	0,0	4,0	500,2	10,5	119,0
Харківський	5,6	0,0	53,9	961,5	14,1	200,1
Чугуївський	1,3	0,0	4,7	350,5	7,9	74,6

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що одним з методів виявлення ступеня моноцентричності/поліцентричності регіонального розвитку є одновимірний статистичний аналіз, що характеризує розподіл значень одного показника. На прикладі торговельного обслуговування населення Харківської області було застосовано даний метод. Для дослідження використані показники чисельності населення, кількості закладів торгівлі, ресторанного господарства у розрізі населених пунктів Харківської області, за якими розраховано наступні параметри описової статистики: медіана, мода, середнє арифметичне значення, дисперсія, середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, коефіцієнт асиметрії, коефіцієнт асиметрії, коефіцієнт ексцесу.

За результатами проведення одновимірного статистичного аналізу встановлено, що показники чисельності населення, кількості закладів торгівлі, ресто-

ранного господарства по Харківській області в цілому не відповідають нормальному розподілу змінної. Медіана не дорівнює середньому арифметичному, дуже високі значення дисперсії, коефіцієнту варіації, а коефіцієнти асиметрії та ексцесу не дорівнюють 0. Все це свідчить про значну моноцентричність регіонального розвитку у Харківській області. У розрізі адміністративних районів Харківської області також для жодного району не характерний нормальний розподіл показників, дуже сильно виділяється Харківський район, який за багатьма параметрами описової статистики більший приблизно у 2 рази до найближчих до нього інших районів. Місто Харків за новим адміністративно-територіальним поділом належить до Харківського району. Найбільш наближеними до нормального розподілу є Богодухівський, Чугуївський райони. Отримані результати підтверджують надмірну моноцентричність регіонального розвитку.

За цією методикою можна аналізувати розподіл закладів торгівлі, ресторанного господарства чисельності населення у розрізі інших регіонів України за зробити порівняльно-географічну характеристику.

Дане дослідження також може бути основою при проведенні майбутніх досліджень з переходу до поліцентричної моделі розвитку Харківської області.

Список використаних джерел:

1. Барановский Н.А. Территориальная организация передвижных форм обслуживания сельского населения Черниговской области: автореф. дис... на соискание ученой степени канд. геогр. наук: спец.: 11.00.02 «Экономическая и социальная география». – К., 1992. – 22 с.
2. Білокінь Т.Г. Регулювання розвитку регіонального споживчого ринку: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05 / Т. Г. Білокінь. – Черкаси, 2012. – 20 с.
3. Голвазін О.М. Формування поліцентричного розвитку України в умовах територіальної концентрації економіки : дис. ... кандидата економ. наук: 08.00.03 / О.М. Голвазін. – Київ, 2018. – 244 с.
4. Голіков А.П. Математичні методи в географії / А.П. Голіков, І.Г. Черваньов, А.М. Трофімов. – Харків: Видавництво при Харківському університеті, 1986. – 143 с.
5. Грицевич В.С. Статистичні методи в суспільній географії: навч. посібник / В.С. Грицевич, Л.І. Котик. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – 92 с.
6. Запотоцька І.В. Територіальна організація соціальної сфери Черкаської області та основні напрямки її вдосконалення [Текст]: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.02 / І.В. Запотоцька. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 21 с.
7. Иванченко В.П. Состояние и пути совершенствования торговли в средних городах (на примере моноотраслевых городов Донецкой области): автореф. дис. на соискание ученой степени канд. эконом. наук: спец. 08.00.05 «Экономика, организация управления и планирование торговли» / В.П. Иванченко. – К., 1974. – 21 с.
8. Кобилін П.О. Територіальні особливості системи торговельного обслуговування населення Харківської області: дис. ... кандидата геогр. наук: 11.00.02 / П.О. Кобилін. – Х., 2017. – 386 с.
9. Колосінський Є.Ю. Трансформація територіальної організації торговельної сфери регіону в умовах розвитку постіндустріальної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Є.Ю. Колосінський. – Ужгород, 2012. – 20 с.
10. Корнус О.Г. Сфера обслуговування населення Сумської області: суспільно-географічні аспекти: Монографія / О.Г. Корнус, К.А. Немець, Л.М. Немець, А.О. Корнус. – Х. – Суми.: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – 228 с.
11. Опря А.Т. Статистика: Навчальний посібник / А.Т. Опря. – Київ: ЦНЛ, 2012. – 448с.
12. Полинська Г.А. Інформаційні системи маркетингу / Г.А. Полинська. – Київ: ЮРАЙТ, 2016. – 324 с.
13. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/monitoringh-monitoringh-rejtingova-otsinka-regioniv/rejtingova-oczinka-za-2019-rik-prezentacziyni-materialy/>
14. Немець К. Міста Харківщини: моноцентрична чи поліцентрична модель просторового розвитку регіону (перспективи та загрози) / К. Немець, К. Сегіда, Н. Гусева // Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. – С. 65-97.
15. Немець К.А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія / К.А. Немець, Л.М. Немець. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 228 с.
16. Осіпчук І.О. Територіальна організація торговельного обслуговування населення Рівненської області [Текст]: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: 11.00.02 / І.О. Осіпчук. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – 20 с.
17. Офіційний сайт Головного управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
18. Офіційний сайт Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kharkivoda.gov.ua>
19. Пилипенко І.О. Центро-периферійні процеси і структури в територіальній організації суспільства: дис. ... доктора геогр. наук: 11.00.02 / І.О. Пилипенко. – Одеса, 2015. – 304 с.
20. «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Харківської області» / Розпорядження Кабінету Міністрів України № 725-р від 12 червня 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-centriv-ta-zatverdzhennya-teritorij-teritorialnih-gromad-harkivskoyi-oblasti-i120620-725>
21. «Про утворення та ліквідацію районів» / Постанова Верховної Ради України № 807-ІХ від 17.07.2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>
22. Стратегія розвитку Харківської області на період до 2020 року / Рішення Харківської обласної ради №1151-VI від 05 березня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.kharkivoda.gov.ua/documents/16203/1088.pdf>

23. Территориальная организация производства товаров и услуг: в 2 т. / Общ.ред. А.И. Кочерга. – Киев: Наукова думка, 1987. Т. 1 : Производство и обращение товаров народного потребления. – Киев, 1987. – 262 с. – С. 188.
24. Тичинська Л.М., Черепашук А.А. Теорія ймовірностей. Частина 1. Історичні екскурси та основні теоретичні відомості. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 112 с.
25. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії: Посібник для студентів геогр. і екон. фак. / О.І. Шаблій. – Львів: Світ, 1994. – 303 с.
26. Friedmann, J. Territory and Function: The evolution of regional planning / J. Friedmann. – London, Edward Arnold Ltd, 1979. – 355 с.
27. Niemets L. Transition Features to the Polycentric Development of the Region: Technique and Practice of the Research / L. Niemets, K. Niemets, K. Kravchenko, L. Kliuchko, P. Kobylin. // Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference (IBIMA) (Granada, Spain, 10-11 April 2019) / Editor Khalid S. Soliman. – Granada, International Business Information Management Association (IBIMA), 2019. – p. 3093-3101.
28. Perroux F. Economic space: theory and applications / F. Perroux // Quarterly Journal of Economics. – 1950. – V. 64. – P. 20-32.
29. Peptenatu D., Draghici C. (2012). Characteristics of entrepreneurial profile in some emergent territorial structures in Romania // Actual Problems of Economics. - № 12(138). – P. 448-458.
30. Szymańska D. Central and Eastern Europe in the light of the spatial distribution of luxury stores – some problems / D. Szymańska, S. Środa-Murawska // Часопис соціально-економічної географії: міжрег. зб. наук. праць. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – Вип. 15(2). – С. 48-56.
31. Veneri P., Burgalassi D. (2012). Questioning polycentric development and its effects. Issues of definition and measurement for the Italian NUTS 2 Regions / P. Veneri, D. Burgalassi // European Planning Studies. – Vol. 20, № 6. – P. 1017-1037.

References:

1. Baranovskiy, N.A. (1992). Territorialnaya organizatsiya peredvizhnykh form obsluzhivaniya selskogo naseleniya Chernigovskoy oblasti [Territorial organization of mobile forms of service for the rural population of the Chernigov region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 22 p. [in Russian].
2. Bilokin, T.H. (2012). Rehulyuvannya rozvytku regionalnogo spozhyvchoho rynku [Regulation of the regional consumer market development]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Cherkasy, 20 p. [in Ukrainian].
3. Holvazin, O.M. (2018). Formuvannya politstentrychnoho rozvytku Ukrainy v umovakh terytorialnoi kontsentratsii ekonomiky [Formation of polycentric development of Ukraine in the conditions of territorial concentration of economy]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 244 p. [in Ukrainian].
4. Holikov, A.P., Chervaniov, I.H., & Trofimov, A.M. (1986). Matematychni metody v geografii [Mathematical methods in geography]. Kharkiv, Vydavnytstvo pry Kharkivskomu universyteti, 143 p. [in Ukrainian].
5. Hrytevykh, V.S., & Kotyk, L.I. (2016). Statystychni metody v suspilniy geografii: navch. posibnyk [Statistical methods in human geography: textbook]. Lviv: LNU im. I. Franka, 92 p. [in Ukrainian].
6. Zapototska, I.V. Terytorialna organizatsiya sotsialnoi sfery Cherkaskoi oblasti ta osnovni napryamky yiyi vdokonalennya [Territorial organization of the social sphere of Cherkasy region and the main directions of its improvement]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 21 p. [in Ukrainian].
7. Ivanchenko, V.P. (1974). Sostoyanie i puti sovershenstvovaniya torgovli v srednikh gorodakh (na primere monoottoraslevykh gorodov Donetskoy oblasti) [State and ways of improving trade in medium-sized cities (on the example of single-industry cities of Donetsk region)] *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 21 p. [in Russian].
8. Kobylin, P.O. (2017). Terytorialni osoblyvosti systemy torhovelnoho obsluhovuvannya naselennya Kharkivskoi oblasti [Territorial features of the system of population trade services of Kharkiv region]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 386 p. [in Ukrainian].
9. Kolosynskiy, Ye.Yu. (2012). Transformatsiya terytorialnoi organizatsii torhovelnoi sfery regionu v umovakh rozvytku postindustrialnoi ekonomiky [Transformation of the territorial organization of the trade sphere of the region in the development of post-industrial economy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Uzhhorod, 20 p. [in Ukrainian].
10. Kornus, O.H., Niemets, K.A., Niemets, L.M., & Kornus A.O. (2009). Sfera obsluhovuvannya naselennya Sumskoi oblasti: suspilno-geografichni aspekty: Monografiya [Population Service Sphere of the Sumy region: Human-Geographical aspects: Monograph]. Kharkiv – Sumy, Vydavnytstvo KHNU im. V.N. Karazina, 228 p. [in Ukrainian].
11. Oprya, A.T. (2012). Statystyka: Navchalnyi posibnyk [Statistics: Textbook]. Kyiv, TSNL, 448 p. [in Ukrainian].
12. Polynska, H.A. (2016). Informatsiyni systemy marketynhu [Marketing information systems]. Kyiv: YURAYT, 324 p. [in Ukrainian].
13. Monitorynh sotsialno-ekonomichnogo rozvytku regioniv za 2019 rik [Monitoring of socio-economic development of regions in 2019]. Retrieved from: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-napolityka/monitorynh/monitorynh-monitorynh-reytingova-otsinka-regioniv/rejtyngova-ocinka-za-2019-rik-prezentacziyni-materialy/> [in Ukrainian].

14. Niemets, K., Sehida, K., & Husieva, N. (2017). Mista Kharkivshchyny: monotsentrychna chy politssentrychna model prostorovoho rozvytku regionu (perspektyvy ta zahrozy) [Cities of Kharkiv region: monocentric or polycentric model of spatial development of the region (perspectives and threats)]. *Urbanistychna Ukrayina: v epitsentri prostorovykh zmin – Urban Ukraine: at the epicenter of spatial change*. K. Mezentsev, Ya. Oliynyk, N. Mezentseva (Eds). Kyiv: Vydavnytstvo «Feniks», p. 65-97 [in Ukrainian].
15. Niemets, K.A., & Niemets, L.M. (2013). *Prostorovyi analiz u suspilnyi geografii : novi pidkhody, metody, modeli: monografiya* [Spatial analysis in social geography: new approaches, methods, models: monograph]. Kharkiv, KhNU imeni V.N. Karazina, 228 p. [in Ukrainian].
16. Osipchuk, I.O. (2013). Terytorialna organizatsiya torhovelnoho obsluhovuvannya naselelnya Rivnenskoï oblasti [Territorial organization of population trade services of Rivne region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].
17. Ofitsiynyi sayt Holovnoho upravlinnya statystyky u Kharkivskiy oblasti [Official site of the Main Department of Statistics in Kharkiv region]. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. Ofitsiynyy sayt Kharkivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Official site of the Kharkiv Regional State Administration]. Retrieved from <http://www.kharkivoda.gov.ua> [in Ukrainian].
19. Pylypenko, I.O. (2015). Tsentro-peryferiyini protsesy i struktury v terytorialniy organizatsii suspilstva [Center-peripheral processes and structures in the territorial organization of the society]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa, 304 p. [in Ukrainian].
20. Pro vyznachennya administratyvnykh tsestriv ta zatverdzhennya terytoriy terytorialnykh hromad Kharkivskoi oblasti : Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny № 725-r vid 12 chervnya 2020 r. [On the definition of administrative centers and approval of the territories of territorial communities of Kharkiv region: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 725-r from June 12, 2020]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vyznachennya-administrativnih-centriv-ta-zatverdzhennya-teritorij-teritorialnih-gromad-harkivskoyi-oblasti-i120620-725> [in Ukrainian].
21. Pro utvorennya ta likvidatsiyu rayoniv: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy № 807-IX vid 17.07.2020 [On the formation and liquidation of districts: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine № 807-IX from 17.07.2020]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> [in Ukrainian].
22. Stratehiya rozvytku Kharkivskoi oblasti na period do 2020 roku: Rishennya Kharkivskoi oblasnoyi rady №1151-VI vid 05 bereznya 2015 roku [Kharkiv Region Development Strategy for the Period till to 2020: Decision of the Kharkiv Regional Council №1151-VI from March 5, 2015]. Retrieved from <http://old.kharkivoda.gov.ua/documents/16203/1088.pdf> [in Ukrainian].
23. Kocherga, I. (Eds.) (1987). *Terytorialnaya organizatsiya proizvodstva tovarov i uslug* [Territorial organization of production of goods and services] (Vols. 1-2). Vols. 1: Proizvodstvo i obrashchenie tovarov narodnogo potrebleniya [Production and circulation of consumer goods]. Kyiv: Naukova dumka, 262 p. [in Russian].
24. Tychynska, L.M., & Cherepashchuk, A.A. (2010). *Teoriya ymovirnostey. Chastyna 1. Istorychni ekskursy ta osnovni teoretychni vidomosti* [Probability theory. Part 1. Historical excursions and basic theoretical information]. Vinnytsia, VNTU, 112 p. [in Ukrainian].
25. Shablii, O.I. (1994). *Matematychni metody v sotsialno-ekonomichniy geografii: Posibnyk dlya studentiv geogr. i ekon. fak.* [Mathematical methods in human geography: A guide for geography and economics students]. Lviv, Svit, 303 p. [in Ukrainian].
26. Friedmann, J. (1979). *Territory and Function: The evolution of regional planning*, London, Edward Arnold, Ltd, 355.
27. Niemets, L., Niemets, K., Kravchenko, K., Kliuchko, L., & Kobylin, P. (2019). Transition Features to the Polycentric Development of the Region: Technique and Practice of the Research. *Proceedings of the 33rd International Business Information Management Association Conference (IBIMA)* (Granada, Spain, 10-11 April 2019). Editor Khalid S. Soliman. Granada, International Business Information Management Association (IBIMA), p. 3093-3101
28. Perroux, F. (1950). Economic space: theory and applications. *Quarterly Journal of Economics*, 64, 20-32.
29. Peptenatu, D., & Draghici, C. (2012). Characteristics of entrepreneurial profile in some emergent territorial structures in Romania. *Actual Problems of Economics*, 12(138), 448-458.
30. Szymańska, D., & Środa-Murawska, S. (2013). Central and Eastern Europe in the light of the spatial distribution of luxury stores – some problems. *Chasopys sotsialno-ekonomichnoi geografii – Human Geography Journal*, 15(2), 48-56.
31. Veneri, P., & Burgalassi, D. (2012). Questioning polycentric development and its effects. Issues of definition and measurement for the Italian NUTS 2 Regions. *European Planning Studies*, 20, № 6, 1017-1037.

Надійшла до редколегії 28.10.2020 р.

About the authors:

Pavlo Kobylin – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, kobelin333@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9718-5838>

Nataliia Dobrovolska – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Business, Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Otakar Yarosh lane, 8, Kharkiv, 61045, Ukraine; Associate Professor of the Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, natalie.dobrovolskaya@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5583-2179>

Iryna Skryl – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, skril403@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2010-0872>

Volodymyr Redin – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, vadim.redin@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1580-7662>

Об авторах:

Павел Кобылин – кандидат географических наук, доцент кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, площадь Свободы, 4, 61022, Украина, kobilin333@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9718-5838>

Наталья Добровольская – кандидат географических наук, доцент кафедры туристического и гостиничного бизнеса, Харьковский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, пер. Отакара Яроша, 8, г. Харьков, 61045, Украина; доцент кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, площадь Свободы, 4, 61022, Украина, natalie.dobrovolskaya@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5583-2179>

Ирина Скрыль – кандидат географических наук, доцент кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, площадь Свободы, 4, 61022, Украина, skril403@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2010-0872>

Владимир Редин – кандидат географических наук, доцент кафедры социально-экономической географии и регионоведения, Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, площадь Свободы, 4, 61022, Украина, vadim.redin@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1580-7662>

УДК 911.3:338.48(477.81)

DOI: 10.26565/2076-1333-2020-29-06

Андрій Слащук

к. геогр. н., доцент кафедри економічної та соціальної географії
e-mail: andrii.slashchuk@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7090-5695>

Волинський національний університет імені Лесі Українки
проспект Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, 43025, Україна

Галина Бернадська

аспірантка кафедри економічної та соціальної географії
e-mail: galina.kot.1993@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0918-753X>

Волинський національний університет імені Лесі Українки
проспект Волі, 13, Луцьк, Волинська область, 43025, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано сучасний стан та особливості функціонування туристичної інфраструктури Рівненської області, визначено перспективні напрями розвитку. Основними елементами туристичної інфраструктури є готельно-ресторанне господарство, заклади торгівлі, туристичні підприємства, транспортне сполучення, АЗС, засоби зв'язку, заклади культури та дозвілля, банківська система тощо. Серед об'єктів розміщення переважають дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, що працювали влітку – 126, готелі та аналогічні засоби розміщування становлять 15, інші заклади – 3. Сумарна кількість місць – 1858. Ресторанна сфера області досить розвинена. На Рівненщині переважають кафе – 798, кафетерії складають 245, бари 172, ресторани 64, інші заклади 241. Туристичну діяльність проводять 116 туристичних підприємств, з них 3 туроператори, 104 турагенти та 9 суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність. Найвища концентрація суб'єктів туристичної діяльності відмічається в містах Рівне, Вараш, Дубно, а також в Рівненському районі. Мережа культурно-освітніх установ складає: 2 обласних театри – академічний український музично-драматичний та ляльковий, обласна філармонія, 590 публічних і публічно-шкільних бібліотек, 671 клуби і будинки культури, 5 кінотеатрів, 14 державних музеїв і 2 історико-культурні заповідники, обласний центр народної творчості, парк культури і відпочинку та зоопарк. Транспортне обслуговування господарського комплексу і населення області здійснюється трьома видами транспорту – автомобільним, залізничним і повітряним. Найкраще туристично-інфраструктурне забезпечення у містах Рівне, Дубно, Вараш, Острог, а також у Рівненському, Володимирецькому, Сарненському, Березнівському районах. Важливими напрямками розвитку є вдосконалення наявних та будівництво нових елементів ТІ, залучення інвесторів, вихід Рівненської області на міжнародний туристичний ринок.

Ключові слова: туризм, туристична інфраструктура, елементи туристичної інфраструктури, заклади розміщення, ресторанне господарство, туристичні підприємства, транспортне сполучення.

Андрей Слащук, Галина Бернадская. ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье проанализировано современное состояние и особенности функционирования туристической инфраструктуры Ровенской области, определены перспективные направления развития. Основными элементами туристической инфраструктуры является гостинично-ресторанное хозяйство, учреждения торговли, туристические предприятия, транспортное сообщение, АЗС, средства связи, учреждения культуры и досуга, банковская система и другие. Среди объектов размещения преобладают детские учреждения оздоровления и отдыха, которые работают летом – 126, гостиницы и аналогичные средства размещения составляют 15 единиц, другие учреждения – 3. Суммарное количество мест – 1858. Ресторанная сфера области достаточно развита. На Ровенщине преобладают кафе – 798, кафетерии составляют 245, барты 172, рестораны 64, другие учреждения 241. Туристическую деятельность проводят 116 туристических предприятий, из них 3 туроператоры, 104 турагенты и 9 субъектов, осуществляющих экскурсионную деятельность. Самая высокая концентрация субъектов туристической деятельности отмечается в городах Ровно, Вараш, Дубно, а также в Ровенском районе. Сеть культурно-образовательных учреждений составляет 2 областных театра – академический украинский музыкально-драматический и кукольный, областная филармония, 590 публичных и публично-школьных библиотек, 671 клубы и дома культуры, 5 кинотеатров, 14 государственных музеев и 2 историко-культурных заповедника, областной центр народного творчества, парк культуры и отдыха и зоопарк. Транспортное обслуживание хозяйственного комплекса и населения области осуществляется тремя видами транспорта – автомобильным, железнодорожным и воздушным. Наилучшее туристско-инфраструктурное обеспечение в городах Ровно, Дубно, Вараш, Острог, а также в Ровенском, Володимирецком, Сарненском, Березнивском районах. Важными направлениями развития является совершенствование имеющихся и строительство новых элементов ТИ, привлечения инвесторов, выход Ровенской области на международный туристический рынок.

Ключевые слова: туризм, туристическая инфраструктура, элементы туристической инфраструктуры, заведения размещения, ресторанное хозяйство, туристические предприятия, транспортное сообщение.

Andrii Slaschuk, Halyna Bernadska. THE PECULIARITIES OF RIVNE REGION TOURISM INFRASTRUCTURE FUNCTIONING

In the article, the current state and peculiarities of Rivne region tourism infrastructure functioning have been analysed; the perspective directions of development have been defined. The main elements of tourism infrastructure are as follows: hotel restaurant businesses, trade establishments, tourism enterprises, transport connection, gas and petrol stations, means of communication, culture and entertainment establishments, bank system etc. Among the places of accommodations, children summer health and leisure enterprises dominate – 126, hotels and analogous means of accommodations comprise 15, other enterprises – 3. The summary number of places is 1858. The restaurant sphere of the region is rather developed. In Rivnenschina, cafes prevail – 798, cafeterias comprise 245, bars – 172, restaurants – 64, other enterprises – 241. 116 tourism enterprises conduct tourism activity. Among them 3 tour operators, 104 tour agents and 9 participants conducting excursion activity. The highest concentration of the tourism activity participants is observed in Rivne, Varash, Dubno, and in Rivne region. The network of cultural educational institutions comprises 2 regional theaters – Academic Ukrainian Music and Drama Theatre and Puppet Theatre, Regional Philharmonia, 590 public and public school libraries, 671 clubs and houses of culture, 5 cinemas, 14 state museums and historic cultural reserves, the Regional Folk Art Center, the Culture and Rest Park and the Zoo. Economic complex and the country's population transport service are conducted by the three means of transportation: automobile, railway and air. The best tourism infrastructure provision is in Rivne, Dubno, Varash, Ostroh, and also in Rivne, Volodymyrets, Sarny, Berezniiv'sk regions. The important directions of development are existant TI element improvement and creation of new ones, investment involvement, the Rivne Region international tourism market entrance.

Key words: tourism, tourism infrastructure, tourism infrastructure elements, places of accommodations, restaurant business, tourism enterprises, transport connection.

Постановка проблеми. На даний момент, туристська діяльність є важливою складовою економіки багатьох країн. Невід'ємною частиною туризму є туристична інфраструктура, адже вона сприяє розвитку туристських ресурсів та туристських дестинацій. Особливість туристичної інфраструктури полягає в забезпеченні туристів і місцевого населення відповідними потребами.

Завдяки формуванню та розвитку ТІ покращується привабливість території та збільшується кількість відвідувачів. Туристи, приїжджаючи в місце призначення, окрім відвідування визначних пам'яток чи природних об'єктів потребують належної інфраструктури, а саме закладів розміщення, харчування, дозвілля і розваг та інших обслуговуючих елементів ТІ.

Рівненська область володіє значним історико-культурним та природним потенціалом, однак рівень використання один з найнижчих в Україні. Причиною цього є не належна туристична інфраструктура. У зв'язку з цим проблема дослідження особливостей функціонування, сучасного стану та перспектив розвитку туристичної інфраструктури Рівненщини є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі існує чимало трактувань туристичної інфраструктури, однак єдиного твердження, яке б з точністю охарактеризувало немає. В Україні до інфраструктури туризму відносять елементи туристичної діяльності, а саме готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту та ін.

Туристичну інфраструктуру досліджувало чимало вітчизняних і міжнародних науковців: О.О. Бейдик, В.Ф. Буйленко, В.Б. Буторіна, Т.О. Волкова, Г.Є. Долгопола та Я.С. Корабельнікова, А.Б. Гайдук, В. Гаворецькі, І.В. Зорін та В.О. Квартальнов, Г.І. Єлистратова, В.К. Кіптенко, Ю.О. Коваленко, Г.І. Ковалевський, Д.А. Корнева, І.В. Кулькова, О.О. Любіцева, І.М. Мініч, М.О. Омуш, М.Л. Орлова, А.П. Румянцев, К.В. Сіренко, К.О. Соколова та ін.

Зокрема, І.М. Школа трактує ТІ як сукупність штучно створених рекреаційних закладів і супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного фінансування [9]. В.С. Кравців, Л.С. Гринів, М.В. Копач та С.П. Кузик туристичну інфраструктуру розуміють як систему підприємств й інституцій, які є територіальним, матеріальним і організаційним підґрунтям розвитку туризму [2].

Сучасні науковці ТІ тлумачать по-різному. Так, наприклад В.І. Новикова виділяє інфраструктуру рекреаційної діяльності, що становить сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази. Розділяє її на типи: спеціалізовану, соціальну, універсальну [5].

К.В. Кривега розглядає стратегічний розвиток інфраструктури туристичного бізнесу в Україні через удосконалення індустрії туризму та досягнення високого рівня соціально-економічної ефективності [3].

В.В. Дружиніною та О.М. Залуніною здійснено класифікацію інфраструктури туризму та оцінено стан туристичної інфраструктури регіонів країни [1].

Проблемам розвитку транспортної інфраструктури Західного регіону присвячені роботи О.Б. Пікулік [6].

Результати дослідження туристичної інфраструктури Волинської області висвітлені у працях Л. М. Черчик, О.В. Міщенко та І.В. Єрко. Автори інфраструктуру територіально-рекреаційної системи поділяють на виробничу (транспорт, зв'язок, будівельна сфера, водо- та енергопостачання) та соціальну (готелі, мотелі, кемпінги, приватні будинки, транспортні організації, підприємства торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, культурно-розважальні та медичні установи) [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В науковій літературі на даний момент немає сучасного комплексного дослідження туристичної інфраструктури Рівненської області. Зазвичай, у статтях вітчизняних науковців піднімається проблематика певних компонентів ТІ регіону, як-от туристичні підприємства та потоки. Тому стаття носить ґрунтовний зміст, та є досить актуальною.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є обґрунтування особливостей функціонування, визначення сучасного стану та перспектив розвитку туристичної інфраструктури Рівненської області. Для досягнення поставленої мети нами вирішено такі завдання: виконано детальний аналіз елементів туристичної інфраструктури досліджуваного регіону; запропоновано шляхи подальшого розвитку туристичної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристична інфраструктура є основою розвитку туризму, а також базою для використання ресурсів у місці призначення. Важливість туристичної інфраструктури відображається в тому, що вона сприяє підвищенню ефективності виробництва і розподілу туристичних послуг, а в певних випадках, таких як віддалені місця призначення навіть збільшити пропозицію туристичних послуг.

ТІ включає велику кількість послуг, необхідних для задоволення потреб туристів і збільшення їх кількості, а також комфортного перебування в пункті призначення. Ми виділяємо *основу* (заклади розміщення та харчування, шляхи сполучення, туристичні підприємства), *додаткову* (заклади дозвілля та розваг, центри надання туристичної інформації, спеціалізовані торговельні заклади) та *обслуговуючу* (пропускні пункти, АЗС, банківські установи, страхові агенції, заклади охорони здоров'я та комунального обслуговування) туристичну інфраструктуру.

В Рівненській області налічується 144 засоби розміщення, 1520 закладів ресторанного господарства, 116 суб'єктів туристичної діяльності, 1277 установ дозвілля та розваг, 4058 спортивна споруд, 180 АЗС.

У ТІ області визначальну роль відіграють заклади розміщення. За даними Обласного управління статистики (2019 рік) в регіоні налічується 144 одиниці засобів розміщення: готелі та аналогічні засоби розміщення – 15, дитячі заклади оздоровлення та відпочинку, що працювали влітку – 126, інші заклади розміщення – 3. Загальна місткість становить – 1858 [4].

Проте, за нашими підрахунками засобів розміщення в області значно більше. Тільки готелів близько 70. Така невідповідність пов'язана з тим, що у 2018-2019 рр. статистична інформація подана лише за даними юридичних осіб та відокремлених підрозділів юридичних осіб (в попередніх роках із урахуванням фізичних-осіб підприємців), а також через неподання даних закладами розміщення у відділення статистики. Незважаючи на це, будемо проводити аналіз туристичної інфраструктури Рівненської області за офіційними статистичними даними.

У Рівненській області у 2019 році налічувалося 18 колективних засобів розміщення, з них 15 готелі та аналогічні засоби розміщення. Більшість з них розташована в м. Рівне та Рівненському районі. Загальна місткість склала 1588. Протягом 2019 р. готельними підприємствами області надано послуг для 35530 відпочиваючих, в тому числі 2171 іноземним громадянам.

Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку становлять 85% засобів розміщення. Карта розташун-

ня виглядає так: у м. Рівному – 33 заклади, м. Дубно – 11, м. Острзі – 3, Костопільському районі – 29, Рівненському – 28, Демидівському – 8, Радивилівському – 7, Млинівському – 4, Володимирецькому – 3. Загальна їх місткість у 2019 році складала 270 місць. Протягом літнього періоду тут відпочивало 14732 дітей. Найбільше у м. Рівному (6724), Рівненському (2969) та Костопільському (2224) районах. Загальна вартість перебування дітей у закладах оздоровлення та відпочинку становила 9594,7 тис. гривень [4].

У 2017 році в області знаходилося 9 лікувальних закладів: 6 санаторіїв з кількістю ліжко-місць – 985, 3 бази та інші заклади відпочинку на 1058 ліжок. Починаючи з 2018 року розробка показників не передбачена планом державних статистичних спостережень (відмінено показники).

За нашим моніторингом, кількість лікувальних закладів за останні два роки не зазнала суттєвих змін. Найвідомішими закладами даного типу на Рівненщині є санаторії «Червона калина» (с. Жобрин, Рівненський р-н), «Горинь» (сmt. Степань, Сарненський р-н), «Хрінники» (с. Хрінники, Демидівський р-н).

Мережа закладів ресторанного господарства має густу мережу. За даними ГУС області 2013 року кількість підприємств даного типу складала 579. Починаючи з 2014 року розробка показника не передбачена планом державних статистичних спостережень.

За даними Департаменту економічного розвитку і торгівлі Рівненської ОДА станом на 01.01.2020 р. в регіоні розташовано 1520 закладів ресторанного господарства (табл. 1).

Найбільше закладів харчування знаходиться в обласному центрі – 537. Серед районів лідируючі позиції займають Сарненський (99), Рівненський (96), Костопільський (86). Найменше суб'єктів ресторанного господарства у Острозькому (12), Зарічненському (21), Гоцанському (29) районах (рис. 1).

Торгівля також відіграє важливу роль у розвитку ТІ регіону. Головним критерієм діяльності торгівлі є обсяг роздрібного товарообороту. У 2019 р. оборот роздрібною торгівлі у Рівненській області склав 20642,3 млн. грн., у тому числі роздрібний товарооборот підприємств роздрібною торгівлі – 12561,8 млн. грн. В роздрібному товарообороті підприємств роздрібною торгівлі продовольчі товари склали 34%, непродовольчі – 66 %.

У сфері торговельного обслуговування населення мережа підприємств торгівлі та ресторанного господарства області нараховує близько 9 тис. підприємств різних форм власності. Функціонує 64 ринки на 20,2 тис. робочих місць [7].

Важливим елементом ТІ регіону є туристичні підприємства. В Рівненській області спостерігається позитивна тенденція. Так, у 2019 році свою діяльність проводило 116 туристичних компаній, з них 3 туроператори, 104 турагенти та 9 суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність. Найвища їх концентрація відмічається в містах Рівне, Вараш, Дубно, а також в Рівненському районі.

Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)

2019 р. становив 34236,8 тис. грн. Кількість реалізованих туроператорами і турагентами туристичних путівок – 13515, з них в межах території України – 1246, за кордон – 12269. Протягом поточного року туристичні підприємства регіону обслуговували 31425

туристів: в межах території України – 2688, за кодом – 28737. За метою поїдки як на території України, так і за кордоном переважали відпочинок та дозвілля, що свідчить про популярність пропозицій на туристичному ринку [4].

Таблиця 1

Кількість закладів ресторанного господарства Рівненської області

№	Район (місто обласного значення)	Заклади ресторанного господарства (одиниць)					
		всього	у тому числі				
			ресторани	кафе	бари	кафетерії	інші
1.	Березнівський	61	1	48	1	9	2
2.	Володимирецький	62	1	30	14	2	15
3.	Гоцанський	29	1	23	2	2	1
4.	Демидівський	41	-	5	13	20	3
5.	Дубенський	43	3	29	1	10	-
6.	Дубровицький	55	1	43	2	4	5
7.	Зарічненський	21	2	15	3	1	-
8.	Здолбунівський	55	-	33	-	19	3
9.	Корецький	44	1	29	3	5	6
10.	Костопільський	86	1	58	3	20	4
11.	Млинівський	48	3	26	14	5	-
12.	Острозький	12	-	9	1	2	-
13.	Радивилівський	58	2	18	5	30	3
14.	Рівненський	96	8	61	8	16	3
15.	Рокитнівський	50	-	28	19	-	3
16.	Сарненський	99	4	63	10	8	14
17.	м. Дубно	54	6	21	16	8	3
18.	м. Вараш	43	1	20	6	3	13
19.	м. Острог	26	1	16	2	5	2
20.	м. Рівне	537	28	223	49	76	161
Разом		1520	64	798	172	245	241

*Складено авторами на основі [10]

Рис. 1. Мережа закладів ресторанного господарства по районах (складено авторами на основі [10])

Якщо порівнювати дані з попередніми роками, то спостерігаємо позитивну динаміку. Так, наприклад у 2016 році на Рівненщині функціонувало 66 турпідприємств. Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів) становив 11417,1 тис. грн. За рік було обслуговувано 9022 туристів, що на 29% менше, ніж 2019 р.

Загалом, у 2019 році помітно зросла туристична активність. Так, динаміка туристичних потоків за

період 2010-2019 рр. (рис. 2) вказує на те, що в 2011 році відбулося різке зменшення туристичних потоків у регіоні. У 2012-2013 рр. ситуація почала покращуватися, однак починаючи з 2014 р. знову спостерігаємо зниження кількості туристів. Це пов'язано, насамперед, з нестабільною політичною ситуацією в країні. Однак, з кожним роком відбуваються позитивні зміни, але при цьому видозмінюється і структура потоків за напрямками [1].

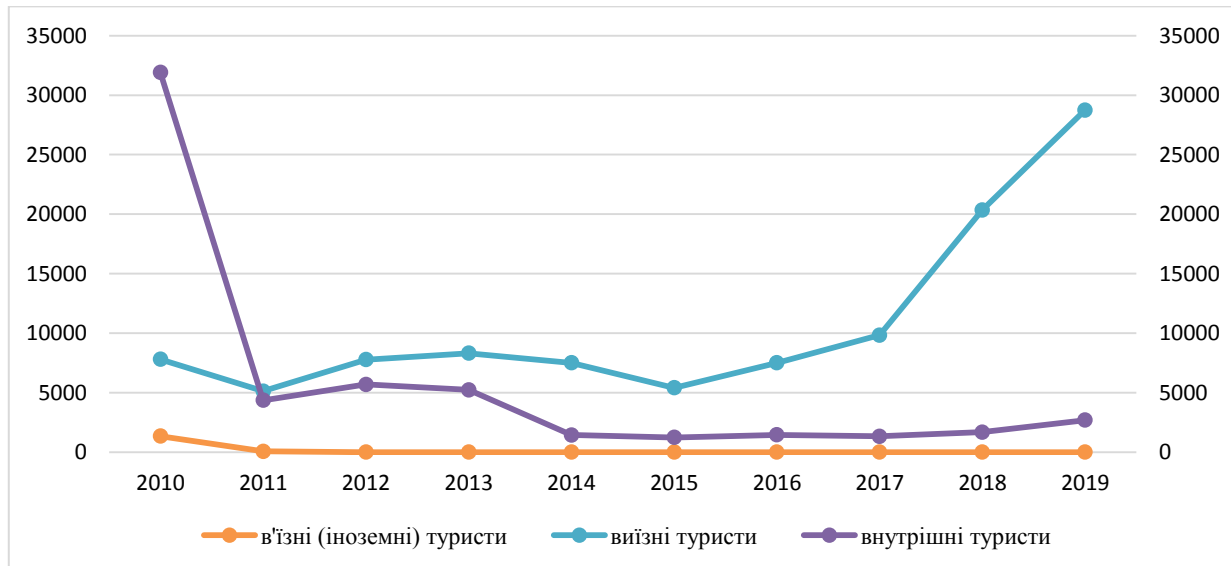

Рис. 2. Динаміка туристичних потоків у 2010-2019 рр. (складено авторами на основі [4])

Відзначаємо, що в 2010 р. переважали внутрішні туристичні потоки, тоді як 2019 р. вони значно зменшилися. Така динаміка свідчить про непопулярність місцевого турпродукту та великий попит на закордонні тури. Найбільш привабливими напрямками серед громадян Рівненщини у 2019 році були Польща, Туреччина, Єгипет, Угорщина та Болгарія.

Транспортна мережа має вагомий вплив на розвиток туристичної індустрії, адже впливає на доступність destinations для туристів. Рівненська область має вдале територіально-географічне розташування із значним транзитним потенціалом. Територією області проходить державний кордон з Білоруссю протяжністю 234 кілометри. На кордоні розташовані 3 міжнародні пункти пропуску.

Територію області перетинають транспортні коридори: Критський транспортний коридор № 3 (Краківець-Львів-Рівне-Житомир-Київ), Критський транспортний коридор № 5 (Косини-Чоп-Стрий-Львів-Рівне-Сарни-Мінськ), Європа-Азія (Краківець-Львів-Рівне-Житомир-Київ-Полтава-Харків-Дебальцеве-Ізварине) та Балтійське море-Чорне море (Ягодин-Ковель-Луцьк-Тернопіль-Хмельницький-Вінниця-Умань-порти Чорного моря) [7].

Протяжність автомобільних шляхів загального користування в області становить 5164 км., в тому числі 5096 км. з твердим покриттям: з них: дороги державного значення – 2060 км; дороги місцевого значення – 3104 км. Відзначаємо, що якість доріг не завжди на належному рівні. До числа найбільш важ-

ливих для економіки області відносяться магістральні дороги М06 Е40 (Львів-Рівне-Житомир-Київ) – складова транспортного коридору Європа-Азія та Критського транспортного коридору № 3, М07 Е373 (Київ-Ковель-Ягодин), М19 Е85 (Доманове-Ковель-Чернівці-Мамалига) – складова транспортного коридору Балтійське море-Чорне море; національна автомобільна дорога Н22 (Устилуг-Луцьк-Рівне); регіональні автомагістралі Р05 (Городище-Рівне-Старокостянтинів) та Р76 (КПП «Прикладники»-Зарічне-Дубровиця).

В області удосконалюється мережа приміських та міжміських внутрішньообласних автобусних маршрутів загального користування. Автобусна маршрутна мережа нараховує 94 міських, 456 приміських та 72 міжміських маршрути. Для обслуговування внутрішньообласних маршрутів задіяні 958 одиниць транспортних засобів. Регулярним автобусним сполученням охоплено понад 98 % сільських населених пунктів [7].

Частка перевезення пасажирів автомобільним (автобусним) транспортом у 2019 р. становила 85 млн. осіб: внутрішньоміське сполучення – 63,2 млн., приміське – 13,7 млн., міжміське (включаючи міжнародне) – 8,1 млн.

Тролейбусним видом транспорту протягом поточного року скористалося 37,5 млн. осіб. Експлуатаційна довжина тролейбусних ліній загального користування (в однопутному обчисленні) становить 61 км.

В регіоні надають послуги 180 АЗС. Більшість з них обладнані сучасними санвузлами. В магазинах можна придбати продуктові товари та туристичні приладдя.

Залізничний транспорт один з найдоступніших способів пересування. Найбільшими залізничними вузлами в області є Рівне, Здолбунів і Сарни. Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування в межах області становить 578 км., у тому числі електрифікованих – 183 км. В 2019 р. залізничним транспортом було перевезено 2,8 млн. осіб, з них 2,2 мл. осіб скористалися приміським сполученням, 0,6 млн. – міжміським (далеке сполучення).

Найважливішими залізничними магістралями, що проходять територією Рівненщини є: Київ-

Ковель, Київ-Рівне, Ковель-Київ, Новоолексівка-Ковель, Рівне-Миколаїв, Рівне-Шепетівка, Рівне-Удрицьк.

На території Рівненської області функціонує вузькоколійна залізниця Антонівка-Зарічне, загальною довжиною 105,8 км, яка проходить по території Володимирецького і Заріченського районів. Враховуючи те, що залізничне сполучення Антонівка-Зарічне є найдовшим у Європі діючим вузькоколіїним, в області реалізували проект у сфері туризму «Поліський трамвай», в межах якого були створені нові об'єкти туристичної інфраструктури [7].

Загалом, у структурі транспортних перевезень пасажирів переважає автомобільний (автобусний) – 67,8%. Залізничний та тролейбусний становлять 2,2% і 30 % відповідно (рис. 3).

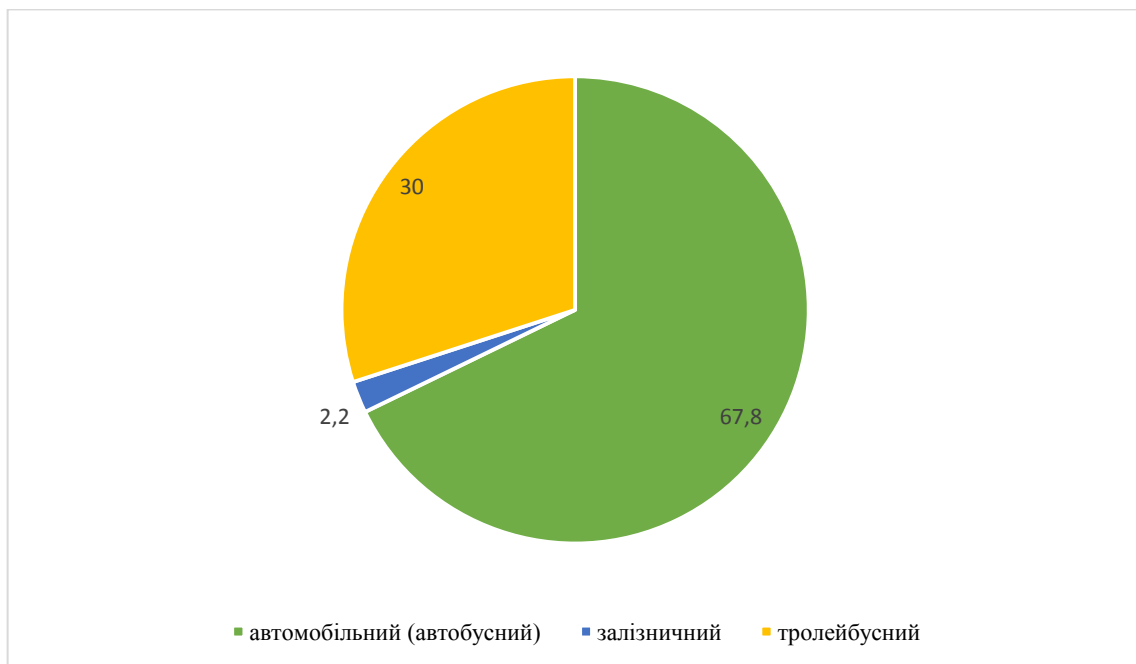

Рис. 3. Питома вага окремих видів транспорту у перевезенні пасажирів в 2019 році
(складено авторами на основі [4])

Рівненський аеропорт має статус міжнародного, може приймати літаки всіх типів, входить до переліку пунктів пропуску на митному кордоні підакцизних товарів.

Зв'язок теж має ключову роль у запитах туристів. Так, протягом 2019 р. обсяг реалізованих послуг населенню у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку становив 172,3 млн. грн., з них Інтернет-послуги займають найбільшу нішу – 85,1 млн. грн [4].

Культурно-дозвільна туристична інфраструктура Рівненської області складається із закладів різних типів: театрів і кінотеатрів, бібліотек і музеїв, клубних закладів і торгово-розважальних центрів. За даними Рівненського управління статистики мережа цих закладів за період 2014-2019 років суттєво не змінилася (рис. 4).

Мережа культурно-освітніх установ складає: 2 обласних театри – академічний український музично-драматичний та ляльковий, обласна філармонія,

590 публічних і публічно-шкільних бібліотек, 671 клуби і будинки культури, 5 кінотеатрів, 14 державних музеїв і 2 історико-культурні заповідники, обласний центр народної творчості, парк культури і відпочинку та зоопарк [7].

Найвища чисельність закладів культури у Рівненському, Дубенському, Володимирецькому, Березнівському, Дубровицькому та Костопільському районах; найменша – у Демидівському.

Спортивні споруди ми теж відносимо до елементів туристичної інфраструктури, адже туристи відвідують спортивні дійства, під час відпочинку займаються фізичною активністю. Протягом 2015-2019 рр. відслідковуємо незначне коливання (рис. 5). З рисунку 3 бачимо, що в області на кінець 2019 р. найбільше спортивних майданчиків (2290).

На даний момент, банківська система відіграє важливу роль у забезпеченні потреб туристів в обміні та видачі коштів. В Рівненській області банківську систему представляють управління Національного

банку України, 5 балансових банківських установ та 362 безбалансових відділень 52-х комерційних банків. В регіоні досить розгалужена мережа обмінних пунктів, банкоматів та терміналів [7]. В більшості

закладах та магазинах існує можливість безготівкового розрахунку, що свідчить про високий рівень розвитку даної сфери.

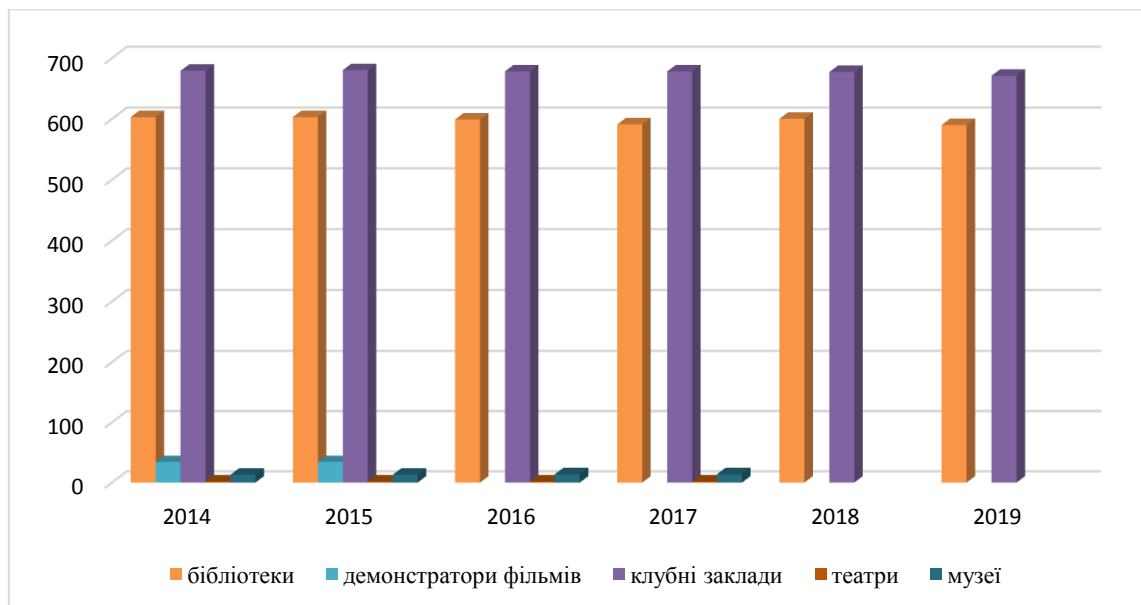

Рис. 4. Динаміка закладів культури Рівненської області у 2014-2019 рр. (складено авторами на основі [4])

Рис. 5. Динаміка спортивних споруд у 2015-2019 рр. (складено авторами на основі [4])

Проаналізувавши функціонування туристичної інфраструктури Рівненської області, ми виявили чимало проблем. Основні з них:

- нерівномірне розподілення елементів ТІ по території регіону;
- незадовільний матеріально-технічний стан багатьох елементів ТІ;
- невідповідність певних туристичних закладів міжнародним стандартам;
- недосконалість статистичних даних щодо діяльності елементів ТІ;
- відсутність ефективних підходів до визначення джерел і розмірів фінансового забезпечення ТІ.

Щоб вирішити ці проблеми, необхідно комплексно підходити до розвитку туристичної галузі в регіоні загалом. Перш за все, варто створити належні умови в найбільш популярних туристичних місцях області, будувати нові елементи ТІ, де на це є попит, заохочувати інвесторів до співпраці, створювати проекти за сучасними технологіями, проводити туристсько-просвітницьку роботу з місцевим населенням тощо.

Розвиток ТІ Рівненщини призведе до збільшення кількості туристів, що в свою чергу позитивно вплине на наповнення місцевого бюджету. Рівненщина зможе позиціонувати себе як туристсько-

привабливий регіон не тільки в Україні, а й за кордоном.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, туристична інфраструктура вагомий важіль впливу в індустрії туризму. Чим краща ТІ, тим більший потік

туристів. Рівненська область має розгалужену систему елементів ТІ, однак, на нашу думку, потребує вдосконалення старих та будівництво нових елементів ТІ.

Список використаних джерел:

1. Дружиніна В.В., Залуніна О.М. Оцінка стану туристичної інфраструктури з урахуванням особливостей розвитку регіону. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2015. Випуск 10. Частина 2. С. 37-41.
2. Кравців В.С., Гринів Л.С., Копач М.В., Кузик С.П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. Львів: НАН України, 1999. 244 с.
3. Кривега К.В. Туристична інфраструктура: поняття та складові. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2005. Випуск 21. С. 118-124.
4. Мороз Ю. (за ред.) Статистичний щорічник Рівненської області за 2019 рік. Рівне: Головне управління статистики у Рівненській області, 2020. 393 с.
5. Новикова В.І. Інфраструктура: сутність поняття, види, застосування у рекреаційній сфері. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Географія. 2016. Вип.1(64). С. 18-22.
6. Пікулик О.Б. Транспортне інфраструктурне забезпечення соціально-економічного розвитку Західного регіону України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05. Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. дослідж. Л., 2009. 20 с.
7. Стратегія економічного та соціального розвитку Рівненської області на період до 2027 року. Рівне: Обласна державна адміністрація, 2019. 160 с.
8. Черчик Л.М., Міщенко, О.В., Єрко, І.В. Туристично-рекреаційний комплекс Волинської області: передумови розвитку. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2014. 128 с.
9. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 662 с.
10. Інформація щодо закладів ресторанного господарства Рівненської області // Рівненська обласна державна адміністрація. Департамент економічного розвитку і торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rv.gov.ua/departament-ekonomichnogo-rozvitku-i-torgivli>

References:

1. Druzhynina, V.V., & Zalunina, O.M. (2015). Otsinka stanu turystychnoi infrastruktury z urakhuvanniam osoblyvostei rozvytku rehionu [An estimation of the state of tourist infrastructure is taking into account the features of development of region]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, 10(2), 37-41 [in Ukrainian].
2. Kravtsiv, V.S., Hryniv, L.S., Kopach, M.V., & Kuzyk, S.P. (1999). Naukovo-metodychni zasady reformuvannya rekreatsyynoi sfery [Scientifically-methodical principles of reformation of recreational sphere]. Lviv: NAN Ukrainy, 244 [in Ukrainian].
3. Kryveha, K.V. (2005). Turystychna infrastruktura: ponyattya ta skladovi [Tourist infrastructure: concept and constituents]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, 21, 118-124 [in Ukrainian].
4. Moroz, Yu. (2020). Statystychnyi shchorichnyk Rivnenskoï oblasti za 2019 rik [Statistical Yearbook of Rivne region for 2019]. Rivne: Holovne upravlinnya statystyky u Rivnenskii oblasti, 393 [in Ukrainian].
5. Novykova, V.I. (2016). Infrastruktura: sutnist ponyattya, vydy, zastosuvannya u rekreatsyynoi sfery [Infrastructure: essence of concept, kinds, applications in the field of recreational]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Seriya: Geografiya*, 1(64), 18-22 [in Ukrainian].
6. Pikulyk, O.B. (2009). Transportne infrastrukturalne zabezpechennya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Zakhidnoho rehionu Ukrainy [Transport infrastructural providing of socio-economic development of the Western region of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: Instytut region. doslidzh. [in Ukrainian].
7. Strategiya ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku Rivnenskoï oblasti na period do 2027 roku (2019) [Strategy of economic and social development of Rivne region for the period up to 2027]. Rivne: Oblasna derzhavna administratsiya, 160 [in Ukrainian].
8. Cherchuk, L.M., Mishchenko, O.V., & Yerko, I.V. (2014) Turystychno-rekreatsyynyi kompleks Volynskoi oblasti: peredumovy rozvytku [Tourist and recreational complex of Volyn region: prerequisites for development]. Lutsk: Skhidnoyevropeyskyi natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky, 128 [in Ukrainian].
9. Shkola, I.M. (2003). Menedzhment turystychnoi industrii [Management of the tourism industry]. Chernivtsi: Knyhy-XXI, 662 [in Ukrainian].
10. Informatsiya shchodo zakladiv restorannoho hospodarstva Rivnenskoï oblasti [Information on restaurants of Rivne region]. Rivnenska oblasna derzhavna administratsiia. Departament ekonomichnoho rozvytku i torhivli. Retrieved from <https://www.rv.gov.ua/departament-ekonomichnogo-rozvitku-i-torgivli> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 13.10.2020 р.

About the authors:

Andrii Slashchuk - PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Economic and Social Geography, Lesya Ukrainka Volyn National University, Prospekt Voli, 13, Lutsk, Volyn region, 43025, andrii.slashchuk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7090-5695>

Halyna Bernadska – PhD Student, Department of Economic and Social Geography. Lesya Ukrainka Volyn National University, Prospekt Voli, 13, Lutsk, Volyn region, 43025, galina.kot.1993@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0918-753X>

Об авторах:

Андрей Слащук – кандидат географических наук, доцент кафедры экономической и социальной географии, Волынский национальный университет имени Леси Украинки, проспект Воли, 13, г. Луцк, Волынская область, 43025, andrii.slashchuk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7090-5695>

Галина Бернадская – аспирант кафедры экономической и социальной географии, Волынский национальный университет имени Леси Украинки, проспект Воли, 13, г. Луцк, Волынская область, 43025, galina.kot.1993@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0918-753X>

Валентина Олійник

к. геогр. н., доцент кафедри геодезії та землеустрою
e-mail: v.oleynik7777@gmail.com, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-6451-556X>
Одеська державна академія будівництва та архітектури
вул. Дідріхсона, 4, м. Одеса, 65029, Україна

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЇ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА
МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «ТАРУТИНСЬКИЙ СТЕП»**

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Зростання впливу людини на навколишнє природне середовище включає масштабні та багатопланові процеси, що в цілому сприяють розвитку господарства країни, але в той же час і негативно впливають на навколишнє середовище. Зокрема, це відображається в його забрудненні, зниженні родючості ґрунтів, трансформації ландшафтних комплексів. В сучасних умовах землекористування актуальним є створення моніторингових систем, які дадуть змогу констатувати, аналізувати та прогнозувати явища в природних системах. Сучасний екологічний стан навколишнього середовища Одеської області має бути стабілізований, а природоохоронні заходи повинні спрямовуватися на підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону. Важливим питанням є встановлення меж об’єктів природно-заповідного фонду. Представлена робота містить практичну направленість, виконувалась на основі законодавчих актів країни.

Наведене дослідження містить аналіз нормативно-правових актів, на основі яких розроблявся проект землеустрою щодо організації і встановлення меж територій, проведена експлікація земельних угідь в межах ландшафтного заказника «Тарутинський степ», що дало змогу визначити положення про оптимізацію структури угідь та формування високопродуктивних, екологічно стійких агроландшафтів. Це стало основою для Положення про ландшафтний заказник місцевого значення «Тарутинський степ», дозволило дати основні рекомендації для ефективного та збалансованого розвитку об’єкту. Режим охорони території Заказника повинен враховуватися при розробці регіональних та інших планів, в усіх видах проектно-планувальної документації, а також у проектах будівництва будь-яких об’єктів, що можуть вплинути на стан Заказника.

Ключові слова: організація території, навколишнє природне середовище, природно-заповідний фонд, ландшафтний заказник, «Тарутинський степ».

Валентина Олейник. ОРГАНИЗАЦИЯ ТЕРРИТОРИИ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА МЕСТНОГО ЗНАЧЕНИЯ «ТАРУТИНСКАЯ СТЕПЬ»

Охрана окружающей природной среды, рациональное использование природных ресурсов, обеспечения экологической безопасности жизнедеятельности человека – неотъемлемое условие устойчивого экономического и социального развития Украины. Рост влияния человека на окружающую среду включает масштабные и многоплановые процессы, которые в целом способствуют развитию хозяйства страны, но в то же время и негативно влияют на окружающую среду. В частности, это отражается в его загрязнении, снижении плодородия почв, трансформации ландшафтных комплексов. В современных условиях землепользования актуальным является создание мониторинговых систем, которые позволят констатировать, анализировать и прогнозировать явления в природных системах. Современное экологическое состояние окружающей среды Одесской области должно быть стабилизировано, а природоохранные мероприятия должны направляться на повышение уровня социально-экономического развития региона. Однако важным вопросом является установление границ объектов природно-заповедного фонда. Представленная работа содержит практическую направленность, выполнялась на основе законодательных актов страны.

Приведенное исследование содержит анализ нормативно-правовых актов, на основе которых разрабатывался проект землеустройства по организации и установлению границ территорий, проведена экспликация земельных угодий в пределах ландшафтного заказника «Тарутинская степь», что позволило определить основные положения оптимизации структуры угодий и формирования высокопродуктивных, экологически устойчивых агроландшафтов. Это легло в основу Положения о ландшафтном заказнике местного значения «Тарутинская степь», позволило дать основные рекомендации для эффективного и сбалансированного развития объекта. Режим охраны территории заказника должен учитываться при разработке региональных и других планов, во всех видах проектно-планировочной документации, а также в проектах строительства любых объектов, которые могут повлиять на состояние Заказника.

Ключевые слова: организация территории, окружающая природная среда, природно-заповедный фонд, ландшафтный заказник, «Тарутинская степь».

Valentyna Oliynyk. THE ORGANIZATION OF THE TERRITORY OF THE LANDSCAPE RESERVE OF LOCAL IMPORTANCE «TARUTYNS'KYJ STEPPE»

Protection of the natural environment, rational use of natural resources, ensuring environmental safety of human life are an essential condition for sustainable economic and social development of Ukraine. The growth of human influence on the environment includes large-scale and multi-faceted processes that generally contribute to the development of the country's economy, but at the same time negatively affect the environment, in particular, this is reflected in its pollution, reduced soil fertility, and transformation of landscape complexes. In modern conditions of land use, it is important to create monitoring systems that will allow to state, analyze and predict phenomena in natural systems. The current ecological state of the environment of the Odessa region should be stabilized, and environmental protection measures should be aimed at improving the level of socio-economic development

of the region. However, an important issue is the establishment of boundaries of objects of the nature reserve Fund. The presented work contains a practical orientation and based on legislative acts of the country.

This study contains an analysis of legal acts, technical justification an explication of land within the landscape reserve "Tarutynskij steppe" was carried out, which made it possible to determine the main provisions for optimizing the structure of land and forming highly productive, environmentally sustainable agricultural landscapes, and became the basis for the Regulation on the landscape reserve of local significance "Tarutyns'kyj steppe", allowed to give basic recommendations for effective and balanced development of the object. The regime of protection of the territory of the reserve should be taken into account when developing regional and other plans, in all types of design and planning documentation, as well as in construction projects of any objects that may affect the state of the Reserve.

Key words: organization of the territory, environment, nature reserve Fund, landscape reserve, "Tarutyns'kyj steppe".

Постановка проблеми. Зростання впливу людини на навколишнє природне середовище включає масштабні та багатопланові процеси, що в цілому сприятливі для ведення та розвитку народного господарства, але у той же час завдають шкоду навколишньому середовищу, зокрема, спричиняють його забруднення, зниження родючості ґрунтів, трансформацію ландшафтних комплексів. Наразі не всі межі земель природо-заповідного фонду (заказників, заповідників) винесені в натуру (на місцевість), тому значні площі територій щорічно викошуються мешканцями навколишніх сіл, використовуються як пасовища та випалюються для поліпшення кормової цінності угідь. Оскільки неможливо зупинити розвиток землекористування для цілей сільськогосподарської діяльності та промисловості, першочерговим завданням є охорона деяких природних територій та об'єктів, що мають велику екологічну цінність як унікальні та типові природно-територіальні комплекси.

Сучасний екологічний стан навколишнього середовища Одеської області має бути стабілізований, а природоохоронні заходи повинні спрямовуватись на підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону [20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує низка публікацій, які присвячені питанням екологізації природокористування, стану природно-заповідного фонду України. Так, наприклад, колектив авторів А. Третяк, О. Будзяк, В. Третяк, О. Дорош, В. Будзяк, Ю. Юречко в своїх працях висвітлюють сутність поняття екології землекористування в умовах нових земельних відносин, розкривають концептуальні засади екологізації землекористування в Україні на сучасному етапі, законодавчо-нормативні проблеми екологічних відносин прав власності та прав користування землею. Розкривають методологічні засади формування сталого землекористування як основи його екологізації та методи й інструменти урахування екологічного чинника в земельній політиці [12, 24].

Характеристику природних ресурсів, у залежності від включення їх у господарський обіг чи навпаки виключення з нього, з метою особливої охорони у межах спеціально визначених територій розглядали В. Андрейцев і В. Петров також доводили, що екологічне право побудоване перш за все на засадах природоресурсного і природоохоронного блоків правового регулювання. В. Андрейцев наголошував на необхідності наукового обґрунтування не лише природно-заповідного, курортного, рекреаційного, а й ландшафтного права України [8, 9, 17].

Питання раціонального використання природ-

них ресурсів, їх збереження, відтворення, охорону і підтримання у біосфері екологічної рівноваги висвітлював В. Трегобчук [23].

Проблемі еколого-технологічному групуванню земель присвячені роботи О. Канаша [14].

Л. Новаковський і М. Олешенко у своїх працях розглядали шляхи поліпшення формування, охорони та використання особливо цінних земель, захисту їх від необґрунтованих вилучень з апробацією стосовно міських земель [16]. Л. Ришкова досліджувала методичні аспекти правового регулювання охорони й використання особливо цінних земель та класифікацію особливо цінних земель як головну передумову їх виникнення й формування правового режиму [22].

Питанням методології виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду займалися О. Василюк, А. Драпалюк, Г. Парчук, Д. Ширяєва [11].

Методичні аспекти правового регулювання сільськогосподарського землекористування висвітлені в роботах П. Кулинича [15].

Проте, одне з першочергових питань, щодо важливості встановлення меж природоохоронних територій, їх механізму – висвітлено в роботах не достатньо.

В сучасних умовах землекористування актуальним є створення моніторингових систем, які дадуть змогу констатувати, аналізувати та прогнозувати розвиток об'єктів природно-заповідного фонду. Дана робота присвячена саме цьому практичному питанню.

Метою роботи є: організація і встановлення меж території ландшафтного заказника місцевого значення «Тарутинський степ» на території Весело-долинської сільської ради Тарутинського району Одеської області для збереження природного різноманіття ландшафтів, охорони довкілля, підтримання екологічного балансу території. В Одеській області розроблена програма з охорони довкілля із зазначенням необхідності забезпечення збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, створення репрезентативної системи територій і об'єктів природно-заповідного фонду та формування екомережі [18].

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правову базу необхідну для розробки проекту землеустрою щодо організації і встановлення меж території ландшафтного заказника місцевого значення «Тарутинський степ» складають: Земельний Кодекс України [6]; Водний Кодекс України [1]; Закон України «Про землеустрій» [4]; Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [5]; Закон України «Про державну експертизу землепорядної документації» [3]; Закон України «Про державний земельний

кадастр» [2] та інші.

Земельним Кодексом України регулюється питання земельних відносин, що виникають при використанні надр, лісів, вод, а також рослинного і тваринного світу, атмосферного повітря з метою забезпечення права на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, раціонального використання та охорони земель [6].

Реалізацію державної політики щодо використання та охорони земель, здійснення земельної реформи, вдосконалення земельних відносин, наукове обґрунтування розподілу земель за цільовим призначенням з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, формування раціональної системи землеволодіння і землекористування, створення екологічно сталих агроландшафтів тощо, забезпечує Закон України «Про землеустрій» [4].

Закон України «Про природно-заповідний фонд України» визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів [5].

Обов'язковій державній експертизі підлягають проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів, що регулюється Законом України «Про державну експертизу земельпорядної документації» [3].

Законом України «Про державний земельний кадастр» визначено, що державний земельний кадастр – єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами [2].

Затверджена наказом Державного комітету України із земельних ресурсів від 18.05.2010 № 376 «Інструкція про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в природі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками» визначає механізм встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в природі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками [7].

Через проекти землеустрою визначають місце розташування і розміри земельних ділянок, власників земельних ділянок, землекористувачів, у тому числі орендарів, межі територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого (округи і зони санітарної (гірничо-санітарної) охорони), рекреаційного та історико-культурного (охоронні зони) призначення, водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, смуг відведення та берегових смуг водних шляхів, а також встановлюють режим використання та охорони їх територій [6].

Проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення підляга-

ють обов'язковій державній експертизі, яка проводиться спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері державної експертизи, передача проекту відведення до органу державної експертизи здійснюється замовником. Обов'язкова державна експертиза проводиться за клопотанням (заявами) замовників чи розробників об'єктів державної експертизи, а при вирішенні земельних спорів – також за клопотанням відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Згідно до вимог статті 35 Закону України «Про державну експертизу земельпорядної документації» позитивні висновки державної експертизи щодо проектів відведення обов'язкової державної експертизи є підставою для прийняття відповідного рішення органами місцевого самоврядування, відкриття фінансування робіт з реалізації заходів, передбачених проектом відведення [3].

Після погодження проекту у встановленому порядку здійснюється Державна реєстрація земельної ділянки [2].

Після отримання повного комплексу погоджень та проведення Державної реєстрації земельної ділянки, проект відведення земельної ділянки подається на затвердження до органу виконавчої влади або місцевого самоврядування, яким надано дозвіл на його розроблення [6].

Завдання, науковий профіль, особливості природоохоронного режиму й характеру функціонування заказників визначаються у положеннях про них, які розробляються відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» із затвердженням у Міністерстві охорони навколишнього природного середовища [5].

Ландшафтний заказник місцевого значення «Тарутинський степ» розташований у центральній частині Веселодолинської сільської ради Тарутинського району Одеської області. Територія знаходиться в межах Причорноморської низовини. Земельний масив представляє собою водороздільне плато, яке з півночі на південь перетинається глибокими балками та ярами, територія розсічена долинами малих річок. За фізико-географічним районуванням ця територія відноситься до Південно-молдавської схилово-височинної області, Дністровсько-Дніпровської північностепової провінції, Північностепової підзони, степової посушливої дуже теплої зони. Рельєф плоский, широкохвилястий, з окремими невеликими підвищеннями до 3 метрів та місцевим заболочуванням. Ландшафт степовий з вкрапленнями заплавного та лучно-болотного. Загальна площа ландшафтного заказника складає 5200,00 га. [10, 13].

Для визначення, уточнення меж території ландшафтного заказника та його площі, меж угідь, обмежень (обтяжень) у їх використанні проведено пошук та розпізнавання межових знаків, поворотних точок і ліній, суміжних меж землеволодіння та землекористування, а також поворотних точок і ліній меж угідь та наявних обмежень (обтяжень). При розробці проекту землеустрою було проведено топографо-геодезичні роботи, що включали збір і аналіз топографо-геодезичних матеріалів на основі яких уточнюється топографо-геодезична забезпеченість району робіт та

робиться висновок про доцільність створення нової геодезичної основи. Польові роботи проводилися за допомогою безпосереднього методу геодезичних вимірювань. Матеріали геодезичних вишукувань та землевпорядного проектування включають:

- абрис польових вимірів (рис. 1.);
- звіт по виконанню GNSS-зйомки;
- каталог координат поворотних точок;
- матеріали землевпорядного проектування.

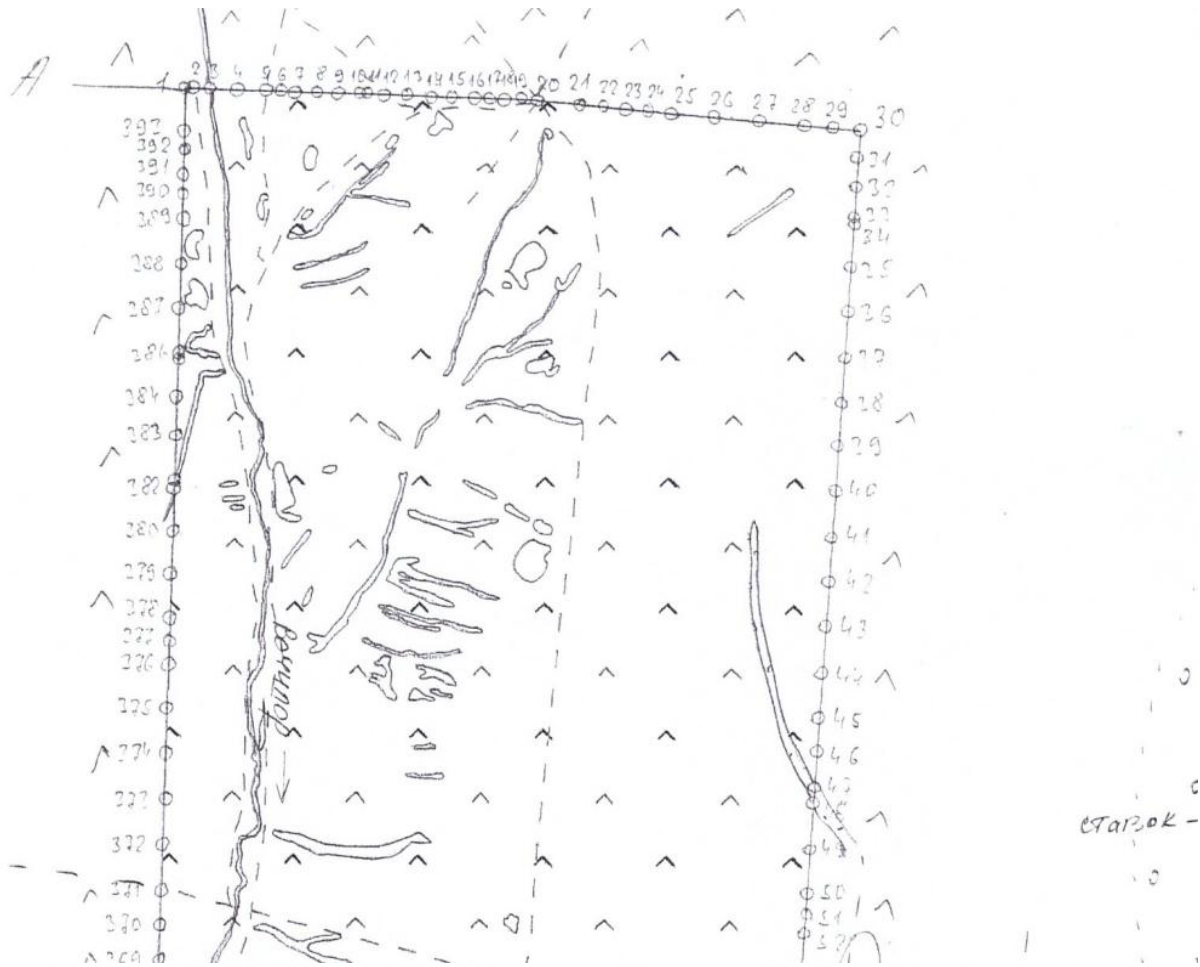

Рис. 1. Фрагмент абриса меж земельної ділянки

Вирахування координат поворотних точок меж території ландшафтного заказника здійснено в умовній системі координат 1963 року. При огляді та вивченні району робіт була здійснена прив'язка меж території ландшафтного заказника до пунктів Державної геодезичної мережі «Манжа», «Агалос» та «Тамурка», так як вони знаходились в безпосередній близькості та перебувають в задовільному стані. За результатами проведення підготовчих, польових геодезичних та камеральних робіт, виготовлено: план меж земельних ділянок, план організації території та креслення перенесення в натуру (на місцевість) меж території ландшафтного заказника у масштабах 1:15 000. Матеріали землевпорядного проектування приведені у графічних матеріалах (рис.2).

Схемою землеустрою і техніко-економічним обґрунтуванням використання та охорони земель Тарутинського району Одеської області передбачено комплекс проектних заходів на землях сільськогосподарського призначення, землях забудови, середовищестабілізуючої групи.

Після проведеного аналізу існуючої ситуації зе-

мель сільськогосподарського призначення, в першу чергу проектними пропозиціями щодо використання земель сільськогосподарського призначення, став розподіл сільськогосподарських угідь (рілля, сади, виноградники) на агротехнологічні групи за придатністю використання у сільськогосподарському виробництві, відповідно стрімкості схилів та агропромислових груп ґрунтів. По кожній агротехнологічній групі рекомендовано види сівозмін. Результатом є оптимізація структури угідь та формування високопродуктивних, екологічно стійких агроландшафтів, відповідно розорюваність орних земель знижується до 50%, питома вага сіножатей і пасовищ збільшується до 17-20%, лісистість до 20%, площі земель природоохоронного фонду доводяться до рівня середньосвітового (55%). Впроваджується ґрунтозахисна система землеробства з контурно-меліоративною організацією території, з розширенням площ безпліцевої обробітки ґрунту, щільовання ріллі, смуговим розміщенням посівів і парів. Першочергове залуження та консервація дуже еродованих та схилових земель.

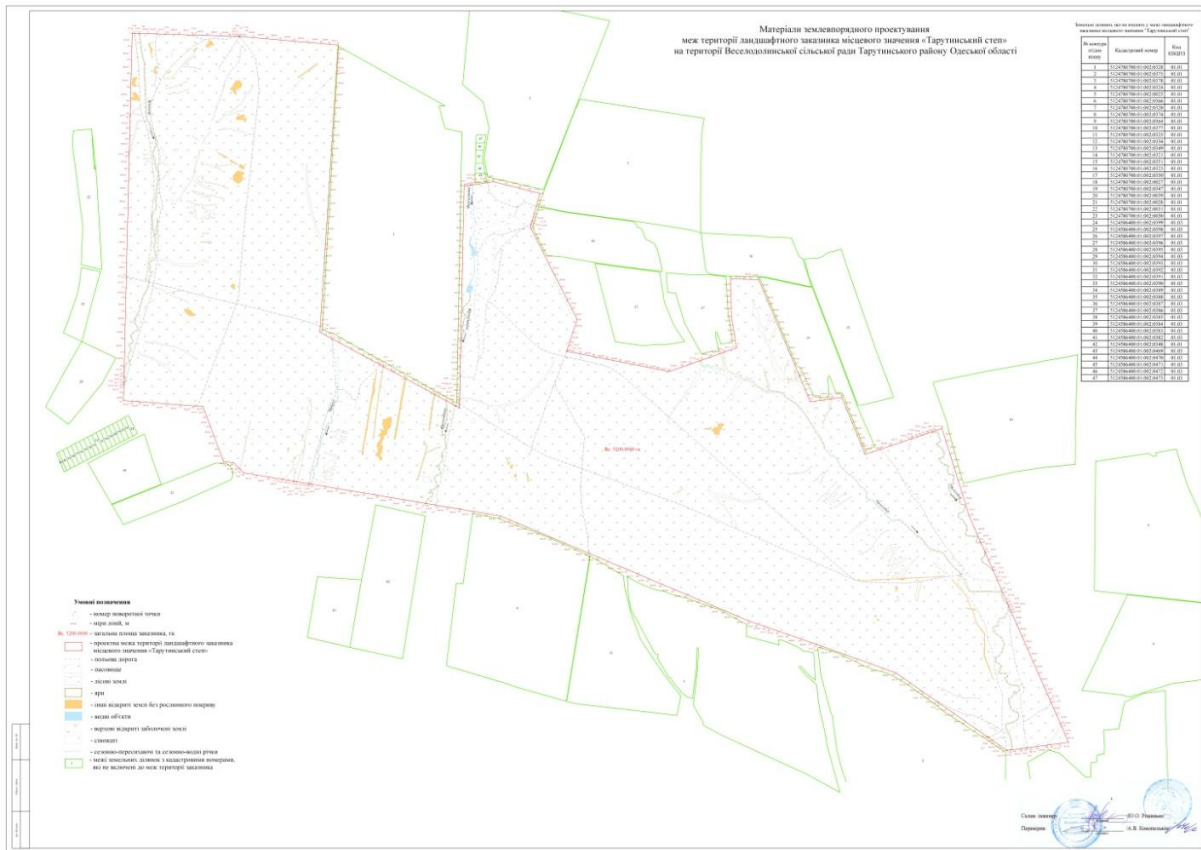

Рис. 2. План меж

Комплекс проектних заходів на землях стабілізуючої групи (землі лісового та водного фонду, природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення) розглядається у тісній взаємодії із заходами на з

емлях сільськогосподарського призначення і забудованих землях (рис. 3).

Дана проектна робота дала можливість, відповідно до вимог законодавства, визначити завдання на складання проекту землеустрою, підготувати пояснювальну записку, надати характеристику території із встановленням режиму використання земель, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів, узагальнену інформацію про землі (території), матеріали геодезичних вишукувань та землепорядного проектування, що дало можливість встановити межі заказника, обґрунтувати інформацію про перспективний стан використання та охорону земель у межах адміністративно-територіальної одиниці.

Висновок. Таким чином, територія заказника представляє собою унікальну ділянку різнотравно-злакового степу на півдні України, що відзначається значним флористичним і фауністичним різноманіттям, характерним степовій зоні. Флора містить види, занесені до національного та міжнародних списків рідкісних і таких що знаходяться під загрозою зникнення видів. Фауна налічує велику кількість видів птахів, ссавців, земноводних і плазунів, серед яких, занесені до Червоної книги України. Територія Заказника є однією з найбільшою в Україні та Європі

ділянкою різнотравно-злакового степу, яка репрезентує зональні причорноморські степи. Заказник включений до складу екологічної мережі Одеської області та України як ключова територія. Комітетом Бернської конвенції територію Заказника включено до складу Смарагдової мережі Європи (об'єкт № UA0000137) [19].

З урахуванням існуючих територій природно-заповідного фонду на території району, передбачено збільшення цих територій на 5200 га за рахунок земель Веселодолинської сільської ради.

Проект землеустрою дасть можливість забезпечити:

а) збереження природного різноманіття ландшафтів, охорони довкілля, підтримання екологічного балансу;

б) створення місць для організованого лікування та оздоровлення людей, масового відпочинку і туризму;

в) створення приміських зелених зон, збереження і використання об'єктів культурної спадщини;

г) проведення науково-дослідних робіт;

ґ) встановлення меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг;

д) визначення в натурі (на місцевості) меж охоронних зон та інших обмежень у використанні земель, встановлених законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами, а також інформування про такі обмеження землевласників, землекористувачів, інших фізичних та юридичних осіб.

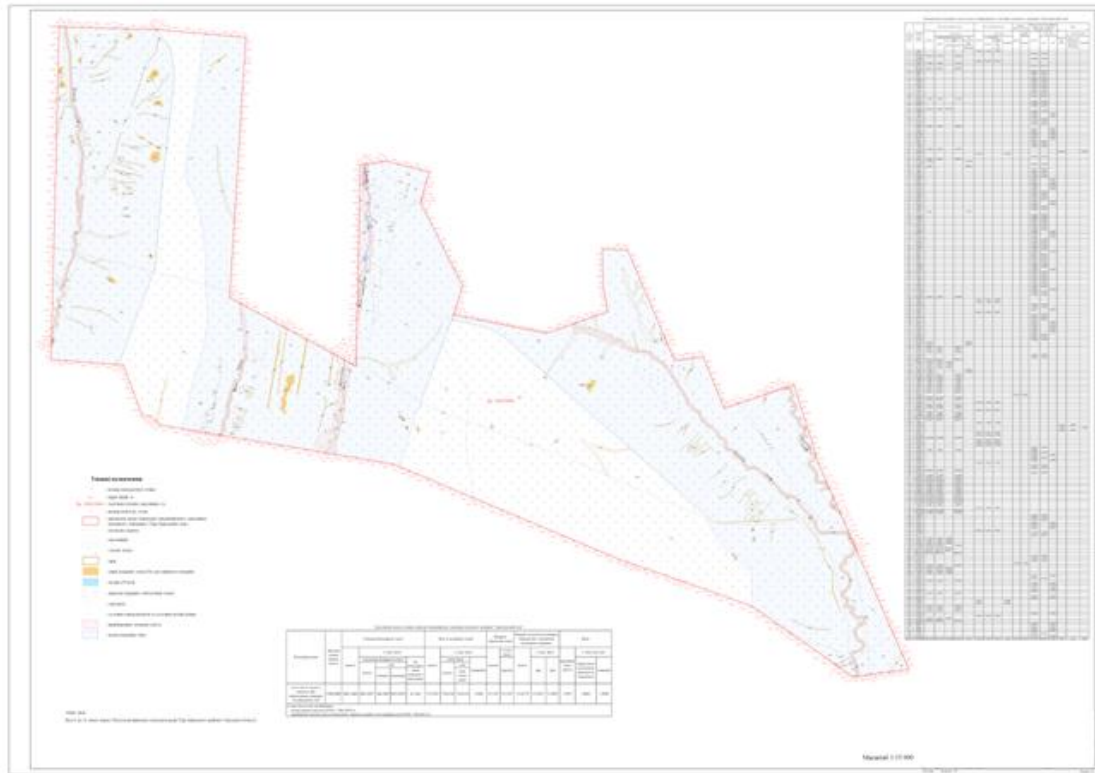

Рис. 3. План організації території

На території Заказника дозволяється у встановленому порядку:

- в освітньо-виховних цілях проведення науково-дослідних робіт, організація систематичних спостережень за станом природного комплексу;
- обмежений випас худоби та сінокосіння відповідно до наукових рекомендацій;
- збереження і відтворення природних комплексів та об'єктів Заказника;
- регулювання чисельності тварин за наявністю відповідних обґрунтувань та в межах затверджених лімітів;
- інші види діяльності, що не суперечать завданням Заказника і проводяться з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.

Обмежується мисливство шляхом включення території Заказника до відтворювальних ділянок мисливських угідь. Спеціальне використання природних ресурсів у межах території Заказника здійснюється на підставі дозволів, в порядку передбаченому законодавством, у межах затверджених лімітів. Ре-

жим охорони території Заказника враховується при розробці регіональних та інших планів, в усіх видах проектно-планувальної документації, а також проектах будівництва будь-яких об'єктів, що можуть вплинути на стан Заказника. Обласна державна адміністрація, органи місцевого самоврядування, виконавчі органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання сприяють збереженню та охороні території Заказника.

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємні умови сталого економічного та соціального розвитку. Тому в області здійснюється екологічна політика, спрямована на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, на захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням довкілля, на досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, на охорону, раціональне використання й відтворення природних ресурсів [20].

Список використаних джерел:

1. Водний Кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР.
2. Закон України «Про державний земельний кадастр» від 07.07.2011 № 3613-VI.
3. Закон України «Про державну експертизу землепорядної документації» від 17.06.2004 № 1808-IV.
4. Закон України «Про землеустрій» від 22.05.2003 № 858-IV.
5. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII.
6. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III.
7. Інструкція про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками, затверджена наказом Державного комітету України із земельних ресурсів від 18.05.2010 № 376.

8. Андрейцев В.І. Інтеграція та диференціація галузей екологічного права: проблеми структуризації системи // Співвідношення екологічного, природоресурсного, земельного і аграрного права: Матеріали до круглого столу 9 грудня 2011 р. / За заг. ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х.: Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. – С. 3-9.
9. Андрейцев В.І. Феноменологічні аспекти формування ландшафтного права і законодавства // Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики [текст]: моногр. / В.І. Андрейцев. – Дніпропетровськ, Національний гірничий університет, 2011. – С. 119-204.
10. Вакаренко Л.П., Дубина Д.В. (2013). Рослинність Тарутинського степу (Одеська обл.) та проблеми її охорони. Чорноморський ботанічний журнал. – Том 9, № 2. – 2013. – С. 283-291.
11. Виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду / Олексій Василюк, Анастасія Драпалюк, Григорій Парчук, Дарія Ширяєва. За заг. редакцією Олени Кравченко. – Львів, 2015, 80 с.
12. Екологія землекористування: навч. посіб. / А.М. Третяк, О.С. Будзяк, В.М. Третяк та ін.; за заг. ред. Третяка А.М. – К.: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. – 178 с.,
13. Екологічний паспорт регіону за 2019 рік. // Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecology.odessa.gov.ua/zvti/>
14. Канаш О.П. Важливий аспект екології землекористування (про еколого-технологічне групування земель) [Електронний ресурс] / О.П. Канаш // Землеустрій і кадастр. – 2014. - № 1. – С. 7-10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zik_2014_1_4.
15. Кулинич П.Ф. Проблеми вдосконалення правового регулювання сільськогосподарського землекористування в Україні: методологічні аспекти / П.Ф. Кулинич // Часопис Київського університету права. – 2009. - № 1. – С. 219-224.
16. Новаковський Л.Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л.Я. Новаковський, М.А. Олещенко. – К.: Урожай, 2007. – 276 с.
17. Петров В.В. Экологическое право России: учеб. для вузов / В.В. Петров. – М.: БЕК, 1995. – 557 с.
18. Проект рішення «Про затвердження Одеської регіональної комплексної програми з охорони довкілля на 2020-2021 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/07-30-VII.pdf>
19. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення, розташованих у Одеській області станом на 01.01.2018 року. // Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecology.odessa.gov.ua/perelk-teritorij-ta-obktv-prirodno-zapovdnogofondu-zagalnoderzhavnogo-ta-miscevogo-znachennya-roztashovanih-uodeskj-oblast-stano/>
20. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2012 році // Одеська обласна державна адміністрація. Департамент екології та природних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecology.odessa.gov.ua/zvti/>
21. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2019 році. // Департамент екології та природних ресурсів Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecology.odessa.gov.ua/zvti/>
22. Ришкова Л.В. Класифікація особливо цінних земель як передумова їх виникнення та формування правового режиму / Л.В. Ришкова // Правова держава: напрями та тенденції її розбудови в Україні: матеріали Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф.–Тернопіль, 2007.– С.38–39.
23. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України // Вісник Національної академії наук України. – 2002. - № 2. – С. 31-40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2002_2_7.
24. Третяк А.М., Третяк Р.А., Шквар М.І. Методичні рекомендації з оцінки екологічної стабільності агроландшафтів та сільськогосподарського землекористування. – К.: Ін-т землеустрою УААН, 2011. – 15 с.

References:

1. Water Code of Ukraine 213/95-VR, dated 06.06.1995 [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine 3613-VI, dated 07.07.2011, “On the state land cadaster” [in Ukrainian].
3. Law of Ukraine 1808-IV, dated 17.06.2004, “On state expertise of land management documentation” [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine 858-IV, dated 22.05.2003, “On land management” [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine 2456-XII, dated 16.06.1992, “On the nature reserve fund of Ukraine” [in Ukrainian].
6. Land Code of Ukraine 2768-III, dated 25.10.2001 [in Ukrainian].
7. Instruktziya pro vstanovlennya (vidnovlennya) mezh zemelnyhk dilyanok v naturi (na mistsevosti) ta skh zakriplennya mezhovymy znakamy, zatverdzhena nakazom Derzhavnoho komitetu Ukraini iz zemelnykh resursiv vid 18.05.2010, No. 376 [Instructions on establishing (restoring) the boundaries of land plots in kind (on the ground) and fixing them with boundary signs, approved by the order of the state committee of Ukraine on land resources, dated 18.05.2010, No. 376] [in Ukrainian].
8. Andreytsev, V.I. (2011). Integratsiya ta dyferentsiatsiya haluzei ekologichnoho prava: problemy strukturyzatsii systemy [Integration and differentiation of branches of Environmental Law: problems of structuring the system], Yaroslav Mudryi National Law University, pp. 3-9 [in Ukrainian].

9. Andreytsev, V.I. (2011). Fenomenologichni aspekty formuvannya landshaftnoho prava i zakonodavstva. *Ekologichne pravo i zakonodavstvo suverennoi Ukrainy: problemy realizatsii derzhavnoi ekologichnoi polityky* [Phenomenological aspects of the formation of landscape law and legislation. *Ecological law and legislation of sovereign Ukraine: problems of implementation of state environmental policy*], Dnipropetrovsk, National Mining University, pp. 119-204 [in Ukrainian].
10. Vakarenko, L.P., & Dubina, D.V. (2013). Roslynnist Tarutynskoho stepu (Odeska obl.) ta problemy ii okhorony. [Vegetation of the Tarutinsky steppe (Odessa region) and problems of its protection], *Chornomorskyi botanichnyi zhurnal*, 9, No. 2, pp. 283-291 [in Ukrainian].
11. Vasilyuk, O., Drapalyuk, A., Parchuk, G., & Shiryeva, D. (2015). Vyyavlennya terytoriy, prydatnykh dlya oholoshennya obyktamy pyrodno-zapovidnoho fondu [Identification of territories suitable for declaring objects of the nature reserve fund], Lviv, 80 p. [in Ukrainian].
12. Tretyak, A.M., Budzyak O.S., Tretyak, V.M. and others (2017). Ekologiya zemlekorystuvannya [Land Use Ecology]. Institute of Environmental Management and balanced nature Management, 178 p. [in Ukrainian].
13. Ekologichniy pasport regionu za 2019 rik [Environmental passport of the region for 2019]. *Department of Ecology and natural resources of the Odessa regional state administration*. Retrieved from <http://ecology.odessa.gov.ua/zvti/> [in Ukrainian].
14. Kanash, O.P. (2014). Vazhlyvyi aspekt ekologii zemlekorystuvannya (pro ekologo-tekhnologichne grupuvannya zemel') [An important aspect of land use ecology (on ecological and technological grouping of land)]. *Land Management and cadastre*, 1, 7-10. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Zik_2014_1_4 [in Ukrainian].
15. Kulinich, P.F. (2009). Problemy vdoskonalennya pravovoho rehulyuvannya silskohospodarskoho zemlekorystuvannya v Ukraini: metodologichni aspekty [Problems of improving the legal regulation of agricultural land use in Ukraine: methodological aspects]. *Chasopys Kiiivskoho universytetu prava*, 1, 219-224 [in Ukrainian].
16. Novakovskiy, L.Ya. (2007). Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho zemlekorystuvannya [Socio-economic problems of modern land use]. Kyiv, 276 p.
17. Petrov, V.V. (1995). Ekologicheskoe pravo Rossii: ucheb.dlya vuzov [Environmental law of Russia: textbook for universities]. Moscow, BEK, 557 p. [in Ukrainian].
18. Proekt rishennya "Pro zatverdzhennya Odeskoi regionalnoi kompleksnoi programy z okhorony dovkillya na 2020-2021 roky" [Draft decision "On approval of the Odessa regional integrated environmental protection program for 2020-2021"]. Retrieved from <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/07-30-VII.pdf> [in Ukrainian].
19. Perelik teritoriy ta obyektiv pryrodno-zapovidnoho fondu zahalnodержavnogo ta mistsevoho znachennya, roztashovanykh u Odeskiy oblasti stanom na 01.01.2018 roku [List of territories and objects of the nature reserve fund of national and local significance located in the Odessa region as of 01.01.2018]. Department of Ecology and Natural Resources of the Odessa regional state administration. Retrieved from <http://ecology.odessa.gov.ua/perelk-teritorj-ta-obktv-prirodno-zapovidnogofondu-zagalnodержavnogo-ta-mscevo-go-znachennya-roztashovanih-uodeskj-oblast-stano/> [in Ukrainian].
20. Regionalna dopovid pro stan navkolyshnioho pryrodnoho seredovyscha v Odeskiy oblasti u 2012 rotsi [Regional report on the state of the natural environment in the Odessa region in 2012]. *Odesa regional state administration. Department of Ecology and Natural Resources*. Retrieved from <http://ecology.odessa.gov.ua/zvti/> [in Ukrainian].
21. Regionalna dopovid pro stan navkolyshnioho pryrodnoho seredovyscha v Odeskiy oblasti u 2019 rotsi [Regional report on the state of the natural environment in the Odessa region in 2019]. *Department of Ecology and natural resources of the Odesa regional state administration*. Retrieved from <http://ecology.odessa.gov.ua/zvti/> [in Ukrainian].
22. Rishkova, L.V. (2007). Klayifikatsiya osoblyvo tsinnykh zemel yak peredumova ikh vynyknennya ta formuvannya pravovoho rezhymu [Classification of particularly valuable lands as a prerequisite for their emergence and formation of the legal regime]. *Pravova derzhava: napryami ta tendentsii ii rozbudovy v Ukraini*, Ternopil, 38-39.
23. Trehobchuk, V. (2002). Kontseptsiya staloho rozvytku dlya Ukrainy [The concept of sustainable development for Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 2, 31-40. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2002_2_7 [in Ukrainian].
24. Tretyak, A.M., Tretyak, R.A., & Shkvar, M.I. (2011). Metodychni rekomendatsii z otsinky ekologichnoi stabilnosti agrolandshaftiv ta silskohospodarskoho zemlekorystuvannya [Methodological recommendations for assessing the ecological stability of agricultural landscapes and agricultural land use]. Kyiv, Institute of land management of the UAAS, 15 p. [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 03.11.2020 р.

About the author:

Valentyna Oliinyk – PhD (Geography), Assistant Professor of the Department of Geodesy and Land Management, Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Didrikhson str, 4, Odesa, 65029, Ukraine, v.oleynik7777@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6451-556X>

Об авторе:

Валентина Олейник – кандидат географических наук, доцент кафедры геодезии и землеустройства, Одесская государственная академия строительства и архитектуры, ул. Дидрихсона, 4, г. Одесса, 65029, Украина, v.oleynik7777@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6451-556X>

УДК 911.3

DOI: 10.26565/2076-1333-2020-29-08

Ганна Кучерява*к. геогр. н., доцент кафедри психології, педагогіки і туризму**e-mail: annakucheryava12@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1742-0605>**Київський національний лінгвістичний університет, вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03680, Україна***Тетяна Поліщук***магістрант кафедри психології, педагогіки і туризму**e-mail: tanyapolishchuk5@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7548-2580>**Київський національний лінгвістичний університет, вул. Велика Васильківська, 73, м. Київ, 03680, Україна***ІНДУСТРІЯ ГОСТИННОСТІ ФРАНЦІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ТУРИЗМУ**

Стаття присвячена дослідженню індустрії гостинності Франції як однієї із важливих складових економіки країни. Франція тривалий час залишається лідером у світовому туризмі та однією з найвідвідуваніших країн світу. Це свідчить про її туристичну привабливість та високу конкурентоспроможність на світовому ринку туристичних послуг. Аналізуючи відвідування готелів Франції в період світової пандемії, встановлено, що кількість міжнародних туристів у країні скоротилася, особливо в Парижі та в регіоні Іль-де-Франс. Найменше скорочення туристів зафіксовано у прибережних регіонах, передусім завдяки внутрішнім туристам. Виявлено, що туристична активність у Франції була практично відсутня з середини березня по травень 2020 р. у зв'язку з рядом вимушених обмежувальних заходів, які було введено в країні для запобігання розповсюдженню коронавірусної інфекції. Встановлено, що в цілому у Франції показники розвитку туризму були кращими, ніж в сусідніх європейських країнах, чому сприяла державна підтримка внутрішнього туризму.

В статті проведено аналіз кількості ночівель у готелях Франції, виявлені регіональні відмінності у відвідуванні готельних підприємств внутрішніми та іноземними туристами. Встановлено, що найбільша кількість туристів у Франції була з таких європейських країн як Бельгія, Німеччина, Нідерланди, Швейцарія та Велика Британія, однак їхня кількість скоротилася у зв'язку із введенням обмежень, пов'язаних з протиепідеміологічними заходами. Суттєвих втрат індустрія гостинності Франції зазнала внаслідок відсутності туристів з країн Північної Америки, Близького Сходу та Азії.

Зроблено висновок, що перспективи розвитку індустрії гостинності Франції, передусім сектору готельного господарства, пов'язані із впровадженням новітніх технологій в роботі готельних підприємств, спрямованих на підвищення якості обслуговування відвідувачів. В сучасних умовах особливої уваги заслуговують заходи, спрямовані на забезпечення безпеки туристів.

Ключові слова: туризм, індустрія гостинності, готельна індустрія, туристичні прибуття, туристична активність.

Anna Kucheryava, Tatiana Polishchuk. INDUSTRY OF HOSPITALITY IN FRANCE IN THE CONTEXT OF MODERN FEATURES OF WORLD TOURISM DEVELOPMENT

Статья посвящена исследованию индустрии гостеприимства Франции как одной из важных составляющих экономики страны. Франция длительный период остается лидером в мировом туризме и одной из самых посещаемых стран мира. Это свидетельствует о ее туристической привлекательности и высокой конкурентоспособности на мировом рынке туристических услуг. Исходя из анализа посещений отелей Франции в период мировой пандемии, установлено, что количество международных туристов в стране сократилось, особенно в Париже и в регионе Иль-де-Франс. Наименьшее сокращение туристов зафиксировано в прибрежных регионах, прежде всего благодаря внутренним туристам. Выявлено, что во Франции туристической активности практически не было с середины марта по май 2020 г. в связи с рядом вынужденных ограничительных мер, которые были введены в стране для предотвращения распространения коронавирусной инфекции. Установлено, что в целом во Франции показатели развития туризма были лучше, чем в соседних европейских странах, чему способствовала государственная поддержка туризма.

В статье проведен анализ количества ночевки в отелях Франции, выявлены региональные различия в посещении гостиничных предприятий внутренними и иностранными туристами. Установлено, что наибольшее количество туристов во Франции было из таких европейских стран как Бельгия, Германия, Нидерланды, Швейцария и Великобритания, однако их количество сократилось в связи с введением ограничений, связанных с противоэпидемиологическими мероприятиями. Существенные потери индустрии гостеприимства Франции были вызваны отсутствием туристов из стран Северной Америки, Ближнего Востока и Азии.

Сделан вывод, что перспективы развития индустрии гостеприимства Франции, прежде всего сектора гостиничного хозяйства, связанные с внедрением новейших технологий в работе гостиничных предприятий, направленных на повышение качества обслуживания посетителей. В современных условиях особого внимания заслуживают меры, направленные на обеспечение безопасности туристов.

Ключевые слова: туризм, индустрия гостеприимства, гостиничная индустрия, туристические прибытия, туристическая активность.

Hanna Kucheryava, Tatiana Polishchuk. THE HOSPITALITY INDUSTRY IN FRANCE WITHIN THE CONTEXT OF MODERN FEATURES OF WORLD TOURISM DEVELOPMENT

The article examines the hospitality industry in France as one of the important components of the country's economy. France remains a leader in world tourism and one of the most visited countries in the world. This demonstrates its tourist attractiveness and high competitiveness in the world market of tourist services. Analysing overnight stays in France during the global pandemic, it was

found that the number of international tourists in the country has decreased, especially in Paris and the Île-de-France region. Tourist activity in France was practically absent from mid-March to May 2020 due to a number of forced restrictive measures that were introduced in the country to prevent the spread of COVID-19. However, due to state support and active promotion of domestic tourism, tourism development indicators were, overall, better than in neighbouring European countries. It was found that the majority of domestic tourists preferred outdoor activities, rural tourism, recreation on the coast.

The article analyses the number of overnight stays in hotels in France, it is found that during the summer season of 2020, on average, the overnight stays decreased by 58% compared to the same period in 2019. The number of non-resident tourists decreased by 81%, partially due to the absence of tourists from countries such as North America, the Middle East and Asia, which in the pre-crisis period, played a significant role in non-resident tourist influx in France. Furthermore, it was revealed that there are regional differences in the number of overnight stays in hotels. Overall, France's coastal regions have a smaller decrease in tourist numbers than other parts of the country.

It is considered that the prospects for the development of the hospitality industry in France, primarily the hotel sector, associated with the adoption of the modern technologies in the hotel enterprises' activities. Such technologies are aimed at improving the quality of customer service. In the current circumstances, special attention should be paid to measures that are focused on ensuring the safety of tourists.

Keywords: tourism, the hospitality industry, the hotel industry, tourist arrivals, tourist activities.

Постановка проблеми. Світова індустрія туризму та гостинності в останні десятиліття досягла величезних масштабів розвитку. Міжнародний туризм набув масового характеру, а діяльність туристичних організацій міжнародного, регіонального та національного рівнів сприяла доступу різних верств населення до туризму.

Туризм тісно пов'язаний із суміжними сферами діяльності, такими як транспорт та зв'язок, будівництво, виробництво товарів масового споживання, торгівля, сільське господарство, культура, наука, освіта та ін. Розвиток масового туризму призвів до бурхливого розвитку індустрії гостинності – закладів тимчасового розміщення туристів, об'єктів громадського харчування, транспорту, засобів розваг тощо. Для багатьох країн світу туризм є найприбутковішою галуззю економіки, що визнана однією з пріоритетних.

Світовим лідером в індустрії туризму та гостинності вже тривалий час є Франція. Країна впродовж останніх років стабільно посідає перше місце у світі за кількістю туристичних прибуттів, що свідчить про її туристичну привабливість та сформований позитивний туристичний імідж. Туризм у Франції є найпотужнішою галуззю сфери послуг, займає важливе місце в економіці країни. Загальний внесок туризму у 2020 р. у ВВП країни становив 9,5 %, галузь забезпечує понад 3 мільйони робочих місць [27].

Однак, глобальна світова криза, пов'язана з пандемією вірусу COVID-19, вже має серйозні наслідки для туристичної галузі багатьох країн, у тому числі і Франції. Закриття державних кордонів, надзвичайне становище, економічна нестабільність, панічний стан місцевого населення та туристів, викликані пандемією, болісно відобразилися на індустрії гостинності країни. Франція однією із перших у Європі на державному рівні почала розробляти та впроваджувати заходи, спрямовані на підтримку туристичного сектора. Проте проблеми функціонування індустрії гостинності наразі є надзвичайно важливими та актуальними.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженням актуальних проблем розвитку та функціонування індустрії гостинності займалися чимало вітчизняних та іноземних науковців. Це питання є інтересом наукових досліджень таких учених як: Бойко М.Г., Гопкало Л.М. [14], Круль Г.Я. [18], Левицька І.В.,

Корж Н.В., Онищук Н.В. [19], Мальська М.П., Пандяк І.Г. [21], Роглев Х.Й. [26] та інші.

Особливу увагу науковців привертає саме поняття «гостинність». Так, наприклад, Папірян Г.А. говорить про те, що термін «гостинність» означає «...систему заходів та порядок їх здійснення з метою задоволення найрізноманітніших побутових, господарських і культурних запитів гостей туристських підприємств, їх запобігливого обслуговування, надання низки послуг» [25]. Кнодель Л.В. у монографії [17] говорить про гостинність, як про «...сукупність засобів розміщення, харчування і розваг для туристів, а також традиції прийому гостей в різних культурах» [17, с. 30].

Пандяк І. у статті [24] розкриває семантику та систему понять «гостинність», «індустрія туризму», «індустрія гостинності». Індустрію гостинності Пандяк І. розглядає «...як складну й порівняно відокремлену соціально-економічну систему зі створення, просування і реалізації послуг з розміщення, харчування, побутового обслуговування, дозвілля, розваг та інших послуг, а також реалізації товарів у закладах готельного і ресторанного профілю діяльності» [24, с. 277].

Мазур В. у роботі [20] визначає сутність індустрії гостинності як ефективного інструменту розвитку конкурентоспроможного туристичного бізнесу.

Головною складовою індустрії гостинності є готельне господарство, теоретичні аспекти становлення та розвитку якого висвітлені у працях Круль Г.Я. [18], Мальської М.П. та Пандяк І.Г. [21], Данько Н.І., Парфіненка А.Ю., Подлепіної П.О., Вишневої О.О. [22], Юдіної Х.К. [30] та ін.

Низку наукових праць присвячено аналізу розвитку індустрії туризму та гостинності в світі та в окремих країнах і регіонах. Зокрема, у роботі Онищук Н.В. [23] охарактеризовані тенденції розвитку світової індустрії гостинності, висвітлено сучасний стан індустрії гостинності в Україні. Дослідженню сучасних тенденцій розвитку світового готельного бізнесу присвячена наукова стаття Довгаля Г.В. [16]. У дисертації Щетініної К.І. [29] представлені результати дослідження європейського ринку готельних послуг, виявлені особливості діяльності європейських готельних комплексів. У колективній монографії [28] Парфіненко А.Ю. описав глобальні тренди в розвитку міжнародного туризму та готельно-ресторанного

бізнесу, Посохов І.С. охарактеризував сучасний стан і структуру Європейського ринку готельних послуг.

Аналіз індустрії гостинності в контексті світових та європейських тенденцій розвитку туризму представлений у роботах таких іноземних авторів як: Viglia G. та Dolnicar S. [13], Mulet-Forteza C., Genovart-Balaguer J., Mauleon-Mendez E., Merigó J.M. [11] та інші.

Denizet H. у роботі [4] на основі досліджень спеціалізованих фірм, звітів про ділову діяльність, опитувань Національного інституту статистики і економічних досліджень Франції (INSEE) надає загальний огляд готельної індустрії у світі.

Готельна індустрія в усьому світі сьогодні зазнала серйозних збитків від коронавірусу COVID-19. Тому дослідженню впливу світової пандемії на індустрію гостинності нині приділяється значна увага. Так, у дослідженнях M. Breiera, A. Kallmuenzer, T. Clauss, J. Gast, S. Krause, V. Tiberius під назвою «The role of business model innovation in the hospitality industry during the COVID-19 crisis» розглянуто інноваційні бізнес-моделі виходу із кризи, спричиненою COVID-19 [1].

Shin H., Kang J. у роботі «Reducing perceived health risk to attract hotel customers in the COVID-19 pandemic era: Focused on technology innovation for social distancing and cleanliness» [12] проаналізували вплив інноваційних технологій на розвиток індустрії гостинності у період пандемії.

Враховуючи чималу кількість наукових публікацій окресленої тематики, варто зазначити, що питання знаходження шляхів виходу з кризи, що склалася, є дискусійними та актуальними, оскільки індустрія гостинності перебуває в умовах конкурентної боротьби і вимушена швидко реагування на зовнішні зміни умов її функціонування.

Метою даної статті є аналіз стану індустрії гостинності Франції як найпопулярнішого туристичного напрямку в світі у контексті сучасних особливостей розвитку світового туризму, пов'язаних з наслідками пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Франція є однією з найвідвідуваніших країн світу. Впродовж 2019 р. за даними Всесвітньої туристичної організації [15] Францію, у тому числі її острівні території, відвідали понад 90 млн іноземних туристів. Це підтверджує той факт, що індустрія гостинності у Франції є важливим сектором економічної діяльності країни. Разом з тим, індустрія гостинності Франції є однією з найбільш постраждалих галузей від пандемії COVID-19. В цих умовах послідовні та узгоджені дії з боку держави мають стати ефективними в успішній боротьбі з COVID-19 та сприяти виходу Франції з економічної кризи, у тому числі з кризи в індустрії гостинності.

Міністерство Європи і закордонних справ Франції забезпечує популяризацію і підтримку туристичної галузі, пропонуючи інноваційні та адаптовані заходи з урахуванням потреб працівників цієї сфери. Саме в рамках цього підходу узгоджених дій в січні 2020 р. був створений Галузевий комітет з туризму (CFT) під керівництвом державного секретаря Жана-Батиста Лемуана. Його мета полягає у спільній

розробці ефективної політики у галузі туризму завдяки роботі за чотирма тематичними напрямками: працевлаштування / підготовка, сталий розвиток, діджиталізація, регулювання / конкурентоспроможність [8].

Туристичні компанії Франції вже скористалися пропозиціями, що надала їм держава, а саме:

- підтримка ліквідності компаній за рахунок гарантованих державою кредитів до кінця 2020 р., а також деякі заходи щодо звільнення від сплати соціальних відрахувань;

- скасування орендної плати та зборів за розміщення на території державних об'єктів для підприємств малого та середнього бізнесу, зокрема в період їх адміністративного закриття [5].

Поряд з цим уряд Франції оголосив про створення механізму гарантованих державою кредитів для сезонних видів діяльності, максимальний розмір яких може досягати показника товарообігу за три кращих місяці 2019 р., а також про відтермінування погашення банківських платежів на 12 місяців [8].

На 5-му засіданні Міжвідомчого комітету з туризму Франції, яке відбулося 14 травня 2020 року, був представлений План дій та допомоги у надзвичайних ситуаціях із загальним бюджетом на суму 18 млрд євро, який спрямований на економічну підтримку та захист бізнесу в період пандемії. Станом на вересень 2020 р. туристична галузь вже отримала близько 13 млрд євро державної підтримки [8]. Однак, не зважаючи на такі потужні заходи державної підтримки, згідно з попередніми підрахунками Atout France, потенційні втрати загального доходу від туризму за 2020 р. оцінюються в межах від 50 до 60 млрд євро, тобто фіксується зниження щорічного туристичного споживання на 30 – 35% [3].

За даними Vanque de France, сукупні надходження до бюджету від міжнародного туризму у Франції за січень – липень 2020 р. становили 16,7 млрд євро проти 33,1 млрд євро за період січень – липень 2019 р., тобто зафіксовані збитки у розмірі 16,3 млрд. євро (- 49,4%). Витрати французів за кордоном за той самий період склали 14,4 млрд. євро порівняно з 26,1 млрд. євро з січня по липень 2019 р., тобто зменшилися на 11,7 млрд. євро (- 44,7%) [7].

Загальні надходження від міжнародного туризму за січень – серпень 2020 р. склали 21,4 млрд євро у порівнянні з 40,2 млрд євро в 2019 р., тобто збитки становили 18,8 млрд євро (-46,8%). З іншого боку, спостерігається падіння витрат французів за кордоном, оскільки значна їх кількість залишилася влітку 2020 р. у Франції, в основному надаючи перевагу внутрішньому туризму та відпочинку на узбережжі Середземного моря та в сільській місцевості. Таким чином, із січня по серпень 2020 р. витрати французів за кордоном становили 17,7 млрд. євро порівняно з 32,3 млрд. євро у 2019, тобто зафіксовано зменшення на 14,6 млрд. євро (-45,0%) [7].

Дослідження свідчать, що літній туристичний сезон у Франції, як і в більшості популярних світових туристичних напрямках мав свої особливості. В цілому, за оцінками експертів, відвідуваність Франції була кращою, ніж очікувалося. При цьому слід відмітити, що у зв'язку з рядом вимушених обмежу-

вальних заходів, які було введено європейськими країнами для запобігання розповсюдженню коронавірусної інфекції (заборона міжнародних авіа перевезень, жорсткі епідеміологічні заходи тощо), туристична активність у Франції була практично відсутня з середини березня до середини травня та почала повільно відновлюватися у червні 2020 р. (рис. 1). Кіль-

кість ночівель у готелях на материковій частині Франції в червні 2020 р. порівняно з червнем 2019 р. за даними INSEE (Національного інституту статистики і економічних досліджень Франції) скоротилася на 73%, у тому числі через фактичну відсутність іноземців – на 94% та нижчу відвідуваність місцевими мешканцями – на 61% [7].

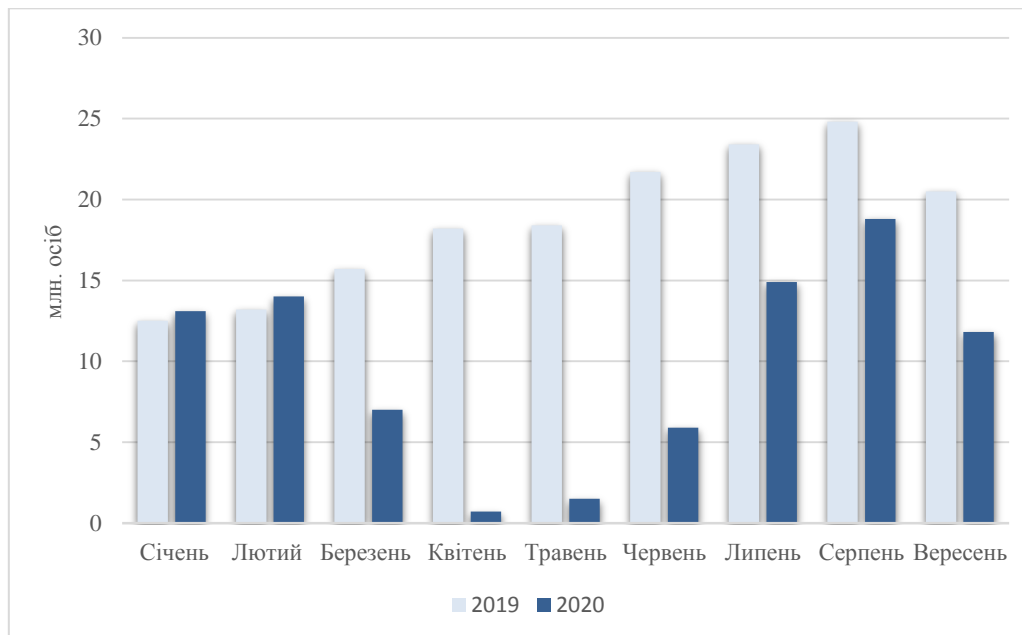

Рис. 1. Кількість ночівель у готелях Франції за січень – вересень 2019 – 2020 рр. (побудовано за даними [2])

Аналіз індустрії гостинності Франції свідчить, що хоча у 2020 р. відвідуваність Франції міжнародними туристами значно знизилася, однак за рахунок внутрішнього туризму показники туристичного сектору в цілому були значно кращі, ніж у сусідніх країнах. Так, у липні 2020 р. французькі готелі мали середній рівень заповнюваності номерного фонду 51%, тоді як в Італії та Португалії цей показник становив 35%, у Греції – 31%, в Іспанії – 30% [7].

Таким чином, хоча відсутність міжнародних туристів у Франції не могла бути повністю компенсована, у цілому задовільні результати стану індустрії гостинності були отримати завдяки:

- мобілізації внутрішнього туризму (53% французів відпочивали в липні і серпні, серед них 94% обрали для відпочинку туристичні регіони Франції);
- якості та різноманітності французьких туристичних пропозицій, що дозволило залучити туристів, які обирали природу, простір і дозвілля;
- активній кампанії по просуванню внутрішнього туризму у Франції, яка була розпочата 19 червня 2020 р. компанією «Atout France» («Цього літа я відвідаю Францію»).

Більшість французів віддали перевагу активному відпочинку на природі, сільському (зеленому) туризму, відпочинку на узбережжі, обираючи індивідуальні засоби розміщення (заміські будиночки, розміщення у родичів, друзів) [3].

Для туристичного сезону Франції у 2020 р. також були характерні такі особливості в поведінці туристів:

- вибір місця відпочинку недалеко від домівки;
- орієнтація на короткочасне перебування;
- вибір місця відпочинку «в останню хвилину»;
- пошук великих природних просторів, де легко дотримуватися соціальної дистанції [5].

Індустрія розміщення як базова складова індустрії гостинності Франції також у 2020 р. мала свої особливості.

Регіон Іль-де-Франс, що є світовим лідером у сфері ділового туризму і де щорічно проводяться близько 400 виставок і 1000 конгресів, а внесок туристичної діяльності якого становить майже 8% ВВП, зафіксував дефіцит у 6,4 млрд. євро у першій половині 2020 р. У столиці та її регіоні зафіксовано на 14,3 млн туристів менше, ніж за аналогічний період попереднього року [5, с. 8].

Ночівлі нерезидентів скоротилися майже на 85%, а відвідуваність готелів 4 – 5* – на 79%. Загалом область втратила 69% ночівель, порівняно з липнем-серпнем 2019 року, у зв'язку із відміною бронювань іноземними туристами, особливо туристами-неєвропейцями, у зв'язку з локдауном та закриттям кордонів. В регіоні також зафіксовано скорочення кількості бізнес-туристів (-63%). Заходи санітарного обмеження, перехід на дистанційну роботу та віртуальні зустрічі призвели до скасування багатьох ділових подій та заходів [2].

У Парижі у другій половині 2020 р. було відкрито менше половини готелів, а рівень їх заповнюваності був занадто низьким. Для паризьких палаців, найпрестижніших п'ятизіркових готелів з найвищою

якістю обслуговування, основними відвідувачами яких є туристи з Північної Америки та Близького Сходу, втрати за 2020 р. оцінюються у понад 70% річного обороту [5].

Провінційні райони Франції також відчули негативні наслідки пандемії, які позначилися на скороченні кількості туристів-нерезидентів. Найбільше постраждали регіони Гранд-Ест (-37% ночівель), Окситанія (-35%) та О-де-Франс (-30%). Скорочення ночівель менше ніж на 20% зафіксоване у регіонах Валь-де-Луара, Овернь-Рона-Альпи та Прованс-Альпи-Лазурний берег [2].

Менш помітним зменшення кількості туристів спостерігалось у прибережних районах Франції (-9%). Впродовж липня – серпня 2020 р. французи відвідували узбережжя частіше, ніж у 2019 році (+14%). Завдяки внутрішнім туристам на узбережжях Окситанії, Нової Аквітанії та Пеї-де-ла-Луар загальна відвідуваність навіть дещо зростала (з +1% до +2%). З

іншого боку, спостерігалось зменшення кількості туристів на узбережжях Провансу-Альпи-Лазурний берег (-15%) та Корсики (-24%) [2].

За кількістю туристичних прибуттів краща ситуація спостерігалась в гірських та сільських районах Франції у порівнянні зі столичним та центральними районами. У липні – серпні 2020 р. відвідуваність гірських районів була високою завдяки внутрішнім туристам (+21% порівняно з 2019 р.). Ночівлі в сільській місцевості та в передгірських районах (інші райони) скоротилися на 5%. Ці райони також відвідало більше туристів-резидентів, ніж у 2019 р. [2].

У вересні 2020 р. на материковій частині Франції кількість ночівель у готелях скоротилася на 42% порівняно з вереснем 2019 р. У липні-серпні падіння було меншим (-30%) завдяки туристам-резидентам (рис. 2, рис. 3). Найбільше скорочення відвідування готелів спостерігалось в квітні та травні 2020 р. внаслідок локдауна – 90%.

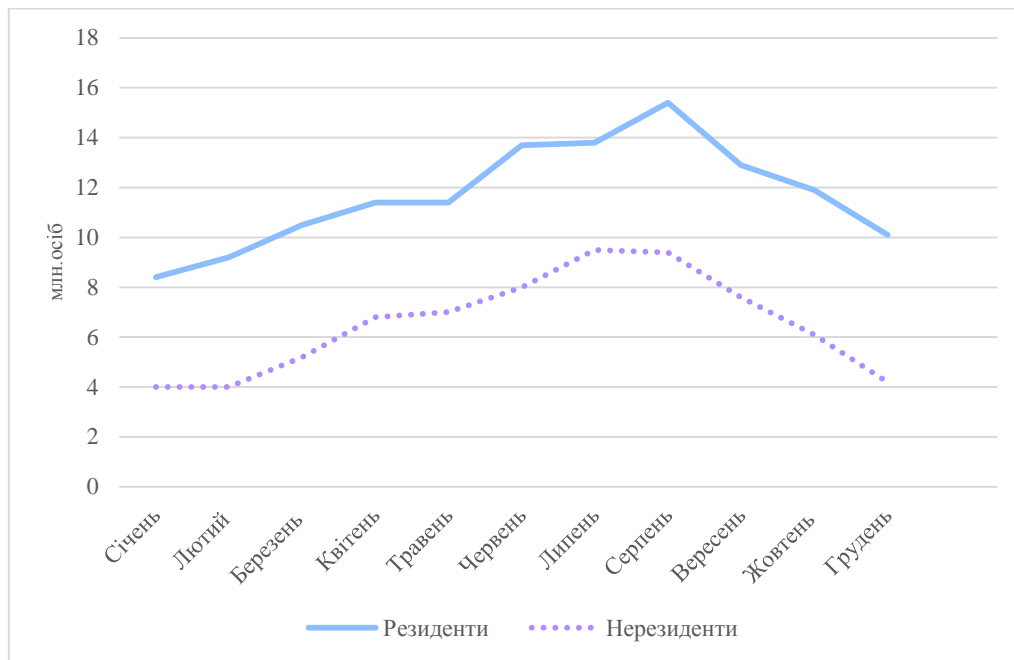

Рис. 2. Динаміка ночівель у готелях Франції у 2019 р. (побудовано за даними [2])

Загалом, впродовж літнього сезону 2020 р. кількість ночівель у готелях Франції зменшилася на 58% у порівнянні з літнім сезоном 2019 р. Відвідуваність готелів у Франції туристами-резидентами скоротилася на 19% порівняно з вереснем 2019 року, а кількість туристів-нерезидентів зменшилася на 81%, зокрема через фактичну відсутність неєвропейських туристів [2].

Дві третини ночівель у закладах тимчасового розміщення Франції припадає на нерезидентів з п'ять європейських країн – Бельгії, Німеччини, Нідерландів, Швейцарії та Великої Британії. Нерезиденти з Італії та Іспанії посідають шосте та сьоме місця відповідно. Відвідуваність Франції туристами із більш віддалених країн у 2020 р. була майже нульовою, особливо з США, Близького Сходу та Китаю,

тоді як у передкризовий період саме туристи з цих країн мали найбільшу частку в структурі в'їзного туристичного потоку Франції [2].

Також слід відмітити, що відновлення з середини серпня вимоги двотижневого карантину для британських громадян при поверненні з Франції, а також рекомендації, видані урядом Німеччини своїм співгромадянам, які перебували у регіонах Іль-де-Франс та Прованс-Альпи-Лазурний Берег, викликало значне скорочення відвідування Франції туристами з Великої Британії та Німеччини. Наприкінці серпня 2020 р. інші країни (Канада, Угорщина, Данія, Швейцарія та ін.) також посилювали карантинні обмеження, що викликало ще більшу рецесію міжнародних прибуттів до Франції [7].

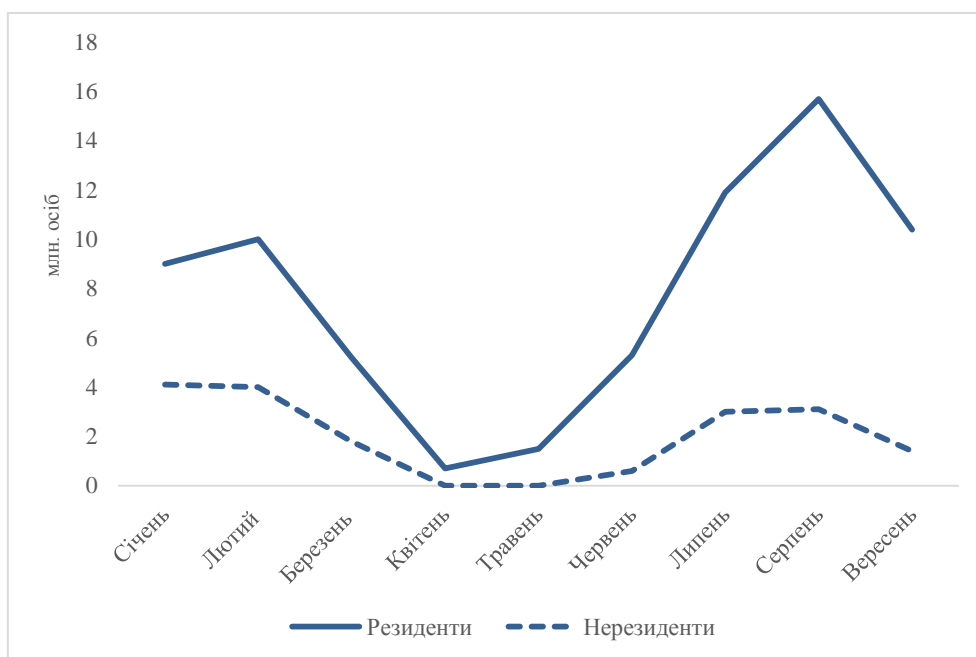

Рис. 3. Динаміка ночівель у готелях Франції у 2020 р. (січень – вересень) (побудовано за даними [2])

Французька готельна індустрія також відчула негативні наслідки пандемії і восени 2020 р., оскільки значно скоротився відсоток туристів, які відвідували Францію з діловою метою, у зв'язку зі скасуванням ярмарок, традиційних для цієї пори року, введенням обмежень для ділових поїздок [2].

В цілому для індустрії гостинності Франції характерні наступні тенденції розвитку, пов'язані із впровадженням в роботу готельних підприємств нових технологій. Серед основних технологічних досягнень слід відмітити наступні:

1. Використання віртуальних роботів-помічників.

Готельні підприємства запроваджують у своїй роботі практику використання пристроїв керування голосом, призначених для обслуговування готельних номерів. З їх допомогою можна зателефонувати на стійку адміністрації, забронювати вечерю, перевірити освітлення, температуру в кімнаті, включити кондиціонер, телевізор чи звукову систему номеру. При цьому, все це можна зробити, використовуючи мобільний додаток у телефоні, що особливо актуально у період пандемії COVID-19. Впровадження подібних технологій швидко набуває популярності серед готельєрів, оскільки це дає можливість збільшити дохід підприємства і підвищити рівень задоволення потреб клієнтів. Дослідники французької готельної індустрії пророкують у найближчому майбутньому більш широке використання роботів для обслуговування клієнтів. Майбутні помічники будуть відповідати за обслуговування в номерах та перевезення багажу. Таким чином, готелі скористаються новітніми технологіями, щоб, з одного боку, задовольнити всі потреби клієнтів, а з іншого – зменшити навантаження обслуговуючого персоналу. Слід також зауважити, що клієнти не просто цінують нові технологічні введення у готелях, вони хочуть ними користуватися. Тому у майбутньому передбачається широке залучення та просування у готелях технологій миттєвого броню-

вання та виселення [9].

У період пандемії COVID-19 дедалі гостріше постає питання епідеміологічної безпеки туристів. У готелях встановлюють камери з тепловізорами, які стежать за температурою тіла відвідувачів, використання масок є обов'язковим у ліфтах і коридорах. Дедалі більшої популярності набирає у готелях використання компактного робота CleanseBot. Він оснащений 18 датчиками та інфрачервоною лампою, яка вбиває 99,99% бактерій [10].

2. Застосування технології блокчейн.

Привабливість технології полягає в тому, що блокчейн-платформа дозволяє, по-перше, бронювати номери в готелях, апартаменти і приватне житло напряму, без посередників і комісій, використовуючи оплату криптовалютою. При цьому, якщо взаєморозрахунки проводяться в криптовалюті, то транзакційні витрати будуть нульовими, крім того, споживачі туристичних послуг не втрачатимуть кошти на конвертаціях валют при транскордонних платіжках. По-друге, блокчейн-платформи можна використовувати і при розробці програм лояльності (наприклад, швидке проведення страхових виплат при затримках чи відміні авіарейсів, миттєве бронювання нових білетів тощо) [6].

3. Використання он-лайн бронювання номерів у готелях, у тому числі, за допомогою мобільних додатків.

Важливою тенденцією останніх років стало бронювання номерів в готелях через мережу Інтернет за допомогою мобільних пристроїв. Платформа для бронювання, яка пристосована для мобільних пристроїв, допомагає готелям забезпечити успішну роботу своїх маркетингових рекламних кампаній та залучити нових клієнтів. Багато постачальників готельних технологій зараз зосереджуються на розробці інтуїтивних інструментів, які роблять готельний маркетинг максимально простим та ефективним. За даними звіту співтовариства світових туристичних

онлайн-брендів «Айфотревел» і Форнова, 73% опитаних туристів регулярно використовують пошукову систему, з яких 44% систематично використовують її для бронювання своїх поїздок [6].

4. Використання для реклами фото та відео, зроблених дронами.

Сьогодні більшість готелів для реклами і залучення нових клієнтів використовують фотографії або відео, створені за допомогою дронів. Високоякісні світлини готельних номерів та відео, що рекламують додаткові послуги, значно збільшують кількість бронювань новими клієнтами [6].

5. Модернізація номерного фонду.

Власники готелів все частіше при плануванні номерів нового готелю чи при проведенні реконструкції старого використовують інноваційні технології. Серед найбільш розповсюджених слід вказати, наприклад, «розумні ліжка», «електронні дверні дзвінки». Популярним стає використання спеціальної скляної панелі, яка кріпиться до зовнішньої сторони фасаду будівлі і акумулює енергію сонця і вітру. Температура і вологість у номерах такого готелю регулюється за допомогою водоспаду у внутрішньому критому дворіку. Цікавою новинкою є також ванна, при наповненні якої вода летить безпосередньо зі стелі.

Перспективи розвитку індустрії гостинності Франції, зокрема готельного сектору, пов'язані зі спеціалізацією та диверсифікацією готельних послуг. Серед сучасних готельних підприємств все частіше з'являються підприємства, які надають вузький перелік послуг та орієнтовані на обслуговування певної категорії гостей, наприклад, бізнес-готелі, готелі, призначені для поціновувачів активного відпочинку тощо. Французький ринок готельних послуг знаходиться в постійній динаміці, відповідаючи на нові запити клієнтів, зокрема, відкриваються так звані «денні» готелі, «капсульні» готелі та ін.

Крім цього, важливою тенденцією є подальша диверсифікація готельних послуг, тобто залучення до готельного бізнесу підприємств суміжних галузей, зокрема таких, що надають послуги харчування, дозвілля, розваг, виставкової діяльності тощо. При спорудженні нових готелів обов'язковим є облаштування їх закладами, що надають спортивні, оздоровчі

послуги (фітнес-клуб, басейн, сауна, солярій, косметичний салон), розважальні (нічні клуби), ресторани та інших додаткові послуги [9].

Для індустрії гостинності Франції характерні процеси світової інтеграції та концентрації готельного бізнесу. Результатом цього є створення нових готельних мереж, асоціацій, міжнародних урядових і неурядових організацій.

Слід зазначити, що для європейських готелів характерними є значні інвестиції в енергозберігаючі технології і послуги, і Франція не є виключенням. Такі інвестиції здійснюються у зв'язку зі зростанням вартості енергії та запровадженням додаткових екологічних вимог. Так, згідно з дослідженням готельної мережі Hilton, 20% клієнтів активно вивчають екологічні показники готелю перед бронюванням, 13% запевняють, що вони будуть готові прийняти рішення на основі цієї інформації, якщо вона буде доступною, 62% клієнтів мають бажання змінити готель, якщо вони дізнаються про неетичну практику, зокрема, про порушення екологічних правил [9].

Висновки. Проведений аналіз індустрії гостинності Франції дозволяє стверджувати, що дана галузь є однією з провідних в структурі економіки країни.

У період пандемії кількість міжнародних туристів у Франції, як і в усьому світі, суттєво зменшилась. Однак завдяки вдало організованим заходам з боку держави Франція змогла мінімізувати негативні наслідки пандемії за рахунок активізації внутрішнього туризму. Саме в приморських, гірських та сільських районах Франції спостерігалось найменше скорочення туристичних прибуттів, тоді як готелі Парижу та регіону Іль-де-Франс зазнали суттєвих збитків у зв'язку з практичною відсутністю іноземних туристів. Перспективи розвитку індустрії гостинності Франції та її виходу з кризового стану пов'язані із подальшим запровадженням інноваційних технологій в готельній індустрії, у тому числі, з метою забезпечення надійних протиепідеміологічних заходів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом заходів, які запроваджуються у Франції для підтримки підприємств індустрії гостинності з її виходу з кризи та можливостей використання французького досвіду в розвитку індустрії гостинності України.

Список використаних джерел:

1. Breiera M., Kallmuenzer A., Clauss T., Gast J., Krause S., Tiberius V. The role of business model innovation in the hospitality industry during the COVID-19 crisis. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278431920302759> (last access: 09.10.2020)
2. Canonero B., Gidrol J.- C., Mainguené A. (Insee) La fréquentation touristique se dégrade en septembre, après avoir repris quelques couleurs en juillet-août. Insee focus № 212. 30.11.2020. URL: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/4985641#consulter> (last accessed: 10.10.20).
3. Compte rendu du Conseil des ministres du 16 septembre 2020. Le Bilan de la saison touristique. URL: <https://www.gouvernement.fr/conseil-des-ministres/2020-09-16/le-bilan-de-la-saison-touristique> (last accessed: 15.10.20).
4. Denizet Hélène. Panorama du secteur hôtelier. Direction du Tourisme. 2005. 61 p. URL: <http://bel.uqtr.ca/id/eprint/676/1/6-19-1869-20070212-1.pdf> (last accessed: 09.10.2020).
5. Dossier de presse 6ème Comité interministériel du Tourisme. Service de presse de Mâtignon. 12.10.2020. с. 22. URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/dp_12102020_cle45d22f.pdf (last accessed: 15.10.20).
6. Évolution du secteur de l'hôtellerie en 2018. Trivago business blog. 20.01.2018. URL: <https://businessblog.trivago.com/fr/evolution-secteur-hotelier-2018/> (Last accessed: 13.10.2020).

7. Industrie hôtelière française : risques de faillites en 2021. 43ème édition de l'étude annuelle de KPMG France, "L'Industrie Hôtelière Française". 06.10.2020. URL: <https://home.kpmg/fr/fr/home/media/press-releases/2020/10/industrie-hoteliere-francaise-risques-faillites.html> (last accessed: 17.10.20).
8. Le Tourisme en France. France Diplomatie. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/tourisme/> (last accessed: 16.10.20).
9. Les tendances du tourisme et de l'hôtellerie 2018. Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/fr/fr/pages/consumer-business/articles/tendances-tourisme-hotellerie-2018.html> (Last accessed: 16.10.20).
10. Luczak-Rougeaux J. Hôtellerie: CleanseBot, le robot qui élimine les bactéries dans la chambre. 14.04.2020. URL: <https://www.tom.travel/2020/04/14/hotelierie-cleansebot-robot-elimine-bacteries-chambre/> (last accessed: 16.10.20).
11. Mulet-Forteza C., Genovart-Balaguer J., Mauleon-Mendez E., Merigó J. M. A bibliometric research in the tourism, leisure and hospitality fields. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296318306131> (last accessed: 12.10.20).
12. Shin Hakseung, Kang Juhyun. Reducing perceived health risk to attract hotel customers in the COVID-19 pandemic era: Focused on technology innovation for social distancing and cleanliness. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0278431920302164> (last accessed: 14.10.20).
13. Viglia G., Dolnicar S. A review of experiments in tourism and hospitality. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160738320300025?via%3Dihub> (last accessed: 16.10.20).
14. Бойко М.Г., Гопкало Л.М. Організація готельного господарства: Підручник. Київ: Київський національний торгово-економічний університет, 2006. 448 с.
15. Всесвітня туристична організація. Веб-сайт. URL: <https://www.unwto.org> (дата звернення: 15.10.2020 р.).
16. Довгаль Г.В. Сучасні тенденції розвитку світового готельного бізнесу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. Вип. 9. С. 190-196.
17. Кнодель Л.В. Туризм і туристська освіта у Франції: монографія. К.: ФОП Кандиба Т.П., 2019. 287 с.
18. Круль Г.Я. Основи готельної справи. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 368 с.
19. Левицька І.В., Корж Н.В., Онищук Н.В. Готельна справа: навч. посібник. Вінниця: Едельвейс і К, 2015. 580 с.
20. Мазур В. Індустрія гостинності – ефективний інструмент розвитку туристичного бізнесу. *Журнал Європейської економіки*. 2015. Том 14 (№ 3). С. 273 – 286.
21. Мальська М. П., Пандяк І. Г. Готельний бізнес: теорія та практика. Підручник. 2-вид. перероб. та доп. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 472 с.
22. Основи готельно-ресторанної справи: навчальний посібник / Н.І. Данько, А.Ю. Парфіненко, П.О. Подлепіна, О.О. Вишневецька [за заг. ред. А.Ю. Парфіненка]. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. 288 с.
23. Онищук Н.В. Розвиток індустрії гостинності в Україні та світі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 4 (21). С. 297-304.
24. Пандяк І. Феномен індустрії гостинності: дефініція поняття, основні підходи, структура. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2016. Вип. 50. С. 277-285.
25. Папирян Г.А. Менеджмент в индустрии гостеприимства. Москва: Экономика, 2000. 207 с.
26. Роглев Х.Й. Основи готельного менеджменту Навчальний посібник. К: Кондор, 2005. 408 с.
27. Світовий атлас даних. Туризм. Веб-сайт. URL: <https://knoema.ru/atlas/Франция/topics/Туризм> (дата звернення: 10.10.2020 р.)
28. Сучасні тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу: міжнародний та національний досвід: колективна монографія / за заг. ред. А.Ю. Парфіненка. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 412 с.
29. Щетинина К.И. Тенденции развития европейского рынка гостиничных услуг: дисс. канд. экон. наук. Москва, 2017. 192 с.
30. Юдіна Х.К. Методологічні аспекти обґрунтування дефініції «готельне господарство». *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 2 (47). С. 142-146.

References:

1. Breiera M., Kallmuenzer A., Clauss T., Gast J., Krause S., & Tiberius V. (2020). The role of business model innovation in the hospitality industry during the COVID-19 crisis. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0278431920302759> (last access: 09.10.2020).
2. Canonero B., & Gidrol J.- C., Mainguéné A. (2020). La fréquentation touristique se dégrade en septembre, après avoir repris quelques couleurs en juillet-août. Insee focus № 212. 30.11.2020. Retrieved from <https://www.insee.fr/fr/statistiques/4985641#consulter> (last accessed: 10.10.20)) [in French].
3. Compte rendu du Conseil des ministres du 16 septembre 2020. Le Bilan de la saison touristique. Retrieved from <https://www.gouvernement.fr/conseil-des-ministres/2020-09-16/le-bilan-de-la-saison-touristique> (last accessed: 15.10.20)) [in French].
4. Denizet, Hélène (2020). Panorama du secteur hôtelier. Direction du Tourisme. 2005. 61 p. Retrieved from <http://bel.uqtr.ca/id/eprint/676/1/6-19-1869-20070212-1.pdf> (last accessed: 09.10.2020)) [in French].

5. Dossier de presse 6ème Comité interministériel du Tourisme. Service de presse de Matignon. 12.10.2020. с. 22. Retrieved from https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/dp_12102020_cle45d22f.pdf (last accessed: 15.10.20) [in French].
6. Évolution du secteur de l'hôtellerie en 2018. Trivago business blog. 20.01.2018. Retrieved from <https://businessblog.trivago.com/fr/evolution-secteur-hotelier-2018/> (Last accessed: 13.10.2020) [in French].
7. Industrie hôtelière française : risques de faillites en 2021. 43ème édition de l'étude annuelle de KPMG France, "L'Industrie Hôtelière Française". 06.10.2020. Retrieved from <https://home.kpmg/fr/fr/home/media/press-releases/2020/10/industrie-hoteliere-francaise-risques-faillites.html> (last accessed: 17.10.20) [in French].
8. Le Tourisme en France. France Diplomatie. Retrieved from <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/tourisme/> (last accessed: 16.10.20) [in French].
9. Les tendances du tourisme et de l'hôtellerie 2018. Deloitte. Retrieved from <https://www2.deloitte.com/fr/fr/pages/consumer-business/articles/tendances-tourisme-hotellerie-2018.html> (Last accessed: 16.10.20) [in French].
10. Luczak-Rougeaux, J. (2020). Hôtellerie: CleanseBot, le robot qui élimine les bactéries dans la chambre. 14.04.2020. Retrieved from <https://www.tom.travel/2020/04/14/hotellerie-cleansebot-robot-elimine-bacteries-chambre/> (last accessed: 16.10.20) [in French].
11. Mulet-Forteza, C., Genovart-Balaguer, J., Mauleon-Mendez, E., & Merigó, J.M. (2020). A bibliometric research in the tourism, leisure and hospitality fields. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296318306131> (last accessed: 12.10.20).
12. Shin, Hakseung, & Kang, Juhyun (2020). Reducing perceived health risk to attract hotel customers in the COVID-19 pandemic era: Focused on technology innovation for social distancing and cleanliness. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0278431920302164> (last accessed: 14.10.20).
13. Viglia, G., & Dolnicar, S. (2020). A review of experiments in tourism and hospitality. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160738320300025?via%3Dihub> (last accessed: 16.10.20).
14. Boiko, M.H., & Hopkalo, L.M. (2006). Orhanizatsiya hotelnoho hospodarstva: [Organization of the hotel industry]. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi torhovo-ekonomichnyi universytet, 448 p. [in Ukrainian].
15. Vsesvitnya turystychna orhanizatsiya [World Tourism Organization]. Retrieved from <https://www.unwto.org> (last accessed: 15.10.2020).
16. Dovhal, H.V. (2019). Suchasni tendentsii rozvytku svitovoho hotelnoho biznesu [Modern tendencies in the world hotel business]. *Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm*, 9, 190-196 [in Ukrainian].
17. Knodel, L.V. (2019). Turyzm i turystska osvita u Frantsii [Tourism and tourism education in France]. Kyiv: FOP Kandyba T.P. 287 p. [in Ukrainian].
18. Krul, H.Y. (2011). Osnovy hotelnoi spravy [Fundamentals of the hotel industry]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 368 p. [in Ukrainian].
19. Levytska, I.V., Korzh, N.V., & Onyshchuk, N.V. (2015). Hotelna sprava [The hotel industry]. Vinnytsya: Edelveis i K. 580 p. [in Ukrainian].
20. Mazur, V. (2015). Industriya hostynnosti – efektyvnyi instrument rozvytku turystychnoho biznesu. [The hospitality industry – the effective tool in tourist business development]. *Zhurnal Evropeiskoi ekonomiky*, 14(3), 273-286 [in Ukrainian].
21. Malska, M.P., & Pandiak, I.H. (2012) Hotelnyi biznes: teoriya ta praktyka [The hotel business: theory and practice]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 472 p. [in Ukrainian].
22. Danko, N.I., Parfinenko, A.Y., Podlepina, P.O., & Vyshnevskaya, O.O. (2017). Osnovy hotelno-restoranoi spravy [Fundamentals of the hotel and restaurant industry]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 288 p. [in Ukrainian].
23. Onishchuk, N.V. (2019). Rozvytok industrii hostynnosti v Ukraini ta sviti [The development of the hospitality industry in Ukraine and in the world]. *Skhidna Evropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*, 4(21), 297-304 [in Ukrainian].
24. Pandiak, I. (2016). Fenomen industrii hostynnosti: definitysiya poniattya, osnovni pidkhody, struktura [The phenomena of the hospitality industry: the definition of its potential, main ways and its structure]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 50, 277-285 [in Ukrainian].
25. Papyrian, G.A. (2000). Menedzhment v industrii gostepriimstva. [Management in the hospitality industry]. Moscow: Ekonomika, 207 p. [in Russian].
26. Rohliev, Kh.Y. (2005). Osnovy hotelnoho menedzhmentu [Fundamentals of hotel management]. K: Kondor, 408 p. [in Ukrainian].
27. World Data Atlas. Retrieved from <https://knoema.ru/atlas/Франция/topics> (last accessed: 10.10.2020) [in Russian].
28. Parfinenko, A.Y. (eds.). (2017). Suchasni tendentsii rozvytku hotelno-restorannoho biznesu: mizhnarodnyi ta natsionalnyi dosvid [The latest developmental tendencies in the hotel and restaurant business: international and domestic experience]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 412 p. [in Ukrainian].
29. Shchetinina, K.Y. (2017). Tendentsii rozvytka evropeiskogo runka gostinichnykh uslug [The tendencies in development of European market hospitality services]. Moscow, 192 s. [in Russian].
30. Iudina, Kh.K. (2011). Metodolohichni aspekty obgruntuvannya definitysii «hotelne hospodarstvo» [The methodological aspects of defining the term hotel industry]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli*, 2(47), 142-146. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 05.11.2020 р.

About the authors:

Hanna Kucheriava – PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Tourism, Kyiv National Linguistic University, Velyka Vasylkivska st., 73, Kyiv, 03680, Ukraine, annakucheryava12@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1742-0605>

Tatiana Polishchuk – MSc Student of the Department of Psychology, Pedagogy and Tourism, Kyiv National Linguistic University, Velyka Vasylkivska st., 73, Kyiv, 03680, Ukraine, tanyapolishchuk5@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7548-2580>

Об авторах:

Анна Кучерявая – кандидат географических наук, доцент кафедры психологии, педагогики и туризма, Киевский национальный лингвистический университет, ул. Большая Васильковская, 73, г. Киев, 03680, Украина, annakucheryava12@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1742-0605>

Татьяна Полищук – магистрант кафедры психологии, педагогики и туризма, Киевский национальный лингвистический университет, ул. Большая Васильковская, 73, г. Киев, 03680, Украина, tanyapolishchuk5@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7548-2580>

Yurii Bilous

*PhD Student of the Department of Geography of Ukraine and Regional Studies
e-mail: bilous_jura@ukr.net, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8539-275X>
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Mykhailo Kotsiubynsky street 2, building 4, Chernivtsi, 58012, Ukraine*

SOCIAL AND GEOGRAPHICAL FEATURES OF THE FORMATION OF THE INTELLECTUAL POTENTIAL OF CHERNIVTSI OBLAST

The article studies the peculiarities of the formation of intellectual potential of Chernivtsi oblast by analyzing its components, and also analyzes the participation of students in student competitions in subjects and in the competition-defense of research works of students of the Small Academy of Sciences of Ukraine, as well as their results. The analysis of gender peculiarities of students' participation in the researched competitions is carried out, and also the geographical factors influencing formation of intellectual potential are considered.

In 2019, there were 372 preschool educational institutions, 403 general secondary education institutions, 16 vocational education institutions and 16 higher education institutions in Chernivtsi oblast, which provided relevant educational services and formed the intellectual potential of the region. In Chernivtsi oblast in the 2019-2020 academic year, 1,814 students took part in the III stage of student academic competitions. The largest number of participants was observed at the academic competition in geography, Ukrainian language and literature, history and biology. In total, 845 participants took top places. The best results were shown by students of Chernivtsi, Storozhynets AH, Novoselytsia AH and students of Kelmentsi rayon. As for the all-Ukrainian competition-defense of research works, in 2020 378 students took part in the competition, of which 187 participants took top places. The best results, as in the academic competition, were demonstrated by students from Chernivtsi and Putyla rayon. Territorial differences in the development of intellectual potential occur under the influence of economic, demographic, legal, environmental, natural and other factors. The following indicators correlate most with the number of points scored by teams: the number of educational institutions in the rayon; share of new type of institutions (gymnasiums, lyceums, etc.); language of instruction.

The gender structure of participants and winners of these intellectual competitions deserves a special attention. Girls predominate in the gender structure of participants and winners of the academic competition and defense competition in most subjects, especially in subjects of the philological and philosophical cycle, while the number of boys predominates in the academic competitions of the physical and mathematical cycle. Thus, in Chernivtsi oblast there is a significant differentiation between territorial and administrative units according to the results of the III stage of student academic competitions in basic disciplines and the competition-defense of scientific works of students-members of the Small Academy of Sciences.

Key words: intellectual potential, education, general secondary education institution, student academic competition, competition-defense of scientific works.

Юрій Білоус. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто особливості формування інтелектуального потенціалу Чернівецької області шляхом аналізу його складових, а також було проведено аналіз участі учнів в учнівських олімпіадах з навчальних предметів та у конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України, а також їх результатів. Проведено аналіз гендерних особливостей участі учнів у досліджуваних конкурсах, а також розглянуто географічні чинники, що впливають на формування інтелектуального потенціалу.

У 2019 році в Чернівецькій області функціонувало 372 дошкільних навчальних закладів, 403 заклади загальної середньої освіти, 16 закладів професійної освіти та 16 закладів вищої освіти, які надавали відповідні освітні послуги та формували інтелектуальний потенціал регіону. Загалом у Чернівецькій області в олімпіадах взяли участь 1814 учнів, з яких призові місця здобули 845 учасників. Найкращі результати продемонстрували учні м. Чернівці, Сторожинецької об'єднаної територіальної громади (ОТГ), Новоселицької ОТГ та учні Кельменецького району. Що ж стосується Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, то у 2020 році в конкурсі взяли участь 378 учнів, з яких 187 учасників здобули призові місця. Найкращі результати продемонстрували учні м. Чернівці та Путильського району.

Особливої уваги заслуговує гендерна структура учасників та призерів даних інтелектуальних змагань. В статевій структурі учасників та призерів олімпіади та конкурсу-захисті з більшості предметів переважають дівчата, особливо це проявляється у предметах філологічного та філософського циклу, натомість кількість хлопців переважає на олімпіадах фізико-математичного циклу. Для кращого розуміння формування територіальних відмін у формуванні результативності учнів у інтелектуальних змаганнях нами було розглянуто чинники їх формування. Одним із найважливіших чинників є кількість закладів загальної середньої освіти в громаді, що призводить до більшої конкуренції, а також типи навчальних закладів, що дозволяє зосередитись на вивченні окремих предметів.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал, освіта, заклад загальної середньої освіти, учнівські олімпіади, конкурс-захист наукових робіт.

Юрій Білоус. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЧЕРНОВИЦКОЙ ОБЛАСТИ

В статье рассмотрены особенности формирования интеллектуального потенциала Черновицкой области путем анализа его составляющих, а также был проведен анализ участия учеников в олимпиадах по учебным предметам и в конкурсе-защите научно-исследовательских работ учеников-членов Малой академии наук Украины, а также их результатов.

Проведен анализ гендерных особенностей участия учеников в исследуемых конкурсах, а также рассмотрен ряд факторов, влияющих на формирование интеллектуального потенциала.

В 2019 году в Черновицкой области функционировало 372 дошкольных учебных заведений, 403 учреждения общего среднего образования, 16 учреждений профессионального образования и 16 учреждений высшего образования, которые представляли соответствующие образовательные услуги и формировали интеллектуальный потенциал региона. Всего в Черновицкой области в олимпиадах приняли участие 1814 учеников, из которых призовые места получили 845 участников. Лучшие результаты продемонстрировали учащиеся г. Черновцы, Сторожинецкой ОТГ, Новоселицкого ОТГ и ученики Кельменецкого района. Что же касается Всеукраинского конкурса-защиты научно-исследовательских работ, то в 2020 году в конкурсе приняли участие 378 учеников, из которых 187 участников получили призовые места. Лучшие результаты, как и в олимпиаде продемонстрировали ученики г. Черновцы, а также Путильского района.

Особого внимания заслуживает гендерная структура участников и призеров данных интеллектуальных соревнований. В половой структуре участников и призеров олимпиады и конкурса-защиты по большинству предметов преобладают девушки, особенно это проявляется в предметах филологического и философского цикла, зато количество ребят преобладает на олимпиадах физико-математического цикла. Для лучшего понимания формирования территориальных различий в формировании результативности учащихся в интеллектуальных соревнованиях нами были рассмотрены факторы их формирования. Одним из важнейших факторов является количество заведений общего среднего образования в обществе, что приводит к большей конкуренции, а также типы учебных заведений, позволяет сосредоточиться на изучении отдельных предметов.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал, образование, учреждение общего среднего образования, ученические олимпиады, конкурс-защита научных работ.

Formulation of the problem. Education is one of the determining factors in shaping the economic capacity of the state. The main criterion for assessing the level of development of education is the total intellectual potential of the region, the effective use of which contributes to strengthening the economic and political competitiveness of the state in the world and Europe. Socio-geographical studies of the intellectual potential of the region are designed to identify the factors of its formation, territorial differentiation of development and ways of implementation in the economy of the region and the state as a whole. Modern education reform in Ukraine will not only change the network of institutions that make up the educational space, but also redistribute the existing cumulative and specific intellectual potential of regions, which will have a significant impact on changes in various sectors of the economy and the state as a whole. For the first time, this will be reflected in the change in the territorial structure of those industries that focus on the scientific potential and entrepreneurial skills of employees.

An important stage in the study of the intellectual potential of the region is the assessment of student achievement in various intellectual competitions, including two, namely student school competitions in subjects and competition-defense of research papers of students of the Small Academy of Sciences of Ukraine, the results of which are taken into account at universities of Ukraine. These studies show the prospects for the development of a particular type of intellectual potential, the possibility of successful operation of relevant areas of training, specialties or educational programs in universities in the region, and accordingly the training of highly qualified specialists for the development of certain sectors. Therefore, the research topic is quite relevant, has a high practical value and its results can be used in developing strategies for forming a network of specialized institutions of general secondary education, training future employees in vocational and higher education institutions, as well as planning the development of certain industries that are oriented on scientific staff and scientific potential.

Analysis of recent research and publications. In modern domestic and foreign literature there are many

scientific works devoted to the study of intellectual potential. It should be noted that most of the works of scientists study the intellectual potential as one of the components of economic development of the state or individual regions.

Such foreign economists as D. Ricardo, D. Bell, T. Schultz, G. Becker, K. Sweiby, M. Malone, A. Tofler, M. Fisher, T. Stewart and others devoted their works to the study of intellectual potential, namely such its components as education, science, intellectual capital. Among domestic economists, O. Grishnova, S. Zlupko, I. Revak, B. Leontiev, L. Semiv, T. Baulina, N. Ushenko, A. Gaponenko, S. Filippova, and K. Kovtunenکو and others paid considerable attention to the comprehensive study of the concept of intellectual potential. The essence, content, formation, assessment of the intellectual potential are studied in the works of N. Verkhoglyadov, L. Dyba, T. Nosov, Y. Kanygin, I. Maksymenko, B. Titov, V. Petrenko, P. Pererva, L. Marchuk, Yu. Gava, M. Rosumnyi.

Socio-geographical studies of intellectual potential in Ukraine began in the last quarter of the twentieth century, and today there is insufficient study, as well as the actual lack of a single scientific and methodological view of this scientific concept, its selection, classification and importance in economic development. It is worth noting the works of such scientific geographers as: M. Palamarchuk, V. Nagirna, O. Shablii, O. Topchiev, J. Oliynyk, T. Nych, O. Naumchuk and others. Their works consider a number of aspects of the formation and use of intellectual potential, as well as reveal the essence of the concept of "intellectual potential" as an object of socio-geographical research.

Setting objectives. The purpose of this study was a socio-geographical analysis of spatial differences in the intellectual potential of the region in the near future by studying the effectiveness of students in the all-Ukrainian student academic competitions and competition-defense of research papers of students of the Small Academy of Sciences of Ukraine. Based on the goal, we set the following tasks: to explore the essence of the concept of "intellectual potential"; to characterize the components of the intellectual potential of Chernivtsi oblast; to identify the spatial features of the formation of

intellectual potential of Chernivtsi oblast; to analyze the territorial differences of students' participation in various intellectual competitions of the studied region.

Presentation of the main research material. In the modern scientific literature there are different definitions of the term "intellectual potential". Thus, Yu. Gava considers intellectual potential as a set of human, material and intangible potential [2], and B. Danylyshyn and V. Kutsenko consider intellectual potential as a purposeful active set of employees with the appropriate educational and qualification level, i.e. with their knowledge and skills [3]. N. Verkhohlyadova and O. Sidorov believe that intellectual potential is a part of intellectual resources that have the potential ability in the process of their formation and use to turn into intellectual capital [1]. T. Nych considers the intellectual potential as a system of intellectual resources with their knowledge, creative intellectual abilities and capabilities, infrastructural assets and intellectual property and market assets. According to her, it forms the intellectual capital of the region and its intellectual security. Depending on the territory, the following levels of intellectual potential formation are distinguished: national (state), regional, branch, local (settlement, enterprise or institution) [7].

According to O. Naumchuk, intellectual potential is a generalized characteristic of intellectual resources, according to place and time. Intellectual potential is greater than intellectual resources, because intellectual potential is the opportunities provided by intellectual resources at a certain time and in the future that can be used to achieve a certain goal. O. Naumchuk in the structure of the intellectual potential of the region identifies the following components: educational potential, scientific potential, innovation potential and cultural potential [5].

Three groups of factors contribute to the formation of the intellectual potential of the region: natural (creative abilities of individuals, public health, demographic situation in the country, the state of the environment); economic (state demographic policy, employment policy, state of labor resources, financing of science and education, the value of national income per capita, social protection system, pricing mechanism in the market of intellectual products, wage system); institutional (legislative regulation of intellectual activity, mechanism of protection of intellectual property) [5].

The basis of the development of intellectual potential is educational and scientific potential, because they are the basis of scientific and technological progress, without which it is impossible to imagine the successful development of the state.

The initial stage in the formation of intellectual potential is preschool education. In 2019, there were 372 pre-school institutions in Chernivtsi oblast, which is 9 institutions less than in 2017, when their number was the largest – 381 institutions. Most institutions operate in Chernivtsi – 59 and Storozhynets rayon – 39, and the least in Novodnistrovsk – 3. Preschools educated more than 31 thousand children, and the coverage of children in preschools was 62%, which is the highest figure since 2000. In the region, there is a significant differentiation in the coverage of children with disabilities in urban (88%) and rural (47%) areas. An important aspect in the

context of further formation of the intellectual potential of the region is the language of education of students. In 2019, 89.3% of children with IPE were educated in the Ukrainian language, which is 4% less than in 2000. Education is also conducted in Romanian 10.7%, and by 2015 also in Russian [17].

The next stage in the formation of the intellectual potential of the region is general secondary education. Since 2000, the number of ZSSO has been gradually decreasing from 462 institutions (which is the largest figure since independence) to 402 general secondary education institutions operating in Chernivtsi oblast as of September 1, 2019. Most institutions are concentrated in Chernivtsi and Storozhynets rayon (59 and 46 respectively). As for students, by 2015 there was a significant decrease in their number from 143 thousand in 1991 to 97.6 thousand in 2015, and since 2016 there has been a slight increase in their number to 105.5 thousand persons as of September 1, 2019 [17].

An important aspect of the study of the intellectual potential of the oblast region is the study of the level of knowledge of students. Determining the level of students' knowledge can be done through such intellectual competitions as the All-Ukrainian Olympiads in academic subjects and the All-Ukrainian competition-defense of research works of students of the Small Academy of Sciences of Ukraine.

All-Ukrainian student academic competitions in academic subjects are a kind of intellectual competitions in the educational space of Ukraine, designed to encourage young students to study certain subjects. Currently, competitions are held in 26 subjects (Ukrainian language and literature, foreign languages (English, Spanish, French, German), law, history, economics, mathematics, biology, geography, astronomy, physics, chemistry, ecology, computer science, information technology, labor education (technology), languages and literatures of national minorities (Russian, Polish, Hungarian, Romanian, Bulgarian, Moldavian, Modern Greek, Hebrew)) and take place in IV stages: I stage - school; II stage - rayon (city); III stage - oblast; IV stage - All-Ukrainian [10].

In the 2019-2020 academic year, according to the Order of the Department of Education and Science of the Chernivtsi Oblast State Administration, competitions in Chernivtsi oblast were held in 20 subjects for students of grades 7-11 [12].

In Chernivtsi oblast in the 2019-2020 academic year, 1,814 students took part in the III stage of student competitions. The largest number of participants was observed in the academic competition in geography, Ukrainian language and literature, history and biology, the smallest – in the academic competition in Jewish language and literature, astronomy and economics (Fig. 1).

In total, in the 2019-2020 academic year, 845 students won prizes, of which: 91 – I place; 273 – II place; 481 – III place.

We determined the rating of the teams of Chernivtsi oblast based on the results of their performances at the III stage of student competitions in basic disciplines, based on the points scored. For each diploma received by a member of the team, the following number of points

was awarded: I degree diploma – 3 points; II degree diploma – 2 points; III degree diploma – 1 point.

The highest number of points according to the results of the III stage of student competitions was won by the team from Chernivtsi (553 points). Students of Storozhynets AH (69), Novoselytsia AH (63) and stu-

dents of Kelmentsi region (49) won a fairly large number of points. The lowest number of points was obtained by students of Vikno AH, who did not take any top places, Stavchany AH, Seliatyn AH, Krasnoilsk AH and Voloka AH, that received 1 point each (Fig. 2).

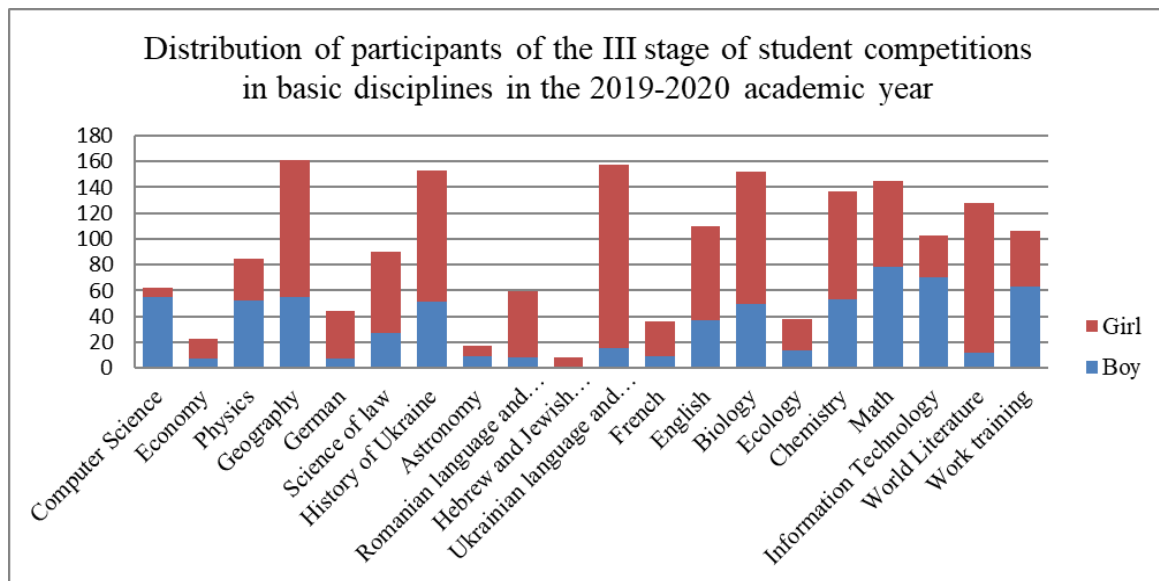

Fig. 1. Distribution of participants of the III stage of student competitions in basic disciplines in the 2019-2020 academic year

Fig. 2. The effectiveness of the participants of the III stage of the all-Ukrainian academic competition

The general rating of teams is quite interesting. This rating was calculated by the following formula: $R_{gen} = \frac{\sum points}{N \cdot Z}$, where N – this is the total number of parallels in which student competitions in certain subjects were held, and is 71; Z – this is the quantitative composition of teams for the III stage in each subject from each parallel.

According to the Order of the Department of Education and Science of the Chernivtsi Oblast State Administration, the number of team members in each subject and class is determined by the number of schools and

students in the rayon, AH or city. For example, Chernivtsi in the III stage of student competitions can delegate 8 participants from each class, while the team of Kitsman AH – 2 participants, and Chahor AH – only 1 participant [12].

According to the general rating, the absolute leader is Chernivtsi (0.97). The teams of Novoselytsia AH (0.3), Hlyboka AH (0.28), Klishkyivtsi AH (0.28), Mamayivtsi AH (0.28), Sokyryany AH (0.28) showed quite a high result.

As for educational institutions, the absolute leader

of the rating is Chernivtsi Lyceum №1 of mathematical and economic specializations – 112 points. The second and third places were taken by Taras Shevchenko Chernivtsi Gymnasium №1 (56) and Chernivtsi Lyceum №3 of medical specialization (55), respectively. More than half of the points scored in these educational institutions are the results of competitions in their specialization subjects. For example, students of Chernivtsi Lyceum №1 of mathematical and economic specializations, took most of top places in academic competitions in mathematics, computer science, physics and astronomy, and students of T.G. Shevchenko Chernivtsi Gymnasium №1 – at competitions in German and English.

Quite high results were shown by students of the following educational institutions: Chernivtsi Gymnasium №4, Novoselytsia Secondary School №3 of I-III degrees – basic institution, Chernivtsi Gymnasium №5, basic institution Storozhynets Lyceum, Hlyboka Lyceum, Chernivtsi Gymnasium №2, Kelmentsi Lyceum – basic institution, Chernivtsi Gymnasium № 7. In total, students of 193 general secondary education institutions

took top places.

Another important intellectual competition is the all-Ukrainian competition-defense of research works of students-members of the Small Academy of Sciences of Ukraine. The main objectives of the competition are to identify and support gifted children, to involve intellectual and creatively gifted students in research and experimental work, to form an active civic position of students, to educate them in independence, perseverance, ability to form and defend their own opinion [10].

In 2020, 378 students took part in the second stage of the all-Ukrainian competition-defense of research works. The competition was held in 48 sections, which were grouped into 11 departments [13].

The largest number of works was presented in the department of Earth Sciences (88) and in the department of Literary Studies, Folklore and Art Studies (56) (Fig. 3). In general, in 2020, representatives of almost all administrative-territorial units of the oblast took part in the competition. The largest number of works was presented by students from Chernivtsi and Putyla rayon.

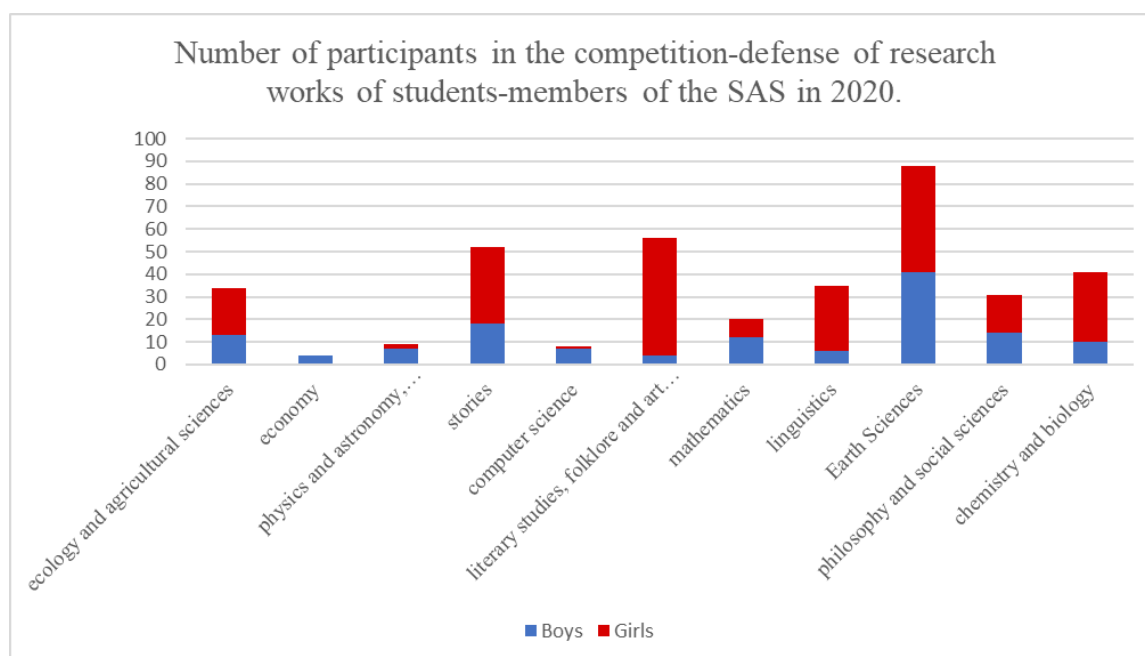

Fig. 3. Number of participants in the competition-defense of research works of students-members of the SAS in 2020

Top places at the II stage of the competition were taken by 187 participants of the competition, who study in 71 GSEI. Students of Chernivtsi Lyceum №1 (20), Putyla Gymnasium (18), Chernivtsi Lyceum №3 of medical specialization (18) and Chernivtsi Gymnasium №2 (16) received the highest number of points according to the results of the competition-defense of research works.

Based on the analysis, we propose to identify the following groups of administrative-territorial units of the oblast according to the level of students' results at the III stage of student competitions in basic disciplines:

I group (high level) – Chernivtsi. This type is characterized by a large number of GSEI, including institutions of a new type. Institutions with in-depth or special-

ized study of individual subjects gained the largest share of points scored. It was from these competitions that they received the highest number of points;

Type II (intermediate level) – Storozhynets AH, Novoselytsia AH, Kelmentsi rayon, Hlyboka AH, Vyzhnytsia rayon, Vyzhnytsia AH, Kitsman AH, Hlyboka rayon, Kitsman rayon, Zastavna rayon, Sokyrany rayon, Klishkivtsi AH, Mamayivtsi AH, Sokyrany AH, Putyla rayon and Khotyn AH. The main feature of this group is that most of the points scored were obtained by students of one or two educational institutions. Another feature here is top places in almost all competitions.

Type III (lower middle level) – Hertsa AH, Kon-

iatyn AH, Vashkivtsi AH, Novoselytsia rayon, Karapchiv AH, Chudei AH, Yurkivtsi AH, Hertsa rayon, Novodnistrovsk, Nedoboivtsi AH, Chahor AH, Rukshyn AH, Mamalyha AH, Khotyn rayon, Storozhynets rayon, Zastavna AH, Mahala AH, Vanchykyivtsi AH and Nepolokivtsi AH. Characterized by a small number of ZSSO, including institutions of a new type.

Type IV (low level) – Terebleche AH, Velykyi-Kuchuriv AH, Vashkivtsi AH, Kostryzhivka AH, Ust-Putyla AH, Ostrytsia AH, Voloka AH, Krasnoilsk AH, Selyatyn AH, Stavchany AH, Vikno AH. They are characterized by a small number of ZSSOs and students. Most of the points were scored by students of one ZZSO or even one participant of the academic competition.

An important aspect in the study of intellectual potential is to identify factors influencing its development.

Territorial differences in the development of intellectual potential occur under the influence of economic, demographic, legal, environmental, natural and other factors. The following indicators correlate the most with the number of points scored by teams: the number of educational institutions in the rayon, AH or city (Pearson's correlation coefficient is 0.81), it was found that the greater the competition, the better the results in various intellectual competitions. Quite significant factors are the share of institutions of a new type (gymnasiums, lyceums, etc.) – in institutions of a new type in-depth study of individual subjects, while the study of other subjects is given less attention, which allows a better preparation for competitions in specific subjects; and the language of instruction – language is an important factor, especially in ethnocontact regions, because in some institutions education is conducted in the language of national minorities, and competitions are held in the state language.

At present, in Ukraine and the world, such a direction of geography as gender geography is gaining relevance. Gender geography is a socio-geographical science that studies the regional differences of gender relations in socio-geographical processes, regional features of gender identification and perception of gender roles in society [4].

673 boys and 1141 girls took part in the oblast stage of student competitions, which is 37.1% and 62.9%. The share of girls in the structure of academic competition participants prevails in 14 out of 19 academic competitions (excluding the academic competition in labor training, because this academic competition is held separately for girls and boys).

The smallest share of boys (less than 10%) among the participants was observed at the academic competition in Ukrainian language and literature, as well as in foreign literature.

Among the participants of the academic competition more boys than girls were observed in the academic competitions in Informatics (88.7%), Information Technologies (67.9%), Physics (61.2%), Mathematics (53.5%) and Astronomy (52.9).

287 boys and 502 girls took top places, which is 36.4% and 63.6% respectively (excluding the academic competition in labor).

The boys took top places among all participants at

the academic competitions in Informatics (89.3%), Information Technology (82.8%), Mathematics (76.4%), Astronomy (71.4%) and Physics (55.3%).

As for the second stage of the competition-defense of the SAS, the situation is a bit different compared to the academic competitions. A total of 378 students took part in the competition, of which 136 boys (36%) and 242 girls (64%).

The largest share of girls took part in the defense of scientific papers in the departments of literary studies, folklore and art history (93%), linguistics (83%) and in the department of chemistry and biology (76%), while no girl took part in the defense of works in the economics section. Also a fairly low proportion of girls participated in the defense of scientific papers in the departments of computer science (8%) and physics, astronomy and technical sciences (9%). Approximate gender equality of participants is observed only in the Department of Earth Sciences.

A total of 116 girls (I - 21, II - 33, III - 62) and 71 (I - 16, II - 21, III - 34) boys or 62% and 38% respectively took top places.

In general, one can notice an interesting relationship between subjects and the gender relations of their participants. In intellectual competitions in subjects of philology and philosophy, girls show their knowledge better, while in subjects of physics and mathematics – boys.

Also, the components of intellectual potential include out-of-school educational institutions, which conduct a variety of educational, training and research work with young students. There are 45 out-of-school educational institutions (21 specialized, 9 complex and 15 children's and youth sports schools) in Chernivtsi region, in which 1421 clubs with 29,622 students are created. Among the areas of activity are dominated by sports, artistic, aesthetic and scientific and technical. It should be noted that there is only 1 research and experimental institution in the region – KOPNZ “Bukovynian Small Academy of Sciences for Student Youth” [18].

The highest level of formation of the intellectual potential of the region is vocational education institutions, higher education institutions and research institutions. In the Chernivtsi oblast, since 2005, there are 16 institutions of vocational (professional and technical) education, which currently have about 6 thousand people. During 2019, 2.9 thousand people graduated from vocational education institutions, which is the lowest figure since 2000. Higher education institutions of the region are represented by all levels of accreditation. As of the beginning of the 2019-2020 academic year, 6.8 thousand people studied in colleges, technical schools and colleges, which is almost 2 times less than in 2000. With regard to higher education institutions of III-IV level of accreditation, there are 3 such institutions in the region, which enroll 19.8 thousand students, of whom 76.8% studied full-time and 23.2% part-time. In 2019, 2002 masters, 540 specialists, 3141 bachelors and 2502 junior specialists were trained. Also, at the end of 2019, postgraduate students were trained in 3 higher education institutions in the region and doctoral students were trained in 2 institutions. In 2019, 244 postgraduate students and 10 doctoral students were trained [17].

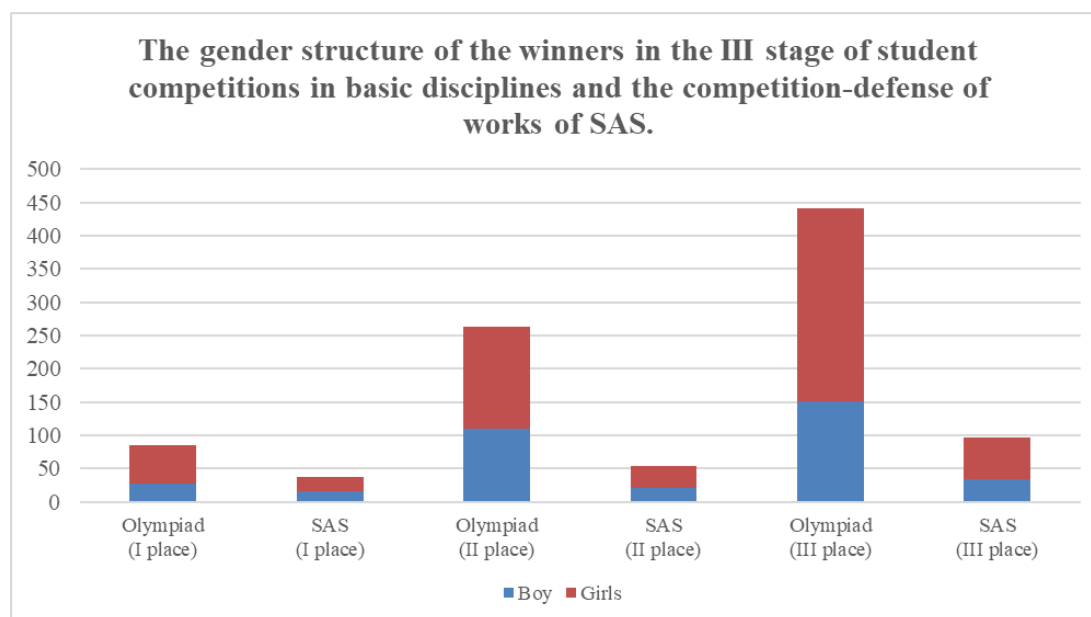

Fig. 4. The gender structure of the winners in the III stage of student competitions in basic disciplines and the competition-defense of works of SAS

One of the aspects of the structure of intellectual potential is functional-managerial – organizations and institutions that manage the system of intellectual potential and influence the development of educational and scientific objects, their interaction with the external environment and effective solution of tasks. They are formed at the level of oblasts, rayons and territorial communities, as well as within educational districts [7].

Conclusions. The study of the intellectual potential of the region from the standpoint of social geography is a new direction of scientific knowledge. Intellectual potential is a set of intellectual resources with their knowledge. The structure of intellectual potential is preschool education, complete general secondary education; extracurricular education, specialized education, professional (vocational) education, professional higher education and higher education.

In 2019, there were 372 preschool institutions in Chernivtsi oblast, which educated more than 31 thousand children, and the coverage of children by preschool institutions was 62%. The next stage in the formation of the intellectual potential of the region is general secondary education. In the Chernivtsi oblast there are 402 ZZSO, in which studied 105.5 thousand students. Girls predominate in the gender structure of participants and winners of the academic competition and defense competition in

most subjects. The number of boys predominates in competitions in computer science, mathematics, physics and astronomy.

There are also 16 vocational education institutions and 16 higher education institutions in the region. These institutions are mainly located in urban settlements, and most of them are in Chernivtsi.

As for the results of the third stage of student competitions in basic disciplines and competition-defense of scientific works of students of the Small Academy of Sciences, the best results are demonstrated by students of Chernivtsi, which can be justified by a significant number and, consequently, greater competition in the second stage of the competition, as well as a large number of institutions with in-depth or specialized study of individual subjects. Students of Storozhynets, Novoselytsia, and Hlyboka communities, as well as Kelmenets rayon, also show quite high results. Girls predominate in the gender structure of participants and winners of the academic competitions and defense competition in most subjects. The number of boys predominates in competitions in computer science, mathematics, physics and astronomy.

Thus, the intellectual potential is the basis of economic growth in the region, because in fact it further forms the intellectual capital.

Список використаних джерел:

1. Верхоглядова Н.І. Підходи до розуміння інтелектуального потенціалу / Н.І. Верхоглядова, О.А. Сидоров // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2018. – Вип. 18. – С. 77-80.
2. Гава Ю.В. Інтелектуальний капітал - шлях до економічного зростання України / Ю.В. Гава // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - № 4. – С. 129-134.
3. Данилишин Б. Відтворення інтелектуального потенціалу у контексті розвитку знаннєвої економіки / Б. Данилишин, В. Куценко // Вісник НАН України. – 2004. - № 7. – С. 15-24.
4. Мезенцева Н. Гендер і географія в Україні: Монографія / Наталія Мезенцева, Ольга Кривець. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 194 с.
5. Наумчук О.М. Інтелектуальний потенціал регіону як об'єкт суспільно-географічного дослідження / О.М. Наумчук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Випуск, 587-588. – С. 152-154.

6. Нич Т.В. Географія інтелектуального потенціалу / Т.В. Нич // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 21. – С. 161-167.
7. Нич Т.В. Суспільно-географічні аспекти дослідження формування інтелектуального потенціалу Хмельницької області: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Нич Тетяна Василівна – Чернівці, 2016. – 24 с.
8. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії: Посібник / Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. – К.: Знання, 1998 – 416 с.
9. Перерва П.Г. Інтелектуальний потенціал як економічна категорія / П.Г. Перерва, Л.С. Марчук // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки): зб. наук. пр. – Харків: НТУ «ХПІ», 2018. – № 15 (1291). – С. 53-63.
10. Про затвердження Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності: наказ М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 22 вересня 2011 р. № 1099 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11>
11. Про проведення I-II етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2019/2020 н.р. серед учнів ЗЗСО, ПТО: наказ Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА від 12 вересня 2019 р. № 387 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://oblosvita.com/normatyvna_baza/nakaz/28285-nakaz-don-vd-12092019-387.html
12. Про проведення III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з навчальних предметів у 2019/2020 навчальному році: наказ Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА від 20 грудня 2019 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://oblosvita.com/uchnivski_olimpiady/28722-nakaz-departamentu-osviti-nauki-vd-16122019-551.html
13. Про результати проведення II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Буковинської Малої академії наук учнівської молоді, членів наукових товариств, об'єднань у 2019/2020 навчальному році: наказ Департаменту освіти і науки Чернівецької ОДА від 03 березня 2020 р. № 103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://oblosvita.com/normatyvna_baza/29048-nakaz-departamentu-osviti-nauki-vd-03-03-2020-103.html
14. Прошак В.В. Вплив освіти та науки на формування інтелектуального потенціалу України / В.В. Прошак // Формування ринкової економіки в Україні : наук. посібник - Львів : Інтереко, 1999. – 495-500 с.
15. Розумний М.М. Інтелектуальний потенціал України: проблема реалізації / М.М. Розумний // Наукові записки інституту журналістики. Інститут журналістики. К.: 2003. – Т. 12. Липень-вересень. – С. 90-93.
16. Сайт Буковинської малої академії наук учнівської молоді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chernivtsi.man.gov.ua/>.
17. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2019 рік / Головне управління статистики у Чернівецькій області; за ред. Т. Сарчинської. – Чернівці, 2020. – 480 с.
18. Чернівецька область. ІСУО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cv.isuo.org/zpo/authorities/zpo-list/id/196>

References:

1. Verkhohliadova, N. & Sydorov, O. (2018). Pidkhody do rozuminnya intelektualnoho potentsialu [Approaches to understanding the intellectual potential]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 18, 77-80 [in Ukrainian].
2. Gava, Yu.V. (2006). Intelektualnyi kapital – shliakh do ekonomichnoho zrostantia Ukrainy [Intellectual capital – the way to economic growth of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economy*, 4, 129-134 [in Ukrainian].
3. Danylyshyn, B. & Kutsenko V. (2004). Vidtvorennia intelektualnoho potentsialu u konteksti rozvytku znannievoi ekonomiky [Reproduction of intellectual potential in the context of knowledge economy development]. *Visnyk NAN Ukrainy – Visnyk of NAS of Ukraine*, 7, 15-24 [in Ukrainian].
4. Mezentseva, N. & Kryvets, O. (2013). *Hender i geografiya v Ukraini: Monografiya [Gender and geography in Ukraine: Monograph]*. K.: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
5. Naumchuk, O.M. (2013). Intelektualnyi potentsial regionu yak obyekt suspilno-geografichnoho doslidzhennya [Intellectual potential of the region as an object of socio-geographical research]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu – Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 587-588, 152-154 [in Ukrainian].
6. Nych, T.V. (2012). Geografiya intelektualnoho potentsialu [Geography of intellectual potential]. *Geografiya ta turizm – Geography and tourism*, 21, 161-167 [in Ukrainian].
7. Nych, T.V. (2016). Suspilno-geografichni aspekty doslidzhennya formuvannya intelektualnoho potentsialu Khmelnytskoi oblasti [Socio-geographical aspects of the study of the formation of intellectual potential of the Khmelnytsky oblast]. *Candidate's thesis*. Chernivtsi [in Ukrainian].
8. Palamarchuk, M.M. & Palamarchuk, O.M (1998). *Ekonomichna i sotsialna geografiya Ukrainy z osnovamy teorii [Economic and social geography of Ukraine with the basics of theory]*. K.: Znannya [in Ukrainian].
9. Pererva, P.H. & Marchuk, L.S. (2018). Intelektualnyi potentsial yak ekonomichna katehoriia [Intellectual potential as an economic category]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskiyi politekhnichnyi instytut"*

- (*ekonomichni nauky*) – *Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economic sciences)*, 15 (1291), 53-63 [in Ukrainian].
10. Nakaz M-va osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Vseukrainski uchnivski olimpiady, turniry, konkursy z navchalnykh predmetiv, konkursy-zakhysty naukovo-doslidnytskykh robit, olimpiady zi spetsialnykh dystsyplin ta konkursy fakhovoi maisternosti. № 1099 [Order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine On approval of the Regulations on all-Ukrainian student academic competitions, tournaments, competitions in academic subjects, competitions-defenses of research works, academic competitions in special disciplines and competitions of professional skills. №1099] (2011). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11> [in Ukrainian].
 11. Nakaz Departamentu osvity i nauky Chernivetskoï ODA Pro provedennia I-II etapiv Vseukrainskykh uchnivskykh olimpiad z navchalnykh predmetiv u 2019/2020 n.r. sered uchniv ZZSO, PTO [Order of the Department of Education and Science of Chernivtsi Oblast State Administration On holding the I-II stages of the all-Ukrainian student academic competitions in school subjects in 2019/2020 academic year. among students of ZZSO, VET]. № 387 (2019). Retrieved from http://oblosvita.com/normatyvna_baza/nakaz/28285-nakaz-don-vd-12092019-387.html [in Ukrainian].
 12. Nakaz Departamentu osvity i nauky Chernivetskoï ODA Pro provedennia III etapu Vseukrainskykh uchnivskykh olimpiad z navchalnykh predmetiv u 2019/2020 navchalnomu rotsi [Order of the Department of Education and Science of the Chernivtsi Oblast State Administration On conducting the III stage of the all-Ukrainian student academic competitions in school subjects in the 2019/2020 academic year]. (2019). Retrieved from http://oblosvita.com/uchnivski_olimpiady/28722-nakaz-departamentu-osviti-nauki-vd-16122019-551.html [in Ukrainian].
 13. Nakaz Departamentu osvity i nauky Chernivetskoï ODA Pro rezultaty provedennia II etapu Vseukrainskoho konkursu-zakhystu naukovo-doslidnytskykh robit uchniv-chleniv Bukovynskoi Maloi akademii nauk uchnivskoi molodi, chleniv naukovykh tovarystv, obiednan u 2019/2020 navchalnomu rotsi [Order of the Department of Education and Science of the Chernivtsi Oblast State Administration On the results of the II stage of the all-Ukrainian competition-defense of research works of students-members of the Bukovynian Small Academy of Sciences of student youth, members of scientific societies, associations in the 2019/2020 academic year]. № 103. (2020). Retrieved from http://oblosvita.com/normatyvna_baza/29048-nakaz-departamentu-osviti-nauki-vd-03-03-2020-103.html [in Ukrainian].
 14. Proshak, V.V. (1999). Vplyv osvity ta nauky na formuvannia intelektualnoho potentsialu Ukrainy [Influence of education and science on the formation of intellectual potential of Ukraine]. *Formuvannia rynkovoi ekonomiky v Ukraini – Formation of market economy in Ukraine*, 5, 495-500 [in Ukrainian].
 15. Rozumnyi, M.M. (2003). Intelektualnyi potentsial Ukrainy: problema realizatsii [Intellectual potential of Ukraine: the problem of realization]. *Naukovi zapysky instytutu zhurnalistyky – Scientific Notes of the Institute of Journalism*, 12, 90-93 [in Ukrainian].
 16. Sait Bukovynskoi maloi akademii nauk uchnivskoi molodi [Site of Bukovynian small academy of sciences of student youth] (2020). Retrieved from <http://chernivtsi.man.gov.ua/> [in Ukrainian].
 17. Sarchynskoi, T. (Eds.). (2020) Statystychnyi shchorichnyk Chernivetskoï oblasti za 2019 rik [Statistical Yearbook of Chernivtsi oblast for 2019]. Chernivtsi: Holovne upravlinnia statystyky u Chernivetskii oblasti [in Ukrainian].
 18. Chernivetska oblast. ISUO [Chernivtsi region. ISUO] (2020). Retrieved from <https://cv.isuo.org/zpo/authorities/zpo-list/id/196> [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 07.11.2020 р.

Про автора:

Юрій Білоус – аспірант кафедри географії України та регіоналістики, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, вул. М. Коцюбинського 2, корп. 4, м. Чернівці, 58012, Україна, bilous_jura@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-8539-275X>

Об авторе:

Юрий Белоус – аспирант кафедры географии Украины и регионалистики, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, ул. М. Коцюбинского, 2, корп. 4, г. Черновцы, 58012, Украина, bilous_jura@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-8539-275X>

Правила оформлення та подання статей

«Часопис соціально-економічної географії» приймає до друку матеріали обсягом понад 20 друкованих сторінок до рубрики «Горизонти науки», понад 15 сторінок до рубрики «Наукові повідомлення», до 5 сторінок до рубрики «Рецензії», до 3 сторінок до рубрики «Постаті», до 1 сторінки до рубрик «Хроніка» та «Ювілеї».

Згідно з вимогами ДАК України оригінальна стаття у фаховому виданні має складатися з таких розділів:

- 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Згідно з вимогами, що висуваються до наукових видань міжнародного рівня, статті мають містити глибокий аналіз попередніх досліджень;
- 3) виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття;
- 4) формулювання цілей статті (постановка завдання);
- 5) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- 6) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Вимоги до оформлення статті: Текстовий редактор Microsoft Word. Всі поля по 20 мм, формат 210x297 мм, шрифт Times New Roman 14 пт, інтервал 1,5. Для статті необхідно вказати УДК (у лівому верхньому куті), нижче посередині рядка ім'я та прізвище автора, під ними – його науковий ступінь, вчене звання та посада. Нижче наводяться e-mail та ORCID ID автора, відомості про установу, її поштова адреса з індексом. Після цього з нового рядка посередині великими буквами наводиться заголовок статті.

Під заголовком з абзацу наводиться **анотація статті** (не менш як 1800 знаків) та **ключові слова** (5 – 8 слів чи словосполучень) українською мовою (шрифт 10 пт). Нижче наводиться ім'я та прізвище автора, назва статті, анотація та ключові слова російською мовою (шрифт 10 пт).

Після анотацій подається ім'я та прізвище автора, назва статті, реферат та ключові слова англійською мовою (шрифт 10 пт).

Вимоги до реферату: обсяг не менше 1800 знаків; інформативність (не містити загальних речень); оригінальність (не бути калькою анотації українською чи російською мовами); змістовність (відображати головний зміст статті та результати досліджень); структурованість (відповідати логіці опису результатів у статті).

Нижче наводиться **текст статті**. Таблиці та рисунки мають бути розміщені у тексті статті. Рисунки мають бути виконані у чорно-білому форматі.

Список використаних джерел подається в кінці статті в алфавітному порядку і оформляється згідно з ДСТУ 8302:2015. До списку обов'язково повинна бути включена література за останні п'ять років.

Нижче подається **перелік посилань (References)** (кирилиця транслітерується в латиницю) та його переклад англійською мовою, який необхідно оформляти згідно міжнародного бібліографічного стандарту *APA (American Psychological Association)*.

Посилання на джерела слід давати у прямокутних дужках [] із зазначенням порядкового номера, а в окремих випадках і сторінок.

Автори подають окремим файлом **особисті дані** українською, англійською та російською мовами: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, поштова адреса установи з індексом, контактний телефон, e-mail, ORCID ID.

Рукописи, що не оформлені належним чином, не приймаються до публікації.

Редакція залишає за собою право проводити редакційну правку рукопису.

Статті перевіряються на наявність плагіату та проходять внутрішнє і зовнішнє рецензування.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, власних імен тощо.

Submission Requirements and Conditions of Paper Acceptance

«Human Geography Journal» seeks to publish those papers that are most influential in the fields or across the fields of Social and Economic Geography and that will significantly contribute to the advances of scientific understanding. We also welcome all other relevant subject areas. Selected papers should present novel and broadly important data, syntheses, concepts as well as some narrower research in the subject area. We welcome submissions from all fields of Geography and from any source. We are committed to the prompt evaluation and publication of submitted papers. «Human Geography Journal» is published in print twice per year.

«Human Geography Journal» accepts papers to the following sections: «Science Skylines» (more than 20 pages); «Research reports» (more than 15 pages); «Reviews» (up to 5 pages); «Personalities» (up to 3 pages); «Chronicle» (up to 1 page); «Jubilees» (up to 1 page).

All authors must agree to be so listed and must have seen and approved the manuscript, its content, and its submission to the Journal. The Journal will send an email to all authors to confirm receipt of each paper. Submission of a paper that has not been approved by all authors may result in immediate rejection without further appeal.

According to the requirements of HAC Ukraine original articles in professional journals should contain the following sections:

- 1) Problem definition and its connection with important scientific and practical tasks;
- 2) Analysis of recent research and publications discussing the problem the author relies on;
- 3) Pointing out unresolved part of the problem which the article concerns;
- 4) Formulation of the purpose of the article (setting a problem);
- 5) The main material of the research and explanation of the obtained scientific results;
- 6) Conclusion from the research and prospects for further development in this direction.

Requirements to the Manuscript: Every page field is 20 mm; 210x297 mm page format; Times New Roman 14; spacing 1.5. For his/her paper the author must specify universal decimal classification number (on the left) and the author's name is printed on the right (in the same line). The paper title is printed in the following line in capitals.

An abstract (up to 1800 characters) and **key words** (5 – 8) in Ukrainian and Russian (font 10) should be placed just below the paper title. It is followed by the author, a paper title, **summary** (200 – 250 words) and **key words** in both English.

The summary must be: up to 1800 characters; informative (not include general sentences); original (not a copy of Russian or Ukrainian annotations); profound (show the main content of articles and research results); structuring (meet the description logic results in the article).

The paper text is placed just below this summary. All illustrations and figures should be embedded in the paper text. All visuals must be in black and white.

The list of references is placed in the end of the paper in alphabetical order. References should be given in the square brackets [] indicating the number of source in the list. In some cases the reference source pages should be indicated too. The list of references is given transferred to Latin (transliterated and translated into English if there is English version of the source) and links placed in accordance with international standards *APA (American Psychological Association)*.

Authors should submit the following **personal information**: full name, academic degree and academic status, place of employment, position, address of the organization, contact phone number, e-mail, ORCID ID.

Manuscripts that are not designed properly, will not be accepted for publication.

Editors reserve the right to make editorial revision of the manuscript.

Наукове видання

ЧАСОПИС соціально-економічної географії

Збірник наукових праць

Випуск 29

Українською, англійською та російською мовами

Комп'ютерне верстання – *Юрій Кандиба*

Підписано до друку 04.12.2020 р. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 9,1. Обл.-вид. арк. 10,6.
Наклад 50 пр. Ціна договірна.

Видавець та виготовлювач
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
61022, Харків, майдан Свободи, 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09.